Літаратура і мастацтва

газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

13 КАСТРЫЧНІКА 2000г. № 41/4073 КОШТ 100 РУБ.

Лошыцкая восень

На працягу жыцця аднаго пакалення Мінск — горад, які калісь можна было ахапіць вокам, стоячы на Траецкай гары (цяпер на той гары — Оперны тэатр), ператвараецца ў мегаполіс, які непасрэдна ўцягвае ў сваю структуру ці не палову Беларусі. Гэта, так бы мовіць, наступствы некіруемай урбанізацыі. Што ж датычыць прыгарадных вёсак, дык яны даўно сталі гарадскімі раёнамі, іншы раз захаваўшы нават свае гістарычныя найменні. Вось і Лошыца — цяпер паўднёвая ўскраіна сталіцы.

Лошыца славутая сядзібаю XIX стагоддзя і паркам. У сядзібе пэўны час месціўся Навукова-даследчы інстытут бульбаводства. У 80-х гадах яна перададзена Дзяржаўнаму мастацкаму музею. З таго часу тут працуюць археолагі, рэстаўратары. У сядзібе меліся зрабіць музей культуры і мастацтва рубяжа XIX-XX стагоддзяў. Ужо закупляліся экспанаты, рыхтавалася экспазіцыя, ужо праводзіліся экскурсіі. Нядаўна на сядзібу паклалі вока гарадскія ўлады. Вырашана: тут будзе рэстаўрацыя! Наўрад ці Нацыянальны мастацкі музей здолее захаваць сядзібу за сабой. Але супрацоўнікі музея яшчэ не пакінулі Лошыцу...

П. В.

Фота М. ПРУПАСА

КОЛА ДЗЁН

Паслязаўтра — выбары. Рана гаварыць, як яны пройдуць, якая колькасць выбаршчыкаў рэалізуе сваё грамадзянскае права выбіраць. Зрэшты, працэнт удзелу іх у выбарах можа быць і досыць высокі — хоць бы за кошт датэрміновага галасавання, якое пачалося паўсюдна ў аўторак і набыло проста-такі масавы характар — людзі галасуюць з прычыны і без прычыны. Сама ж выбарчая кампанія праходзіла і праходзіць вяла. Куды там — нельга не згадаць! — да ўздыму, узнёсласці, ажыятажу, шумных сходак і палкіх спрэчак кандыдатаў-сапернікаў падчас першых дэмакратычных выбараў у Вярхоўны Савет 1990 года! Змізарнела, субожылася з тае пары наша жыццё, і гэта наклала свой адбітак на ўсё. Справядліва мовіцца: якія самі — такія й сані. Адзін красамоўны факт. Сярод амаль шасцісот прэтэндэнтаў на месца ў палацы — толькі адзін прадстаўнік калісьці актыўнага, нават баявітага атрада творчай інтэлігенцыі краіны. Сёння актыўнічаюць — іншыя. Мо і добрыя самі па сабе людзі, аднак цяжка сказаць, што іх паклікала, падштурхнула на такі крок. Многія выяўляюць поўнае неразуменне сваіх будучых абавязкаў і дзейнасці. У выніку прамовы, клятвы і абяцанні кандыдатаў працуюць хутчэй не "за", а "супраць" іх.

ПЛОШЧА ТЫДНЯ

І мінчукоў, і гасцей беларускай сталіцы не адзін год бянтэжыла двайное імя адной з галоўных плошчаў Мінска. Сама плошча з пачатку 90-х гадоў носіць горде імя — Незалежнасці. А вось назва станцыі метро пад ёю заставалася ранейшай — "Плошча Леніна". Зараз, нарэшце, прынята рашэнне памяняць старыя шыльды і ў метро: на станцыі і ўказальніках паявіцца рэальная назва — "Плошча Незалежнасці". Даўно пара! А заадно час падумаць і пра выпраўленне іншых падобных недарэчнасцей, што засталіся нам у спадчыну ад савецка-камуністычнай улады...

ЧЭМПІЁН ТЫДНЯ

На 110 месц у Палаце прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу прэтэндуе 566 кандыдатаў. Значыць, у сярэднім у кожнай акрузе балатуецца амаль па 6 кандыдатаў. Чэмпіёнам жа аказалася Лагойская выбарчая акруга N 83: тут ажно 11 (адзінаццаць!) "шукальнікаў шчасця". Якім мёдам "памазана" гэтая акруга? Ды, бадай, адзінам: спакусіла кандыдатаў блізкасць ад сталіцы — усяго нейкіх 35 кіламетраў. Вось і паляцелі туды, як мухі на мёд. Каму ж пашчасціць?

ТЭЛЕГРАМА ТЫДНЯ

Заўтра — Пакровы. Па народных традыцыях, да гэтай пары ўсё павінна быць зжата, скошана, выбрана, звезена, складзена, бо можа і снег выпасці. Аднак гэтак было даўно. Цяпер жа напярэдадні Пакроў прэм'ер-міністр разаслаў тэлеграму старшыням аблвыканкамаў, райвыканкамаў і кіраўнікам органаў дзяржкіравання з патрабаваннем паскорыць уборку кукурузы і іншых позніх кармавых культур, бульбы, буракоў, капусты, морквы, кармавых караняплодаў, пад'ёму лёну.

Тэлеграма гэтая міжволі нагадала, што жывём мы ўсё яшчэ за колішнім савецкім часам, што ў нашай сельскай гаспадаркі гаспадара па-ранейшаму няма. Бо ці ж трэба сапраўднаму гаспадару напамінаць, а тым больш загадваць, калі ўбіраць вырашчаны ўраджай?!

НАПАМІН ТЫДНЯ

Ці многія з нас, беларусаў, ведаюць, памятаюць, чым адметны для нас дзень 10 кастрычніка 1939? Тым днём паміж СССР і так званай буржуазнай Літвой быў падпісаны "Дагавор аб перадачы горада Вільні і Віленскага краю і аб узаемадапамозе паміж Савецкім Саюзам і Літвой", паводле якога Вільня і край былі забраны ад Беларусі і перададзены Літве. А пасля валі Сталін гэткім жа чынам аддаў Польшчы Беласточчыну. І аказалася Беларусь, краіна-пераможца ў вайне з фашызмам, адзінай, якая нічога не прыдбала ў выніку перамогі, а толькі страціла. Калісьці паэт назваў родны край "забраным краем". Зараз ён нібыта не забраны, мае статус незалежнага, а вось абрабаванным так і застаўся...

ДАМОВА ТЫДНЯ

На сустрэчы ў Алматы прэзідэнты Расіі, Беларусі, Казахстана, Кіргізіі і Таджыкістана падпісалі дамову аб усталяванні замест Мытнага саюза Еўра-Азіяцкай эканамічнай супольнасці (ЕўрАзЭс). Па словах У. Пуціна, — гэта якасна новы інструмент прыняцця эканамічных рашэнняў у рамках пяці дзяржаў. А на пытанне аб тым, якія плюсы новая структура дасць Беларусі, А. Лукашэнка адказаў, што плюс будзе адзін: "Мы перастанем перашкаджаць вытворцам перамяшчаць тавары". Дай Бог чутае бачыць! Бо столькі заключалася і падпісвалася краінамі СНД дамоў і пагадненняў, а карысці пакуль што з усіх іх было надзвычай мала.

АПЫТАННЕ ТЫДНЯ

Вядомая ў краіне лабараторыя аксіяметрычных даследаванняў "Новак" правяла чарговае сацыялагічнае апытанне. Спецыялісты пацікавіліся, як, на думку рэспандэнтаў, павінен вырашацца канфлікт палітычных сіл у Беларусі. 52,9 працэнта апытаных упэўнены, што гэты канфлікт павінны развязаць самі беларусы. 10,6 працэнта пакінулі такое права за Расіяй, на карысць Захаду выказаліся 6,3 працэнта апытаных. І толькі 8,1 працэнта рэспандэнтаў мяркуюць, што ніякага канфлікту ў краіне наогул няма.

ЮБІЛЕЙ ТЫДНЯ

Свой 10-гадовы юбілей адзначыла "Народная газета" — дзіця перабудовы і незалежнасці. "ЛіМ" і лімаўцы далучаюцца да віншаванняў і добрых зычэнняў калегам з юбілейнага выдання. Аднак жа, не ў крыўду будзе ім сказана, юбілей гэты наводзіць і на сумныя думы, на настальгічныя згадкі аб тым, што — "раньш было", а цяпер — няма...

РЭГІЁН ТЫДНЯ

Дагэтуль так і не апублікаваны канчатковыя вынікі леташняга перапісу насельніцтва. А між тым яны высвечваюць многія надзвычай цікавыя, часам проста унікальныя факты і з'явы. Днямі ў друку з'явіліся паасобныя лічбы перапісу, якія характарызуюць стан насельніцтва Століншчыны. Лічбы наводзяць на роздум, уражваюць і здзіўляюць. Вось сумная статыстыка: калі дзесяць гадоў назад колькасць дзяцей ва ўзросце да 4-х гадоў складала на Століншчыне 7402, дык на час перапісу іх было на тысячу менш. Чацвёртая частка жыхароў раёна пераступіла працаздольны перыяд жыцця, а ў вёсках наогул працаздольных менш за палову. А вось лічбы іншага плана. У раёне амаль 4 тысячы чалавек маюць вышэйшую адукацыю і прыкладна столькі ж не маюць нават пачатковай, а 670 чалавек — наогул непісьменныя. Самы "адукаваны" ў раёне Давыд-Гарадок — тут 412 спецыялістаў з вышэйшай адукацыяй, затым ідуць рабочы пасёлак Рэчыца (342, сам Столін (213), вёска Альшаны (146) і вёска Рубель — 97 спецыялістаў з вышэйшай адукацыяй. І, нарэшце, яшчэ адзін красамоўны факт. Амаль палова насельніцтва Століншчыны — 42 тысячы чалавек — атрымлівае даходы з дзвюх і трох крыніц. Адным словам, ведай нашых!

У Саюзе беларускіх пісьменнікаў

У адкрыцці памятнага знака ў памяць пра ахвяры атамных бамбардзіровак у Хірасіме і Нагасакі, а таксама чарнобыльскай катастрофы на плошчы каля Чырвонага касцёла прынялі ўдзел святары, навукоўцы, прадстаўнікі творчай інтэлігенцыі. Да высокай духоўнасці, да міру і згоды заклікалі прысутных, а іх было нямала, і пісьменнікі. Свае вершы чыталі Сяргей Законнікаў і Навум Гальпяровіч.

●

Пісьменнікі з Масквы стануць гасцямі на наступным тыдні нашай творчай арганізацыі. Узначаліць групу калег па пяры вядомая паэтка і перакладчыца першы сакратар СП Масквы Рыма Казакова. Госці сустрэнуцца ў Доме літаратара з беларускімі калегамі, наведаюць мемарыяльны комплекс Янкі Купалы ў Вязынцы, выступяць перад студэнтамі факультэта журналістыкі БДУ, будуць прыняты ў Міністэрстве замежных спраў. Пленам трохдзённага знаходжання дэлегацыі стане паэтычная вечарына дружбы, якая адбудзецца 19 кастрычніка ў Доме літаратара і падрыхтоўка сумеснай кнігі расійскіх і беларускіх творцаў.

Наш творчы саюз наладжвае стасункі не толькі з маскоўскімі літаратарамі, ёсць кропкі сутыкнення ў творчым супрацоўніцтве з Міжнароднай супольнасцю пісьменнікаў, расійскім Саюзам пісьменнікаў, Саюзам пісьменнікаў Расіі.

Н. К.

"Сто гадоў — сто асоб"

На мінулым тыдні адбылося чарговае пасяджэнне секцыі публіцыстыкі і нарыса.

Члены бюро секцыі абмеркавалі кнігу прозы Адама Выгодскага (Вячаслава Зайцава) "Сузор'е дабрыні", выдадзеную "Беларускім кнігазборам". Добрае слова ў адрас маладога аўтара сказалі У. Глушакоў, В. Праўдзін, У. Ліпскі, Я. Каршукоў, Н. Гальпяровіч і іншыя. Праца адказным сакратаром раённай газеты "Край Смалявіцкі" дала Вячаславу Зайцаву галоўнае — веданне жыцця вясковага працаўніка. У прадмове да кнігі пісьменнік Леанід Дайнека высока ацаніў мастацкую вартасць кнігі.

Вячаслаў Зайцаў рэкамендаваны для прыёму ў Саюз пісьменнікаў.

Удзельнікі пасяджэння абмеркавалі і план работы секцыі на 2001 год.

Прапанавана ўключыць у рабочы план падрыхтоўку і выданне кнігі нарысаў пра самых знакамітых беларусаў за апошняе стагоддзе: "Сто гадоў — сто асоб".

Я. ІВАНОЎ

Пісьменнік — кандыдат у дэпутаты

Сталася так, што адзіным прадстаўніком творчай інтэлігенцыі, у якога ёсць жаданне стаць дэпутатам, з'яўляецца дырэктар выдавецтва "Мастацкая літаратура", пісьменнік Георгій Марчук. Ён балатуецца ў сталіцы па выбарчай акрузе N 105. Ягонымі асноўнымі сапернікамі тут сталі начальнік упраўлення адукацыі мінскага гарвыканкама Міхаіл Ціцянкоў, першы сакратар Партыі камуністаў Беларусі Сяргей Калякін і член Камуністычнай партыі беларускай Геральд Маньшын. Пісьменнік лічыць, што ў будучай Палаце прадстаўнікоў абавязкова павінен быць чалавек ад культуры, і збіраецца пры ўдалым для сябе выніку галасавання ўзначаліць камітэт па культуры. Г. Марчук даводзіць, што, нягледзячы на тое, што многія ягоныя калегі свядома вырашылі не балатавацца, ён верыць, што новы склад Палаты прадстаўнікоў не будзе аморфным.

Георгій Марчук быў адным з 3 кандыдатаў у дэпутаты, хто ў спецыяльнай праграме на БТ "Выбары-2000" выступаў па-беларуску. У сваёй праграме пісьменнік звяртаецца да выбаршчыкаў са словамі, што, калі ты даверыць яму свае галасы, ён прыкладзе ўсе намаганні, каб парламент праводзіў палітыку "выключна ў інтарэсах суверэнітэту Беларусі" і супраць "духоўнага заняпаду нацыі". Не чужы для пісьменніка і клопат пра "дастойную аплату працы бюджэтнікаў" і "кантроль над цэнамі на харчаванне і жытло". Хочацца пажадаць Георгію Марчуку стаць дэпутатам Палаты прадстаўнікоў і працаваць у ёй на карысць Беларусі.

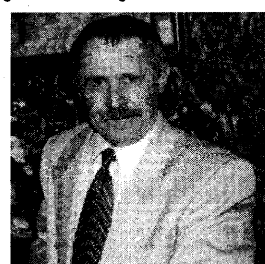

Н. К.

Няхай жыве Траецкі кірмаш!

7 кастрычніка ў Траецкім прадмесці адбыўся чарговы кірмаш майстроў народнай творчасці Баранавіцкага раёна. Майстроў і народных умельцаў шчыра і сардэчна прывітаў старшыня Фонду беларускай культуры У. Гілеп. Да яго далучыліся вядомыя дзеячы на ніве народнай культуры прафесар Я. Сахута, пісьменнік Н. Гальпяровіч. У сваім выступленні намеснік старшыні Баранавіцкага выканкама Б. Пацейка патлумачыў аб'ектыўныя прычыны нешматлікага прадстаўніцтва народных умельцаў, але тыя, што прыехалі на свята ў сталіцу, ганарова прадстаўлялі свой раён. Пад дэвізам: "Фарбы роднай зямлі" ўслаўлялася баранавіцкая зямля. Народныя майстры дэманстравалі свае вырабы з саломкі, дрэва, гліны, лазы, іншых мясцовых матэрыялаў. Асабліва вылучыліся майстрыха адмысловай вышыўкі гладдзю Клаўдзія Варвашэвіч з п. Мірны — удзельніца рэспубліканскіх іміжнародных фестываляў і выстаў, уладальніца шматлікіх дыпломаў. Яна гэтай справай займаецца з дзяцінства, як і яе мама Васіліса Занько — мастак у ткацкіх справах, але гэта цяга да творчасці ідзе ад бабулі. Зайздросная пераемнасць!

Прыемна ўразіў вучань сельскагаспадарчых ПТВ N 156 Вадзім Герко талентам прыроджанага жывапісца. Здзіўляла сваім ткацтвам і паясамі рухавая, гаваркая Еўдакія Буяк, нягледзячы на свае 74 гады. Словам, вырабы народных майстроў засведчылі і таленавітасць, і густ, і працавітасць людзей Баранавіцкага раёна.

Усё гэта аздаблялася мастацкай самадзейнасцю. З прысмакаў Баранавіцкай зямлі вельмі даспадобы прыйшоўся наведвальнікам кірмашу духмяны каравай, якім шчодра частаваў усіх ахвочых У. Гілеп.

Яўген АДАМОВІЧ

На здымках: моманты кірмашу.

Фота У. КРУКА

ФЕСТЫВАЛІ

А з нашай куды?

Памятаеце, як зазвычай праходзіў Міжнародны дзень музыкі ў Вялікай зале сталічнай філармоніі? 1 кастрычніка вячэрнім сімфанічным канцэртам яна адкрывала свой чарговы сезон. Аднак сёлета новы сезон Акадэмічнага сімфанічнага аркестра, як вядома, распачаўся месяцам раней. Традыцыяй было таксама ўключаць у канцэртную праграму Міжнароднага дня музыкі твор беларускага кампазітара, як правіла — прэм'еру. Буйны твор беларускага кампазітара ў праграме Акадэмічнага сімфанічнага аркестра прагучаў, але зноў жа — амаль за месяц да Дня музыкі: гэта была Пятая сімфонія К. Цесакова, выкананая ў канцэрце 8 верасня.

Далоў фармальнасці: раней дык раней! Свята музыкі адбылося; навошта ж шукаць нагоду для незадаволенасці?

Дык жа ніхто і не шукае. І "незадаволенасць" — не тое слова. Тут хутчэй — лёгкая разгубленасць. Ад нечаканасці. Павіншаваўшы адно аднаго з адкрыццём філарманічнага сезона ў верасні, меламаны змірыліся з думкай, што ў Міжнародны дзень музыкі, відаць, ніякай вячаровай імпрэзы ўжо не адбудзецца, бо цяжка сёння з фінансаваннем канцэртнага жыцця...

Памыліліся! 1 кастрычніка адбыўся нават не проста канцэрт, а першая канцэртная праграма фестывалю: "З музыкай Расіі — у XXI стагоддзе". Выступаў Мінскі дзяржаўны аркестр духавых інструментаў (колішняя "Няміга") пад кіраўніцтвам П. Вандзілоўскага. Наступныя канцэрты фестывалю былі замоўлены на 8 ды 15 кастрычніка: Сімфанічны аркестр Нацыянальнай дзяржаўнай тэлерадыёкампаніі Беларусі, упершыню — пад кіраўніцтвам маэстра Г. Праватарава. Салісты мінскія і з Масквы.

Адказ на пытанне "хто заказваў музыку?" можна прачытаць на афішах, дзе пазначаны Міністэрства культуры Расійскай Федэрацыі, Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, Саюз кампазітараў Расіі, Беларуская дзяржаўная філармонія.

Проста цудоўна, што супольнымі намаганнямі дзяржаў-суседак удалося спраўдзіць новы мастацкі праект! Праграмы фестывалю "З музыкай Расіі — у XXI стагоддзе" ўтвараюць ўражлівую панараму творчасці: П. Чайкоўскі, М. Мусаргскі, Г. Свірыдаў, В. Гаўрылін, В. Кікта, Р. Дзмітрыеў... Ды інш., ды інш.

Пытанне кшталту: "Ці будзе ў Маскве фестываль "З музыкай Беларусі — у XXI стагоддзе" гучыць наіўна. Ніхто нават не пытаецца, ці будзе ён хаця б у Мінску. Толькі ціха ўздыхаюць беларускія кампазітары ды гісторыкі айчыннай культуры: "А куды ж нашу музыку падзенем?"

С. Б.

НОВАЕ

Палёт, якому доўжыцца вечна

Імя Ларысы Геніюш сёлета, як ніколі, на слыху. І на тое ёсць падстава: з дня нараджэння яе споўнілася 90 гадоў. На шчасце, не абышлося толькі ўрачыстымі і, безумоўна, патрэбнымі з такой нагоды мерапрыемствамі. Зроблены захады і дзеля таго, каб творчая спадчына гэтага волата нацыянальнага духу, Адраджэння стала набыткам сённяшніх чытачоў. Прынамсі, выдавецтва "Юнацтва" выпусціла томік паэзіі Ларысы Антонаўны "Ластаўка", змест якога склалі творы, адрасаваныя ў першую чаргу дзецям. Але літаратурнай падзеяй года ўсё ж трэба назваць кнігу Л. Геніюш "Выбраныя творы" (укладанне, прадмова і каментар Міхася Скоблы), што папоўніла "Беларускі кнігазбор".

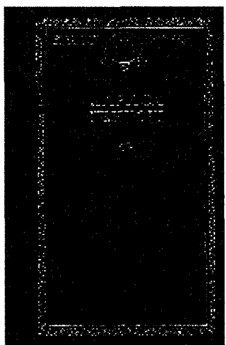

Бадай, не лішне нагадаць, што дагэтуль у "БК" выйшлі аднатомнікі выбранага Яна Чачота, Максіма Багдановіча, Вацлава Ластоўскага, Уладзіміра Жылкі, Яна Баршчэўскага, Янкі Брыля, Кузьмы Чорнага, Элізы Ажэшкі, тамы "Філаматы і філарэты", "Беларускія летапісы і хронікі", "Кастусь Каліноўскі", а таксама "Выбраныя творы" Ёгана Вольфганга Гётэ. Тым самым "Выбраныя творы" Л. Геніюш — трынаццатая па ліку кніга "Беларускага кнігазбору". Вядома, якое стаўленне ў многіх да згаданай лічбы, але ў дадзеным выпадку можна сказаць, што чортаў тузін прынёс радасць.

Творчасць Л. Геніюш упершыню прадстаўлена ў такім поўным аб'ёме, пры тым у розных жанрах. А на першым плане паэзія. Прыхільнікі таленту Л. Геніюш могуць пазнаёміцца і з вершамі, якія дагэтуль ім не вядомы, бо былі ў свой час надрукаваны ў маладзістых сёння перыядычных выданнях, у першую чаргу ў берлінскай газеце "Раніца" (1939—1945), а яны даўно сталі бібліяграфічнай рэдкасцю. Што тычыцца твораў пазнейшага часу, яны хоць у большасці сваёй ёсць у кнігах Л. Геніюш "Невадам з Нёмана", "На чабары настоена", якія выйшлі пры жыцці патэсы, а таксама ў пажыццёвым зборніку "Белы сон", укладзеным Барысам Сачанкам, але ў асобных месяцах разыходзяцца з арыгіналамі. Цяпер усе звераны М. Скоблам з арыгіналамі. Акрамя таго, у аднатомнік увайшлі паэтычныя творы, якія пасля выхаду згаданых кніг з'явіліся ў перыёдыцы.

Поўна прадстаўлена і празаічная спадчына Л. Геніюш. Укладальнік не абмяжаваўся добра вядомай "Споведдзю". Змешчаны і яе творы, што трэба ўспрымаць як свайго роду падступы да "Споведзі", бо зместам яны таксама тычацца пэўных момантаў з жыцця Ларысы Антонаўны, а таксама роду Міклашэвічаў.

І, канечне ж, цікава пазнаёміцца з першым апублікаваным творам Л. Геніюш. Многія і не здагадваюцца, што дэбютавала пісьменніца не вершам, а абразком "Вясна", апублікаваным без назвы 28 красавіка 1940 года ў газеце "Раніца". У гэтым творы гучыць прызнанне ў любові да Бацькаўшчыны, якую Ларыса Антонаўна пранясе ў сваім сэрцы праз усё жыццё:

"Нёман — наш стары, адважны, верны Беларус — чакаў вясны яшчэ інакшай, ён хацеў Вольнай Вясны для нашага слаўнага племені... І гэта шаптаў ён сваім дзецям.

Дык калі прыйдзе вясна на чужыне на халады, нячулы бетон вялікамескі, дык вочы закрыеш і думаеш: Нёмне, Краю мой родны — вы мне наймілейшыя".

У "Выбраных творах" багата месца займае і эпісталярная спадчына. Чытачу прапануюцца 42 лісты паэтэсы, пасланыя ёю ў розны час і з рознай нагоды. Сярод адрасатаў Ларысы Антонаўны — народныя паэты Беларусі Максім Танк і Рыгор Барадулін, народныя пісьменнікі Янка Брыль і Васіль Быкаў, Зоська Верас, Мікола Ермаловіч, Данута Бічэль, Адам Мальдзіс і іншыя.

"Чайкай з лётам арлінным" назваў Л. Геніюш М. Скобла, вынесшы гэтыя словы ў назву ўступнага артыкула, а эпіграфам узяў выказванне Максіма Танка: "Вершы Ларысы Геніюш не толькі выдатныя. Яны спалучаюць у сабе спрадвечны боль народа і боль чалавека, які з годнасцю прайшоў праз усе пякельныя выпрабаванні лёсу, чаго ў нашы часы нат не ўдавалася многім святым".

Дарэчы, пад псеўданімам Чайка быў апублікаваны і абразок-дэбют Л. Геніюш. Чайкай яна і лунае сёння над любай Беларуссю. Чайкай з лётам арлінным.

Тамаш ЯЦВЯГА

АНОНС

Пятрова чакаюць у Мінску

Спектакль "Стварэнне свету", які адбудзецца 11 кастрычніка ў Нацыянальным акадэмічным тэатры балета Беларусі, прысвячаўся 70-гадоваму юбілею стваральніка яго цудоўнай музыкі — Андрэя Пятрова. Шанаванне знанага расійскага кампазітара рыхтуюць і музыканты Дзяржаўнага канцэртнага аркестра Беларусі пад кіраўніцтвам Міхала Фінберга. 17 кастрычніка ў Мінску прагучыць вялікая праграма з песень і аркестравых твораў А. Пятрова. Чакаюць на гэтай вечарыне і аўтара-юбіляра. Але раней за публіку шаноўны госць нашай сталіцы сустрэнецца з журналістамі: днём 17 кастрычніка ў канцэртнай зале "Мінск" мае адбыцца прэс-канферэнцыя. Там, напэўна, можна будзе ўдакладніць і дату правядзення аўтарскага канцэрта А. Пятрова ў выкананні беларускіх музыкантаў у Пецярбургу — родным горадзе кампазітара: такая імпрэза плануецца.

Н. К.

Марцін КОЎЗКІ

Доля праўды

Якую б ні набіралі вышыню, падзяляю творчых людзей на тых, што робяць усё ўпершыню, і на тых, што "гэтак далей".

●

Прыпеўкі складаюць дзеўкі. Вячоркі таму найперш аўтарскія нарады творцаў.

●

Па пунктах усё вялося, як вызначала партыя: з "пятым" не пускалі ў космас, арбіты различвалі "пятыя". Адкінуты партыйныя забабоны, астатняе ўсё такое, а чулі вы, каб пускалі ў космас з падазронаю "пятаю графою"? Чые ж цяпер фаварыты различваюць новыя арбіты?

●

Са слоўніка эпітэтаў: грамадскі транспарт — перапоўнены, дэфіцыт — пастаянны, інфляцыя — нарастаючая, бензін — у абрэз, спартыўныя збудаванні — у рыштаваннях... — Трымай, дружа, ці не мінулы ўсё гэта час? — У эпітэтаў няма такой катэгорыі, яны ўчарашнія, сённяшнія, заўтрашнія, а памянёныя, дай Бог, каб не сталі заўсёднымі.

●

Артыст страціў былую абаяльнасць, і быццам спахапіўся народ: "дурны ж, як бот".

●

36,6 — нармальна ці заніжана? Не для чалавека, для "Пшанічнай"?

АБСЯГІ

БРЭСТЧЫНА...

Помнік паўстанцам

Надта сумны лёс помніка ў Пружанскай пушчы, дзе 24 траўня 1863 года палеглі 40 паўстанцаў Кастуся Каліноўскага. Помнік памяці тут паставілі ў 1933 годзе, а ў 1939 годзе ён быў разбураны "вызваліцелямі" з Усходу.

Праз паўстагоддзя помнік аднавілі актывісты Пружанскага аматарскага клуба "Спадчына" на чале з настаўнікам Іванам Здановічам. Аднак пазней святыню літаральна расстралялі з самалётаў падчас вайсковых вучэнняў.

І вось помнік зноў адноўлены раённай арганізацыяй Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны, якую ўзначальвае той самы Іван Здановіч. "Гэтая святыня будзе сімвалам і нашага змагання", — казалі выступоўцы на ўрачыстым адкрыцці і асвячэнні (і каталіцкім, і праваслаўным святарамі) помніка.

Вайсковыя начальнікі рэспубліканскага рангу і раённыя чыноўнікі маюць намеры магілу і помнік перанесці ў іншае месца, далей ад палігона. Хочацца верыць, што гэтага не здарыцца: ці ж варта варушыць рэшткі герояў-змагароў праз паўтара стагоддзя?..

Алесь КАСКО

ВІЦЕБШЧЫНА...

Зноў прэм'ера

Аб планах на новы тэатральны сезон, які дарэчы, для коласаўцаў, юбілейны — 75-ы, распавёў на прэс-канферэнцыі галоўны рэжысёр Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя Якуба Коласа Віталь Баркоўскі.

Ужо ў кастрычніку глядач пазнаёміцца з новым спектаклем паводле А. Шніцлера "Любоўны карагод". Мастацкі кіраўнік тэатра планує паставіць сваю п'есу "Нас пацалуе світанак" і шылераўскую "Марыю Сцюарт". Юрый Лізенгевіч ажыццявіць пастаноўку "Маленькага прынца", а Валерый Маслюк прапануе сваю п'есу "Хоба". Уладзімір Драздоў, вядомы віцябчанам па п'есе "Шагал...Шагал", напісаў "Пані Фартуна", якую прыедзе ставіць англійскі рэжысёр Філіп Лемуан. Для народнай артысткі Беларусі Святланы Акружной у рэпертуар закладзены спектакль "Кацярына Іванаўна" паводле Л. Андрэява. А юбілейнай коласаўцы лічаць пастаноўку "Новая зямля", якую заявіў Віталь Баркоўскі, як этапную для тэатра.

Святлана ГУК

ГРОДЗЕНШЧЫНА...

Гастралёры з Гродзеншчыны

Ураджайным на гастролі атрымаўся гэты сезон для самадзейных мастацкіх калектываў вобласці. У Іспаніі з поспехам выступіў ансамбль "Белыя росы", у Турцыі — танцавальны дуэт "Энігма", у Расіі і Польшчы — ансамбль сучаснай харэаграфіі "ТАД", у фестывалях у Польшчы і Чэхіі ўзяў удзел народны ансамбль "Гарадніца", у Польшчы і Германіі — "Гасцінец", у Чэхіі пабываў лідскі калектыў "Калі ласка". Усяго з пачатку 2000 года за мяжой выступілі каля двух дзесяткаў калектываў мастацкай самадзейнасці.

Лілія НАВІЦКАЯ

У "Прыяцельцы" — юбілей

Свой дзесяцігадовы юбілей адзначае сёлета ансамбль народнай песні "Прыяцелька" з мястэчка Радунь Воранаўскага раёна. За гэты час самабытную творчасць калектыву змаглі ацаніць жыхары многіх паселішчаў Воранаўшчыны. Што ж тычыцца роднага пасёлка, то не было тут імпрэзы, на якой не выступала б "Прыяцелька". Гэтай восенню ансамбль удзельнічаў у міжнароднай сустрэчы "Аўгустоўскі канал і культура трох народаў".

Любіць і цаніць жыццё!

Пад такім дэвізам прайшла ў Карэлічах дабрачынная акцыя "Моладзь — за здаровы лад жыцця". Сабраныя ў ходзе акцыі грошы ахвяраваны дзіцячаму аддзяленню раённай бальніцы.

Хата, нібы музей

Вёска Матылі, што знаходзіцца на памежжы Шчучынскага раёна і Літвы, адметная самабытнай творчасцю народных майстроў. У хату настаўніка-пенсіянера Валерыя Руля, напрыклад, заходзіш, нібы ў музей. Шмат гадоў гаспадар захапляецца разьбой па дрэве. Вазы, свяцільнікі, падсвечнікі і іншыя вырабы майстра адзначаны пазалетась дыпломам першага фестывалю народнага мастацтва "Беларусь — мая песня".

Алесь ЖАЛКОЎСКІ

ГОМЕЛЬШЧЫНА...

Пра край палескі

Графік і жывапісец Валянцін Ягораў нарадзіўся ў Ленінградзе. Таму яму давялося перажыць і блакаду. Сталася так, што пераехаў у Беларусь, дзе і атрымаў вышэйшую мастацкую адукацыю — закончыў Беларускі дзяржаўны тэатральна-мастацкі інстытут. З 1961 года жыве ў Гомелі. Валянцін Ягораў — майстар афорта, літаграфіі і лінагравюры апошнім часам стаў займацца жывапісам. Гэтымі днямі ў Гомелі адкрылася яго новая персанальная выстава. Тут можна пабачыць такія карціны, як "Бярозка", "Сяброўкі", "Блакадны дзённік". Дарэчы, адну са сваіх работ, што экспануюцца на выставе, Валянцін Ягораў падарыў Гомельскаму абласному краязнаўчаму музею.

37-ы сезон тэатра лялек

Гомельскі абласны тэатр лялек спектаклем па У. Арлову "Мой тата — воўк" адкрыў новы, 37-ы па ліку сезон. Дарэчы, гарвыканкам спецыяльнай пастановай нарэшце выдзеліў тэатру будынак, які за раз рэстаўруецца. Справа ў тым, што гомельскія лялечнікі не маюць уласнага памяшкання і ім даводзіцца выступаць па школах і сельскіх клубах.

Аляксей ШНЫПАРКОЎ

МАГІЛЁЎШЧЫНА...

У Горках — кітайскае мастацтва

Днямі ў карціннай галерэі Горацкага гісторыка-этнаграфічнага музея адкрылася выстава кітайскага мастацтва. Экспазіцыя арганізаваная пасольствам Кітая ў Беларусі. На ёй прадстаўлены самыя разнастайныя прадметы кітайскага дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва — ад вазаў да масак. Да таго на выставе шмат каляровых фотаздымкаў з выявамі каштоўнасцяў кітайскіх імператарскіх дынастый.

Круглянцы — пра сваіх

Круглянскі гістарычна-краязнаўчы музей ужо не першы год выпускае маляўнічыя буклеты, прысвечаныя ўласным калекцыям. Напрыклад, у мінулым годзе першай пабачыла свет кніжка пра мясцовага майстра саломапляцення Ганну Саланенку і ейныя вырабы. А ў гэтым годзе ў адной з мінскіх друкарняў выйшла брашура, прысвечаная майстру па дрэве Аляксандру Харкевічу. Зараз да друку рыхтуецца кніжка "Круглянскія карункі" аб майстрах вязання карункаў.

Алесь ПЯТРОВІЧ

Культура будзе жыць!

6 кастрычніка ў Мінску ў Палацы Рэспублікі адбыліся мерапрыемствы, прысвечаныя Дню работнікаў культуры. Узнагароджваліся лепшыя работнікі галіны.

Пачалося мерапрыемства экскурсіяй па Палацы, якую праводзіў яго галоўны адміністратар. Госці змаглі ўбачыць прыгажосць Палаца, (праект быў распрацаваны 20 гадоў таму, а будаўніцтва цягнецца каля 15 гадоў), наведаць Вялікую канцэртную залу на 2700 месцаў і залу прыёмаў на 1000 месцаў.

З рук міністра культуры Аляксандра Сасноўскага ганаровыя знакі Міністэрства культуры "За самааддануцю працу" атрымалі больш за 60 выдатнейшых людзей нашай краіны. Высока ацаніўшы дзейнасць работнікаў культуры, міністр адзначыў, што, дзякуючы ім, у наш складаны час культура жыве.

Адбылася прэзентацыя кнігі "Славутыя імёны Бацькаўшчыны".

Узняць святочны настрой прысутным дапамог фальклорны калектыў "Купалінка". Гучалі славутыя "Зорка Венера" і народныя песні.

Наталля ПАХАМОВІЧ

З "Агнём і мячом" у Мінск

17 кастрычніка ў кінатэатры "Масква" адбудзецца прэм'ерны паказ фільма Ежы Гофмана "Агнём і мячом". Гэтым фільмам знакаміты польскі рэжысёр завяршыў кінатрылогію паводле Г. Сянкевіча, раманамі якога захапіўся яшчэ будучы хлапчуком. "Пана Валадыёўскага" Гофман зняў у 1968 годзе. Праз сем гадоў наступны фільм трылогіі "Патоп" ужо быў намініраваны на "Оскар" як лепшы замежны фільм года. Праўда, тады польскі рэжысёр саступіў славутаму італьянцу Ф. Феліні, які прадставіў амерыканскім кінаакадэмікам свой "Амаркорд". Здымкі фільма "Агнём і мячом" пачаліся ў 1997 годзе. Сёння гэта стужка існуе ў двух варыянтах: як поўнаметражны мастацкі фільм ды міні-тэлесерыял.

Падчас здымак фільма Е. Гофмана мусілі абвінавачаць у антыўкраінскім настроі. Прынамсі, вядомы польскі публіцыст Е. Гедройц адзначаў, што пры нацягнутых адносінах Польшчы з Украінай такі фільм толькі пашкодзіць, тым больш, што Е. Гофман выкінуў некаторыя сцэны рамана, дзе палякі выглядаюць не лепшым чынам. "Я здымаю не падручнік гісторыі, а раман Сянкевіча, — парыраваў рэжысёр. — Як можна казаць пра антыўкраінскія настроі, калі Хмяльніцкага іграе ўкраінец Ступка (акцёр Б. Ступка з'яўляецца цяпер міністрам культуры Украіны. — В. Б.), а Бохана - расіянін украінскага паходжання (А. Дамагараў. — В. Б.).

Аднак пасля выхаду на экраны стужкі Гофмана, прэзідэнт Украіны адразу ж знайшоў грошы на фільм пра гетмана Мазепу. Зараз да здымак "Мазепы", свайго адказу "Агнём і мячом", рыхтуецца знакаміты ўкраінскі рэжысёр Ю. Ільенка. "Мой Мазепа — не здраднік, ён не удзельнічаў у Палтаўскай бітве, а абвясціў нейтралітэт, не пайшоў ні за Пятром, ні за Карлам", — разважае рэжысёр.

Не так даўно я пагладзела тэлеверсію "Агнём і мячом" па ГРТ. Калі згадаць толькі пра павярхоўныя ўражанні ад фільма, то перадусім хочацца адзначыць фантастычнае багацце касцюмаў (для фільма было выканана звыш тысячы касцюмаў, многія з якіх рабіліся ўручную па лекалах адзення XVII стагоддзя), выразнасць грыму, натуральнасць пастановачных баёў. Наогул у цэнтры фільма, які вельмі слушна аздоблены гумарам, не палітыка, а любоўная гісторыя. свой фільм Е. Гофман прысвяціў жонцы, якая увесь час дапамагала яму ў здымках, але памерла ад рака, так і не ўбачыўшы карціну мужа завершанай.

В. БАРАБАНШЧЫКАВА

"Кантакты і дыялогі", N 9

Тры гады пры Нацыянальным навукова-асветным цэнтры імя Ф. Скарыны дзейнічае Скарынаўскае брацтва. Дзевяты нумар бюлетэня "Кантакты і дыялогі" адкрываецца "Гімнам Скарынаўскага брацтва" (словы М. Багдановіча, музыка В. Гуляева). Змешчаны артыкулы М. Палкаўнічэнкі "Францыск Скарына і Альбрэхт Дзюрэр", В. Дэлюгі "Францыск Скарына і габрэйскія друкары ў Празе", Д. Кодэра "Погляд амерыканскага лекара на спадчыну Скарыны". Рэдактар "Кантактаў і дыялогаў" А. Мальдзіс выступае са словам "З рэдактарскага блакнота". У раздзеле "Беларусы ў свеце" можна прачытаць пра Алеся Алехніка, Ніну Баршчэўскую, Галіну Войцік, Уладзіміра Кузьменку, Юзафа Лукашэвіча, Глафіру Пралат, Антона Сабалеўскага, Здзіслава Станкевіча, Аляксандра Улашчыка. Прадстаўлены раздзелы "Рэцэнзуем кнігі", "Надрукавана пра кантакты ў Беларусі і ў свеце", "Хроніка беларусазнаўчага жыцця".

Літаратурная канферэнцыя ў Мінску: вячэрнія чытанні

Тры дні ў канцы верасня ў сталіцы Беларусі праходзіла мерапрыемства пад назвай "Літаратурная канферэнцыя ў Мінску". Яна была прысвечана праблемам сучаснай літаратуры на Захадзе і Усходзе Еўропы. У канферэнцыі бралі ўдзел пісьменнікі і літаратуразнаўцы з Беларусі (Уладзімір Арлоў, Алесь Разанаў, Ева Лявонава, Міхась Тычына і інш.), Германіі (Хайнц Дытэр Кюн, Катарына Сафі Хакер, Арнольд Штадлер), Расіі (Яўгеній Папоў, Вольга Седакова, Марына Зоркая) і Украіны (Аляксандр Ірванец). Мерапрыемства праходзіла ў Міжнародным адукацыйным цэнтры (IBB).

Праграма канферэнцыі была падзелена на тры часткі. У першай палове дня — тэарэтычныя выступленні і дыскусіі па асноўных пытаннях заяўленай тэмы: "Змены ў літаратуры на Захадзе і Усходзе", "Як зрабіць трафейнае мастацтва зноў мастацтвам?" і іншыя. Пасля абеду арганізатарамі была запланавана тэматычна дапасаваная культурная праграма. Гэта экскурсія па Мінску, паездка ў Хатынь і Курапаты. А трэцяя частка — практычная: вячэрнія чытанні, на якіх можна было атрымаць уяўленне, як пісьменнікі розных краін увасабляюць агучаныя днём тэарэтычныя ідэі ў сваёй творчай практыцы, у жывым мастацкім слове. Альбо наадварот: як пісьменніцкая практыка вымагае ад літаратуразнаўцаў тэарэтычнага абгрунтавання, асэнсавання новых ідэй і з'яў у еўрапейскай літаратуры.

Пра гэтыя "вячэрнія чытанні" (у сімвалічным сэнсе — на прыцемку стагоддзя, нават тысячагоддзя) хочацца расказаць падрабязней.

У першы вечар, завітаўшы ў прыгожую, стыльную залу, мы пазнаёміліся з пісьменнікам з Расіі Яўгенам Паповым і маладой нямецкай пісьменніцай Катарынай Сафі Хакер. Майстры мастацкага слова самі чыталі свае творы. Я. Папоў — апавяданне "Самалёт на Кёльн", а К. Хакер — фрагменты з рамана "Наглядчык басейна". Мы праслухалі і пераклады гэтых твораў на нямецкую і рускую мовы адпаведна. (Рабочымі мовамі канферэнцыі былі нямецкая, руская і беларуская.) І калі "Самалёт..." быў прысвечаны тэме былой савецкай бюракратыі і ўласцівым ёй фенаменальным адносінам да жыцця і людзей, а сам тэкст быў густа перасыпаны так званымі "сувенірнымі" дэталямі (жанчына ў ватоўцы, грубыя выразы), дык раман "Наглядчык басейна" паўставаў як шырокае метафарычнае палатно, на якім аўтаркай адлюстравана жыццё наглядчыка басейна, яго сям'і і гісторыя Германіі (на момант разгортвання раманнага дзеяння — ужо аб'яднанай). Хакер прызналася публіцы, што ў свой час яе вельмі ўразіла кніга П. Зюскінда "Парфума". Як сказаў Я. Папоў, тэма таталітарызму, што аб'ядноўвае абодва творы, будзе зразумелай і цікавай і сучаснай моладзі, і ўчарашнім яго ахвярам.

У другі вечар мы пазнаёміліся з творчасцю маладога ўкраінскага пісьменніка Аляксандра Ірванца. Ён — аўтар пяці п'ес (дзве з іх былі пастаўлены ў Германіі, дзве на Украіне і адна ў Харватыі). Ён прачытаў нам фрагменты сваіх драматычных твораў, якія слухаліся як цікавыя, поўныя дасціпнага слоўнага жанглiравання, сэнсавай эквілібрыстыкі палітычна-лірычныя гумарэскі. Асноўнае гераіня іх, паводле слоў аўтара, — "душа, якой здрадзілі і якая здраджвае". А. Ірванец — удзельнік украінскага літаратурнага руху БуБаБу (бурлеск, балаган, буфанада).

Літаратуразнавец Міхась Тычына прадставіў беларускага пісьменніка Уладзіміра Арлова, які прачытаў сваё эсэ "Тунель з Сабранкі ў Берлін", (перакладчыкі на нямецкую мову назвалі "Бывай, Берлін!"). Гэтае эсэ — вынік паездкі аўтара ў Заходні Берлін пасля зруйнавання знакамітай Берлінскай сцяны паміж дзвюма Германіямі, наогул Захадам і Усходам Еўропы. Галоўная ідэя твора — туга па ідэальнай радзіме, што было не адразу зразумета слухачамі. "Усе мы, хто болей, хто меней, інваліды сацыялізму", — прагучала ў час дыскусіі і такая горкая фраза.

Трэція чытанні, тым жа вечарам, далі магчымасць нам пазнаёміцца з рускай паэтэсай Вольгай Седаковай і нямецкім празаікам Арнольдам Штадлерам. Стыль Седаковай, яе манера творчасці і чытання — "самазабыццё". наш час — крытычны, маркуе паэтэса, і стан сучаснага мастацтва патрабуе выкшталцонай думкі. А. Штадлер адразу прызнаўся, што яго хваляюць тэмы адсутнасці радзімы, бязмоўнасць, тамленне, і прачытаў нам фрагмент апавядання "Вандроўка ў Афрыку". Маленькі чалавек, закінуты ў вялікі свет, шматсістэмную прастору, абмаляваны аўтарам з іроніяй і любоўю.

На чацвёртых вячэрніх чытаннях мы слухалі версэты Алеся Разанава ў энергічным, экспрэсіўным выкананні аўтара і іх пераклады на нямецкай мове. "Мяне цікавяць сутнасці, а дзе яны праяўляюцца — гэта няважна", — сказаў наш Майстар на пытанне з залы.

Нямецкі пісьменнік Хайнц Дытэр Кюн, які, як і Разанаў, каля 30 гадоў працуе ў літаратуры, пазнаёміў нас са сваім раманам "Пісьмовы стол Шылера", зачытаў асобныя старонкі гэтага і іншых сваіх твораў, у якія быццам уплецена даўнейшая гісторыя, архіўныя дакументы, факты рэальнага жыцця. Х. Д. Кюн — лаўрэат некалькіх прэмій за раманы пра сярэднявечных пісьменнікаў і мастакоў.

На вячэрніх чытаннях згадвалася фраза, якой хочацца завяршыць наш расказ: "Небабязкова быць яйкам і ляжаць на патэльні, каб уведаць, як робіцца яечня". Шкада, што чытанні прайшлі без вялікай рэкламы і без шматлікай публікі.

Людміла СІЛЬНОВА

СЕМІНАРЫ

Жанчыны аб'ядноўваюцца і вучацца

Вы ніколі не задумваліся над тым, чаму слова "палітыка" — жаночага роду, а прысутнічаюць у нашай палітыцы ў асноўным адны мужчыны? Палітыка, акрамя іншага, гэта размеркаванне бюджэту на ўпарадкаванне грамадства, каб было камфортна і бяспечна жыць усім нам. Ну, хіба гэта не жаночая "прафесія" на ўзроўні кожнай сучаснай сям'і?

Пры канцы верасня ў Жаночым адукацыйна-кансультацыйным Цэнтры (Мінск, пр. Газеты "Праўды", 11) праходзіў семінар пад назвай "Выбары і СМІ. Прасоўванне жанчын-кандыдатаў". На яго сабраліся жанчыны-кандыдаты ў дэпутаты Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь, прадстаўнікі СМІ, супрацоўніцы названага цэнтра, удзельніцы грамадскага аб'яднання "Жаночы незалежны дэмакратычны рух" і іншыя асобы, зацікаўленыя праблематыкай семінара.

Мэта семінара — дапамога жанчынам-кандыдатам у іх перадвыбарчай барацьбе. Дапамога тэарэтычная і практычная. Тэма "Жанчына і палітыка" практычна не гучыць на старонках беларускай прэсы. Вельмі паказальна, што запрошаныя рэдакцыі не прыслалі на семінар ніводнага журналіста-мужчыну! А нашаму патрыярхальнаму па сваёй сутнасці грамадству гэтак неабходная трансфармацыя традыцыйных, непрадуктыўных ужо стэрэатыпаў і стварэнне станоўчага вобраза жанчыны-палітыка, палітычна і сацыяльна актыўнай жанчыны ўвогуле.

Тэмай першага дня семінара былі гендэрныя аспекты выбарчай кампаніі. Перад прысутнымі выступіла спадарыня Людміла Пеціна, сустаршыня Жаночага незалежнага дэмакратычнага руху і дырэктар ЖАКЦу, з абгрунтаваннем неабходнасці жаночага палітычнага ўдзелу. Як паказвае вопыт іншых дэмакратый свету, асабліва краін Скандынавіі — Швецыі, Фінляндыі, жанчына-палітык — той рэсурс, залаты запас нацыі, які можа змяніць саму палітыку. Узровень прадстаўніцтва жанчын у парламенце паказвае ўзровень дэмакратыі ў грамадстве. Палітыка, калі зняць з яе німб "абсалютнай улады", — гэта прафесійная сфера дзейнасці, якая патрабуе пэўных ведаў і навыкаў, а таксама — рысаў характару. Надзея Цыркун — кандыдат псіхалагічных навук і кандыдат у дэпутаты, расказала прысутным пра стылі лідэрства: стыль канкурэнцыі, стыль прыстасоўвання, стыль "кланіравання" і самы плённы — супрацоўніцтва. Пра жаночыя стратэгіі ў выбарчай кампаніі паведаміла Ірына Бугрова, кандыдат філасофскіх навук, дацэнт інстытута "Вышэйшая школа". Цікавымі былі выступленні спадарынь Ларысы Кульбіцкай і Святланы Навумавай, Наталлі Курыловіч, Ірыны Чутковай, на думку апошняй з названых, прадстаўніцтва жанчын у інстытутах кіравання і палітыкі павінна быць не менш за 35% ад агульнай колькасці членаў (у добраўпарадкаванай Швецыі цяпер — 55%).

Атмасфера семінару была дзелавой і добразычлівай. Стыль супрацоўніцтва, як усе пераканаліся, працаваў выдатна!

На другі дзень праходзіў практыкум для жанчын-кандыдатаў "Асновы работы з СМІ", які вялі С. Навумава і У. Бугрова.

Па выніках вучобы быў праведзены аднайменны "круглы стол".

Фінансавая і тэхнічная падтрымка мерапрыемства — Прадстаўніцтва фонду Ф. Эберта (IPEX).

Л. СІЛЬНОВА

ПОШТА

Верны сябра "ЛіМа"

Пры незвычайных абставінах я сустрэўся і пазнаёміўся з "ЛіМам". Гэта надарылася восенню 1946 года. Я тады вучыўся ў трэцім класе Пагосцкай сярэдняй школы. Вайна была прычынай таму, што першы раз у першы клас пайшоў перарасткам. Вельмі хацеў і надта любіў чытаць газеты. Але грошай не хапала, таму не было за што выпісаць газету, якая мне падабаецца.

Напрыканцы лета таго 1947 года да нас у школу прыслалі новага настаўніка Мікалая Клімовіча, які ўзяўся выкладаць родную мову і літаратуру.

На маё шчасце, педагог атабарыўся ў хаце цёткі Фядоссі Ільені (царства ёй нябеснае) — роднай сястры маёй маці. Цётка жыла праз хату далей нашага селішча.

На правах сваяка заходзіў да цёткі, і калі той не было ў хаце — заглядаўся на настаўніцкі стол. Мяне вельмі цікавілі газеты і часопісы — прагна накідваўся на іх. Хаця, прызнаюся, вельмі хваляваўся — газеты ж не мае, а настаўніцкія. Вось тады я і напаткаў беларускую "Літаратурку" — даведаўся, што маецца такая газета. Мяне яна захапіла і зацікавіла — што тут казаць, прыйшлася па душы.

Прыемна было даведацца, што Клімовіч сам піша неблагія вершы, друкуе іх у розных перыядычных выданнях, не раз чытаў нам, ягоным вучням. Не абышоў настаўніка ўвагай і "ЛіМ" — тут убачылі свет некаторыя ягоныя творы. Мяне надта зацікавіў і захапіў верш "Плытагон" — пра знакамітага на нашым Палессі брыгадзіра сплаўшчыкаў, што суправаджалі "плытакараваны" па воднай магістралі Прыпяці ў Мазыр. Для мяне, вясковага хлапчыка, было нейк дзіўна, што можна скласці верш пра чалавека, якога ведаеш і штодзень сустракаеш — так паэзія раптам для мяне прызямлілася, ачалавечылася, спусцілася, так бы казаць, з нябёсаў.

Пазней мы сталі калегамі па настаўніцкай працы. Я даведаўся, што Клімовіч у часы вайны быў актыўным удзельнікам камсамольскага падполля ў сваёй вёсцы Малы Малешаў на Тураўшчыне. Партызаніў. Вызваляў Беларусь ад акупантаў, быў паранены. Інвалідам вайны вярнуўся дамоў. Настаўнічаў у Верасніцы, Пагосце, Тураве. Нарэшце, асеў у роднай вёсцы. Зараз на пенсіі.

З 1939 года, калі пачыналася педагагічная кар'ера настаўніка-беларусазнаўца, Мікалай Клімовіч, якому хутка ўжо восемдзесят, стала выпісвае дарагую яму газету "Літаратура і мастацтва".

— Інакш, — кажа ён, — не магу. "ЛіМ" надта мне дапамагаў у маёй паўсядзённай настаўніцкай дзейнасці, з яго дапамогай я даваў вучням досвед пра літаратурна-мастацкае жыццё ў рэспубліцы. Дзякуй вернай сяброўцы! Лічу, кожны настаўнік павінен выпісваць і карыстацца матэрыяламі "ЛіМа". Думаю, не шкодзіла, калі б і "ЛіМ" завёў спецыяльны куток для настаўнікаў-беларусазнаўцаў...

Васіль МАРКЕВІЧ, настаўнік-пенсіянер

Вячаслаў АДАМЧЫК

Пералетаваўшы лета

ФРАГМЕНТЫ З ДЗЁННІКАЎ

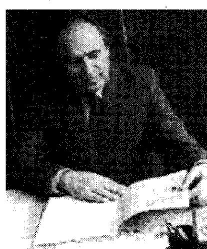

СОНЦА ледзьве праглядвае праз шматслойныя хмары. І там, у вышыні, сінее азярынка неба, як даўночаканая радасць. Люстраны бляск мокрых дахаў. Купы жоўтых ясеняў з гарадскіх двароў свецяць у маё акно. Распырскваючы лужыны, у завулку юрліва шмыгаюць чырвоныя, блакітныя і цёмныя форды з опелямі. А ў мяне — адчуванне нездароўчасці, гнятлівы, невыразны настрой. Сумую, як варона, што прыгорбілася на тэлеантэне. Аднак быў час, калі я любіў шапаткі вераснёвы дождж і адзіноту на пясчанай дарозе.

Сваё не пішацца. Перачытваю нататкі Танка з яго падарожжа вакол Еўропы, дзе так прылежна, па-школьнаму пазначаны назвы ўсіх караблёў, што праплылі міма яго цеплахода, і прыгадваю сваё пілігрымства ці, праўдзівей, дарогу ў дрыготкім таварным вагоне з дашчанымі нарамі на тады патрыятычна-знакамітую цаліну. І бачу той палявы стан — дамкі на колах і злінялыя палаткі — недалёка ад перасохлай рэчкі Табол у вадзяніста-мройным казахстанскім стэпе з чорнымі жаваранкамі і рахманымі арламі.

Там праз тыдняў два, недзе ўжо на пачатку верасня, калі дужы прымаразак апаліў кукурузнае поле, мы, беларускія студэнты, пачулі нарэшце пра смерць Якуба Коласа.

Той 1956 год выдаўся годам майго галадавання: я занёс у скупачную і прадаў за бясцэнак новую кашулю, набытую за зароблены на цаліне мізэрны грош. Але гэта быў год і майго нецярплівага спадзявання на светлыя, благаслаўлёныя перамены: у часопісе "Беларусь" мелася быць надрукавана падборка маіх вершаў, а ў "Маладосці" чыталася мая спроба ў прозе — апавяданне "Зоня".

Вось так, зблудзіўшы на чужую дарогу, пачынаеш шукаць сваю. А яна ўжо сцелецца, як мілы, шчымлівы ўспамін.

❑

Ці першы раз ужо здымаю з паліцы светлы, пабіты карычняватаю рабізною том Івана Буніна. І вось — 1939 год. Узрывы бомбаў, крывёю, пажарамі апалена і паліта зямля — бушуе, стогне, раве другая сусветная вайна. Знявечана Польшча, зруйнавана Варшава, Сталін дайшоў да Беластока, а ў дзённіках велешаноўнага Яна — шматкалёрныя матылькі, змены надвор'я, якія ён чуе з павучлівою чуйнасцю.

Пішу і тут жа лаўлю сябе: а можа, і мы сёння не заўважылі таго, што абярнулася для чалавецтва найвялікшым горам.

❑

За вячыстым дубам, за цёмнаю наміткаю лесу пагрозліва ўздымаецца папялова-сіняя хмара. Трапятліва жахае маланка, а за нашаю ржаваю жалезнаю брамаю, у аўсе, спадцішка падказвае перапёлка: спаць пара, спаць пара.

Валянцін Тарас. Бутэлька між намі. Успаміны пра даўнае. Як мы заўчасна пастарэлі і як далёка адышлі ад таго, што ўзгадвалі.

❑

Учора пад сляпучы сполах маланкі і разломны грукат перуна — "Хаджы-Мурат" Льва Талстога. Гэты мілы, заўсёды прываблівы для мяне пачатак: "Я возвращался домой полями... И мне вспомнилась давнишняя кавказская история, часть которой я видел, часть слышал от очевидцев, а часть вообразил себе.

...Это было в конце 1851 года".

❑

Які ўжо раз разгортваю Германа Гэсэ, — публіцыстыка, рыторыка, прыўзнятасць, рознакаляровы калейдаскоп стылю, хараство надуманасці.

Кніжку акуратненька стаўлю ў шчытную шарэнгу недачытаных. Можа, і несправядліва на гэты раз.

❑

Талстому было пад семдзесят, калі ён вярнуўся да "Хаджы-Мурата". Каб мне ў яго гады пераадолець сябе і зрушыць з месца хоць бы адну з задуманых аповесцяў. Якое гэта было б неўгаданае шчасце.

❑

Каўказская ні тады, ні сёння не новая вайна. Падзеі, як піша Талстой, у Вялікай Чачні. Я чытаю яго "Высечку лесу" — апавяданне юнкера, напісанае рэалістычна, выразнымі шматкалёрнымі мазкамі.

Дзівішся, як выстаяў, выжыў чачэнскі народ, спазнаўшы столькі гора, смерцяў, пажараў, гвалту, як ён яшчэ ўпарта і нязломна да сённяшніх дзён ратуе і беражэ сваю свабоду і незалежнасць.

❑

Гутарка Уладзіслава Хадасевіча з Горкім пра запальнічкі, як у мяне з нябожчыкам Алесем Звонакам пра самаробнае віно.

❑

У Яўгенія Лебедзева, вядомага актора, ёсць апавяданне, як мне падалося, аўтабіяграфічнае, а ў ім — фраза: "У клубе ішла карціна "Кубанскія казакі", пасля кожнай часткі — малы перапынак, перазарадка апарата. На вуліцы стаяў дзвіжок (электрарухавік) і чуваць было, як глуха лапатаў матор". А мне ўбачылася зацішная ў сасняку Навальня, былы яўрэйскі драўляны дамок на высокім падмурку, дзе пры пасялковым савеце размясціўся клуб, людны вечар, лопат у кінапраектары кінастужкі, нясцерпная духата, мы, падлеткі, на адчыненых вокнах... Помніцца фільм "У шэсць гадзін вечара пасля вайны".

❑

Разгортваю Купалаў томік і спатыкаюся аб тыя вядомыя строфы, якім калісьці не надаваў належнай увагі і значнасці:

Мне бацькаўшчынай цэлы свет,
Ад родных ніў я адвярнуўся...
Адно... не збыў яшчэ ўсіх бед:
Мне сняцца сны аб Беларусі!

Гэта быў ужо купалаўскі палёт у раздвоенасці, у снах і на яве, палёт ад сваіх ніў у бязмежнасць.

Знявераны, упалы душою і аграблены з гонару, збялелы паэт накладвае на сябе рукі, каб яшчэ выжыць. Так судзіў Бог. Але існаваць у раздвоенасці, у фальшы і махлярстве, з вершамі, на якія зблудзіўся і на якія спакусіў д'ябал, Янка Купала, вядома, не мог. І пачаўся ўжо астатні, завяршальны палёт, як на яве, так і ў сне, у глыбокі калодзеж вечнай нематы і цемнаты і адначасна... просьбы літасці і даравання за незнарок учынены грэх, адплатай якому мусіць быць смерць.

Страшна, аднак, калі думаеш пра таямнічы і неразгаданы лёс Купалы. І ці яго аднаго?...

❑

У беларускім трохкутніку Нясвіж—Наваградак—Зецяла (Дзятлава), дзе поруч з залацістым, запалавелым жытам красуе яшчэ і залацістае роднае слова, бессмяротнаму Адаму Міцкевічу папярэднічалі яшчэ тры паэты: Францішка Уршуля Радзівілова, жонка віленскага ваяводы і гетмана літоўскага, заснавальніка тэатра ў Нясвіжы Міхаіла Казіміра Радзівіла, народжаны ў Зецялі (Дзятлаве) Удальрык Крыштоф Радзівіл, менаваны канюшым Вялікага княства Літоўскага, а пазней — генеральны рэгіментар (наместнік гэтмана) войска літоўскага, даволі плённы літаратар і перакладчык Сафокла, і нарэшце — сатырык Станіслаў Самуэль Шэмет родам дзесьці са Слонімшчыны і памерлы (1684) у Жалезніцы на Навагрудчыне.

Нікім не заўважаны Паўлюк Багрым з Крошына над Шчарою, аўтар вядомага нам адзінага верша, хоць у паэтаў аднаго верша не бывае, ішоў ужо ад Міцкевіча і бясспрэчна ад беларускага найбагацейшага скарбу — фальклору. А з яго ўжо нараджаліся ўсе "ігрышчы" — сатырычна-гумарыстычныя вершаванні, якія можна было нараспеў чытаць пад бубен, цымбалы, дуду альбо скрыпку.

Гэтыя чытанні пад зялёна-перламутравы гармонік заспеў і я. Як і іхніх аўтараў — паэтаў-самавукаў. Гэта былі ўжо самотныя постаці нашага вясковага барока.

❑

Кніжка арэшкавага колеру і кішанковага фармату — Уладзіслаў Рэймант. Яго лісты да перакладчыка "Сялянаў" француза Shoella. У іх — астатняя скарга ў астатнім пісьме: "Хварэю цёнгле (штодня) і нават пісанне прыходзіць з пэўнай цяжкасцю. Сёння памёр Жэромскі... Памёр на сэрца. Быў на пару гадоў старэйшы за мяне, але меў шалёную волю жыцця і энергію... Цяпер надышла пара майго памірання". Прафесар Shoell атрымаў рэймантаўскі ліст ужо на другі дзень па смерці аўтара знакамітага рэалістычнага рамана "Сяляне".

На яго польскіх старонках я таксама вучыўся пісаць нашыя беларускія тыпы, бо і яны былі не менш каларытныя за сялян з-пад Лодзі.

❑

У старым "Новом мире" напаткаў артыкул "Катынскія галасы" і часопіс адкладваю на тумбачку. Гэта ўжо на вячэрняе чытанне.

Перагортваю і "Запісы ваенных гадоў" Марыі Валошынай, якія, вядома, пераглядаў і, помніцца, ускокваў ад радасці і хвалявання — яны так уразілі мяне.

Зазірну яшчэ і ў "Стройбат" Каледзіна. Якое шчасце іншы раз вярнуцца да таго, што таленавіта. Колькі ж разоў ужо разгортваў і зачытваўся пачаткам юнацкага лермантаўскага рамана "Вадзім".

❑

Пад рукою кінасцэнар М. Антаніяні "Прафесія рэжысёр", але далей гартаць чамусьці не хочацца — да прымітыву спрошчаная, усечаная фраза. Галіны без зялёнага лісця: "Вуліца. Дзень. Паліцэйская ўправа... Панараміруючы па вуліцы, камера паказвае тоўстую жанчыну". Не дадала жывое ўцехі прачытаная ў забытым "Нашем современнике" (даўні альманах) дыскусія ці, праўдзівей, — спрэчка паміж лысенкаўцамі і генетыкамі. Як усё з цягам часу ўлеглося, забылася і як мала хто помніць сесію ВАСХНІЛ 1948 года, дзе генетыка была названа лжэнавукай.

Бог усё параўнаў, але ж і д'ябал скалечыў не адно жыццё. Нават таму ж Жэбраку, прэзідэнту Акадэміі навук Беларусі, што пасмеў надрукаваць артыкул у амерыканскім часопісе. Пра што пісаў Коласу ў Кіславодск Міхась Лынькоў: "...адбыўся прэзідыум Акадэміі навук, на якім вызвалілі ад пасады Жэбрака. Шкада чалавека — усё ж, як-ніяк, сапраўдны вучоны. Але ж такую дурасць адкалоў з гэтай сваёй пісанінай, міма якой прайсці, зразумела, нельга".

Аднак, падумаўшы, як усё паўтараецца: дружба з Захадам яшчэ і сёння ў нашых родных анальфабэтаў успрымаецца як найвялікшы грэх. Тым болей, перакладзенае і надрукаванае беларускае слова.

❑

Раскалыханы ветрам-сухавеем, успенены наш узмужнелы сад. Перагонамі густы пошум і гул за акном мансарды. Выдае, што недзе блізка цяжкім зеленаватым шлейфам падае і пеніцца вада. Уздрыгвае, ліхаманкава калоціцца шэра-белаваты, закурэлы мукою драўляны млын. І гнятлівы боль у сэрцы ад гэтага ўспаміну. Іх няма ўжо, вадзяных млыноў пры рабаціністым возеры, зацененым шурпатымі старымі вербамі, з мостам, застаўкамі, зялёнымі, аброслымі ціною каменнямі, аб якія разбівалася і кіпуча пенілася наша хатняя рака. А як шкода тых даўнейшых млыноў на два камяні і крупадзерняю ці шатроўкаю. А як помніцца тое дрыготкае карытца, з якога ў падвешаны мех плыла рыжавата цёплая і слізкая мука. І як выразна бачыцца той бясконцы абоз сялянскіх фурманак, наладаваных белымі і поўнымі, як сытыя япрукі, палатнянымі мяхамі. Завозна, як казалі ў нас. Асабліва пасля жніва альбо ў позную восень, калі ўсё амаль змалочана і час новага хлеба. У таго-сяго з багацейшых — шатраванага ці нават пытляванага — светлага, пры спраўнай гаспадыні-пухкага і смачнага, без закалцу. Ажно цяпер прагавіта заманулася пакаштаваць таго даўнейшага сялянскага хлеба, адрэзанага не скупой лустай ад прадаўгаватага бохана, спечанага на дубовым альбо кляновым лісці з абавязковым крыжыкам на карычневай скарынцы.

Не дзіва, што зазіраю ў зялёны том Джона Лока, каб яшчэ раз прачытаць яго параду аб карысці "добра замешанага і добра спечанага" паўбелага, як называюць варакомцы, уежнага спажыўнага хлеба.

❑

Далёкі і ўжо ледзьве не забыты верасень. Мая вячэрняя школа. Я прыйшоў у гадзін шэсць, а заняткі пачыналіся ў сем. На калідоры аднапавярховай школы, збудаванай яшчэ за польскім часам, гаварыў рэпрадуктар — тая чорная, мала ўжо каму памятная талерка. Я прыслухаўся — ішла літаратурная перадача. Дыктар чытаў апавяданне Міколы Лобана "Экзамен", надрукаванае, здаецца, у часопісе "Беларусь". Пачатку я, мусіць, не заспеў. Колькі мінула незлічаных гадоў, а мне прыгадваецца тая святочная сцішнасць, чуйная ўвага, з якою я праслухаў апавяданне незнаёмага мне аўтара. Потым у бібліятэцы пры пасялковым савеце я знайшоў яго "Іркуцянку".

Як стваралася і пісалася яна на падставе жыццёвых фактаў, хворы, блізкі ўжо да сваёй смерці Мікола Паўлавіч расказаў мне сам у Каралішчавіцкім яловым лесе.

Не помню, ці пахваліўся яму я, як у лясной, глухаватай Навальні семнаццацігадовы юнак, які таксама спадцішка марыў аб літаратурнай сцяжыне, упершыню пачуў яго імя. Калі не сказаў, то няхай даруе Бог, бо як мала пры жыцці мы гаворым адзін аднаму прыязных слоў.

❑

Аповесць пра "жоўтых каралёў" — таксістаў Нью-Йорка. І ўжо паводка ўспамінаў пра жоўтыя аўтамабілі — кэбі, гаспадарамі якіх былі часта савецкія дактары, што выехалі ў Амерыку і не знайшлі працу па спецыяльнасці, і пра багатыя, дагледжаны Манхэтан, і завалены ржавымі бочкамі, разбітымі, даезджанымі фордамі, абгарэлы, задымлены сажаю Гарлем, і пра алею Лексінгтона, і 73-ю стрыт з трыма савецкімі місіямі ў адным будынку, і пра Парк-авеню, і Бруклін, і Бронкс, і пра раскалыханы віхурным ветрам, успенены Гудзон, і шнурок адчайна высокага моста над ім, і натоўпы наркаманаў, і пра танцуючых, як цыганы, на жыватах худых, выпетраных падлеткаў, і чорных рослых прапаведнікаў-неграў у белых комжах (тогах) на трохкутным пляцы, дзе зліваюцца самыя знакамітыя артэрыі горада — Парк-авеню і Брадвей.

Не, Нью-Йорк — горад багацтва, раскошы, беспрытульнасці і галечы, цнатлівасці і ціхамірнасці, гвалту і разбою, — горад усё ж незабыўны. Убачаны здалёк, са скалістага пагорка на Гудзоне, з дзесятага ці дванаццатага паверха шэрага панельнага дома на 188-й стрыт, здаваўся мне непакорным Каўказам з грамадамі зіхатлівых горных вяршыняў. Выдавала, я ізноў стаю на Вялікім сядле за Кіславодскам і бачу панараму снежна-іскрыстага Каўказскага хрыбта. Зеленаватыя хмарадзёры-вяжоўцы нагадвалі лядовыя пікі незабыўных, зваблівых сваёй непрыступнасцю велічных гор.

❑

Пушкінскі "Медны коннік" — гэта ў нейкай долі палемічны адказ на паэму Адама Міцкевіча "Дзяды", асабліва на яе трэцюю частку, прысвечаную Расіі.

Адам Міцкевіч ператварыў у вершы тое, што ўжо жыло ў народзе: горад Пятра — тварэнне злых, шайтанскіх сілаў, і на гэты горад яшчэ ўпадзе Божы гнеў. Прароцтва збылося — у вайну, у нямецкую лютую блакаду горад гінуў ад голаду і мору.

Рим создан человеческой рукою,
Венеция богами создана:
Но каждый согласился бы со мною,
Что Петербург построил сатана.

І таму Пушкін распяшаўся з адказам:

Люблю тебя, Петра творенье,
Люблю твой строгий, стройный вид,
Невы державное теченье,
Береговой ее гранит...

Як жа далёка заходзіла спрэчка двух братніх паэтаў. Якуб Колас хацеў між імі прымірыцца. Але ж калі не ўспамінаць яго радкі: "Нас падзялілі, у нас не спытаўшы"...

❑

Пра Чэхава, пра яго жыццё, быт на Садова-Кудрынскай у Маскве, пра кандэлябры з вісюлькамі, ката Фёдара Цімафеевіча, пра кабылку Ганну Пятроўну, якую запрагалі ў саху, калі трэба было ўзараць гарод у Меліхаве, пра закаханасць Антона Паўлавіча ў гімназістку Барысенку, што выйшла замуж за маклера "по хлебной части", то ў Глафіру Панову, актрысу Малога тэатра, то як з вядомай усім Лікай танцаваў мазурку, абводзячы яе вакол сябе, ды ўсяго не перакажаш, бо напісана так шмат, што, здаецца, пражыў ён, Антон Чэхаў, не сорак чатыры, а ўсе восемдзесят два, як здароўчы Леў Талстой. Але ва ўспамінах чуецца нешта штукарскае, падробленае ці знарок прыніжанае да непатрэбных дробязяў, што выклікае непрыязь і адчужанасць.

❑

Пасля вечаровага чытання "Рабочых сшыткаў" А. Твардоўскага сніўся ён сам і яго сад, дзе я сарваў надзіва вялікі ружовы яблык. Твардоўскі спахмурнеў, але, нічога не сказаўшы, усё ж застаўся пакрыўджаны і недаволены мною.

(Працяг на стар. 14—15)

КРЫТЫКА

"Прыгоды мышкі Пік-Пік"

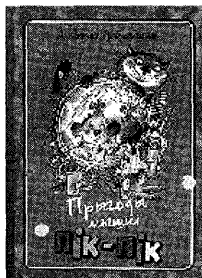

Класічным стала вызначэнне, паводле якога для дзяцей трэба пісаць гэтаксама як і для дарослых, але разам з тым яшчэ лепш. Сапраўды, дзіцячая літаратура — тая галіна творчасці, што толькі на першы погляд падаецца лёгкай. Асабліва, калі паэт ці празаік піша для дашкольнага ці малодшага школьнага ўзросту. Беручы ручку (ці, па-сучаснаму, карыстаючыся камп'ютэрам), трэба адразу прыняць пад увагу тое, што дазволіла б у далейшым разлічваць на поспех.

Канечне ж, найперш трэба расказваць пра ўсё даходліва. Зразумела, нельга з дзецьмі сюсюкаць, а неабходна гаварыць сур'ёзна. А яшчэ абавязкова пісаць займальна. Да ўсяго ж не лішне знайсці свайго персанажа. А калі ж ён не падобны на тых герояў, з якімі хлопчыкам і дзяўчынкам даводзілася сустракацца раней, сумнення няма: твор ці кніга ў цэлым "чамучкам" спадабаецца.

Памятаючы пра ўсё гэта, Людміла Рублеўская і напісала кнігу "Прыгоды мышкі Пік-Пік", што толькі што пабачыла свет у выдавецтве "Юнацтва". Па сутнасці атрымалася аповесць у казках. Дасціпная, займальная, з прыгодамі, што мяжуюць на стыку рэальнага і фантастычнага. Адным словам, ёсць усё тое, што магчыма толькі ў казцы, а казка, як вядома, жыццю падказка. Бо за нечаканымі сюжэтамі, калізіямі закранаюцца і пытанні выхавання.

А мастакоўская ўдача напаткала Л. Рублеўскую не ў апошнюю чаргу таму, што гераіня — з тых, якія не могуць не выклікаць у дзяцей інтарэсу. Добра ведаючы іх псіхалогію, пісьменніца ў цэнтр свайго аповеду паставіла мышку, якая жыве "ў звычайнай гарадской кватэры на другім паверсе звычайнага цаглянага дома". Пасялілася ў сям'і, якая складаецца з "Таты, Мамы, іх дачушкі Веранічкі і кошкі Пепіты..." Але мышка гэтая толькі на першы погляд звычайная. Дзякуючы багатай фантазіі аўтара, Пік-Пік трапляе ў розныя сітуацыі і трэба сказаць, нягледзячы, што яна "тоўстая, лянівая", заўсёды выходзіць пераможцай.

Што ні казка — цікавая, сюжэтна завершаная гісторыя: "Мышка Пік-Пік і Мікі Маўс", "Мышка Пік-Пік прыбірае норку", "Мышка Пік-Пік ідзе ў магазін", "Мышка Пік-Пік рамантуе тэлевізар", "Мышка Пік-Пік гуляе ў бальніцу", "Мышка Пік-Пік на сцэне"... Поруч з мышкай дзейнічаюць і іншыя персанажы. І ўжо згаданая кошка Пепіта, і дзікі кот Мурзік, і пацук пан Абадран. Часам галоўнай гераіні даводзіцца няпроста, сутыкнуўшыся з імі, але мышка з любой, самай складанай сітуацыі, выходзіць пераможцам. У рэшце рэшт, як і звычайна ў казках, калі перамагае не столькі той, хто фізічна больш моцны, а ў каго хапае спрыту не паддацца цяжкасцям, хто ніколі і нічога не баіцца. Л. Рублеўская, няцяжка заўважыць, прытрымліваецца як фальклорных традыцый, так і адштурхоўваецца ад лепшых набыткаў, так званай, літаратурнай казкі. Апошняя добра бачна па тым, што Пік-Пік — мышка сучасная, а таму з ёй адбываюцца не толькі традыцыйныя прыгоды, а і такія, якія падказаны новымі абставінамі.

У сувязі з гэтым надзіва цікавай атрымалася завяршальная казка ў кнізе "Мышка Пік-Пік займаецца бізнесам". Начытаўшыся аб'яў ("любіла мышка Пік-Пік пачытаць перад сном газеты"), яна вырашыла даць аб'яву аб абмене: "А ў нас ёсць дарослая пародзістая кошка! — узрадавалася Пік-Пік. — Пепіта, напэўна, каштуе не менш, чым скрыня шакаладак! І да таго ж гэтая котка — самая лішняя рэч у хаце. Якая ад яе карысць? Валяецца на канапе, чытае ды жарэ. Мне ж удзячныя гаспадары будуць!". Што атрымалася з гэтага, дзеці і даведаюцца з казкі. Даведаюцца і аб тым, "што сяброў ні на што не абменьваюць, што яны і ёсць самая найвялікшая каштоўнасць". Як шмат чаго і іншага пачуюць, прачытаўшы кнігу Л. Рублеўскай.

Юрась ВАЙСЁНАК

"Я — чайка з Прыпяці, дачка Палесся"

"Верасніца" — такую "ласкавую" назву дала свайму першаму зборніку вершаў Галіна Дашкевіч. Верасніца — гэта назва вёскі на Тураўшчыне, дзе прайшло дзяцінства, сімвал, які суадносіцца паэткай з доляй Беларусі.

Аўтарка дагэтуль была вядомай як літаратуразнаўца. Правільна заўважае ў прадмове да зборніка Віктар Каваленка, што "цяпер гэта не вельмі вялікае дзіва, калі літаратуразнаўцы, нават сталага ўзросту, бывае, бяруцца за мастацкую творчасць, часцей — паэзію. Прычына гэтага, мабыць, у тым, што ў аснове жанру літаратуразнаўства і крытыкі пераважае ўсё ж разумовасць, філасофская нацэленасць на пазнанне літаратуры і жыцця, а лірычная душа, якая, несумненна, уласціва кожнаму літаратару, застаецца на працяглы перыяд "нявыспеванай".

Натуральна, што і "вобразна-стылёвы лад вершаў, як правіла, кондава-традыцыйны, без навамодных выкрутасаў". У гэтым плане зборнік Г. Дашкевіч нельга назваць "архінаватарскім". Бо аўтарытэт класікі моцна адчуваецца амаль што ва ўсіх вершах. Прысутнічае ў іх і "дух" Мікалая Паўлавіча Клімовіча, бацькі паэтэсы, які працаваў настаўнікам і таксама пісаў вершы.

Зборнік складаецца з чатырох раздзелаў, якія адрозніваюцца не гэтак тэматыкай, як аўтарскім настроем. З кожным раздзелам лірычнасць узрастае, дасягаючы найвышэйшага праяўлення ў апошнім цыкле вершаў. І гэтая кампазіцыйная прадуманасць абумоўлена перш за ўсё жаданнем аўтара найбольш дакладна выявіць ідэю зборніка, засяродзіцца на ўзнёслым і чыстым каханні, якое заўсёды дапамагае знайсці выйсце з цяжкіх сітуацый, поўніць душу чалавека аптымізмам.

Першы раздзел "Агмень радовішча" апавядае пра непарыўную сувязь з мінулым. Тут праяўляецца эпічны пачатак, які няйначай падказаны "Новай зямлёю" Я. Коласа. Аб гэтым сведчаць хоць бы назвы вершаў "Палескі Бог", "Дзядзька Рыгор", "Дзед Міхал", "Бабуля Куліна", "Цётка Палашка і дзядзькаРыгор". Абапіраючыся на коласаўскія традыцыі, зварот да якіх абумоўлены трывогай ад выцяснення нацыянальных духоўных каштоўнасцяў, паэтэса апявае харастсовa сялянскага свету, сцвярджае повязь пакаленняў.

Назвы вёсак, імёны блізкіх людзей, якімі насычаны амаль кожны верш, паэтызуюцца аўтаркай, як самае дарагое, роднае і патрэбнае чалавеку.

На Палессі сярод безлічы дзівосаў,
Ёсць чаруючыя назвы нашых вёсак:
Верасніца, Любавічы, Азяраны...

А колькі любові і замілавання ўкладзена ў радкі:

Верасніца, Верасніца
Мне начамі часта сніцца.

Напеўныя, мілагучныя вершы чаруюць нас дабрынёю і шчырасцю:

Верасніца — верас сніцца
Ўсім, хто ў край свой закаханы.

Гэта сапраўдны паэтычны гімн Бацькаўшчыне.

Г. Дашкевіч добра ведае філасофію жыцця. Гэта дапамагае бачыць народную мудрасць палешукоў, яе агульначалавечы маштаб:

Дзядулю Паўла называлі "Богам"
За мудрасць, справядлівасць, дабрыню.
...Саджаў дзядуля дрэўцы каля хаты,
Любіў пад яблынькаю пасядзець.
Казаў: "Памру, а сад мой не загіне,
Яму для вас наканавана жыць..."

Шанаванне продкаў для аўтара — вызначальны крытэрый будучыні нацыі. Нездарма ўзгадваюцца ў вершах постаці Еўфрасінні, Святаполка, Кірылы Тураўскага і сам Тураў:

Князь Тур, нібыта сокал лёгкакрылы,
Імчыцца на ўстрывожаным кані,
І Святаполк, і Тураўскі Кірыла —
Магутны сын палескае зямлі.

Аднак заклапочанасць паэткі паслабленнем пераемнасці пакаленняў выклікае сум і насцярожанасць у чытача: "Усе мы — лёсу дзеці, Нясём за Беларусь адзін адказ".

"Шэрасць, будзённасць, здрадлівасць" непрымальныя для Г. Дашкевіч. Бо яны "заходзяць у нашы душы і пляць, і нішчаць карэнне, Што прашчуры ўзгадавалі". Ад гэтага людзі "кладуць без болю, жалю ў дамавіну Агмень радовішча і памяці ад продкаў..." Для паэткі незразумела, што чалавек "ніяк не ўцяміць, Што той Агмень нязгасны, вечны". І ўжо гэта адно дазваляе зрабіць выснову аб неўмiручасці нашай Гісторыі.

Паэтка ўслаўляе не толькі Палессе, не толькі людзей, якія там жывуць і працуюць, але і мову, паказчык нацыянальнай прыналежнасці:

На Палессі не гавораць, а спяваюць,
Мову родную да сэрца прытуляюць.

Не абышла Дашкевіч і тэму вайны, якая назаўжды пахавала надзеі і мары не аднаго. Боль, жаль, скруха, якімі прасякнуты кожны радок, узмацняюць не толькі трагізм і драматызм вайны, але і яе антычалавечую, антыгуманную сутнасць:

Загінуў родны дзядзька мой Васіль,
На покуці — гітара-успамін.
Я ціха-ціхенька краню струну —
І ўваскрашу хлапечую вясну.

І ўваскрашу у памяці сваёй
Таго, хто незнаёмы быў са мной,
Аб кім я ведаю па маміных слязах
І па бабулі выцвілых вачах.

Уваскрасіць вясну паэтка зможа толькі ўяўна, але не рэальна, — і ў гэтым заключаецца асноўны ідэйны змест вершаў на ваенную тэму.

Па сваёй сутнасці ўсе вершы з першага раздзела — гэта творы-прысвячэнні: маці, бацьку, земляку, Прыпяці і ўсяму Палескаму краю.

Цыкл "Агмень радовішча" заканчваецца аптымістычна: напеўным вершам пра дзяцей, будучых носьбітаў нацыянальнай культуры. Толькі на іх усе спадзяванні, толькі ад маладых залежыць далейшы лёс Беларусі:

У маёй у хаце
Цуды-сонцы свецяць,
Што ж гэта за сонцы,
Што гарaць бясконца?
Гэта мае дзеці.

Назва наступнага раздзела "Жанчына ў чорным" шмат у чым сімвалічная, бо гэты цыкл прысвечаны чарнобыльскай бядзе. Ён самы моцны ў зборніку па напружанасці і дынаміцы перажыванняў:

Ў маім найласкавейшым краі,
Жытнёвым і зорным,
Часцей і часцей сустракаю
Жанчыну ў чорным.

Гэты вобраз — сумны сімвал чарнобыльскай катастрофы. З-за яе многія заўчасна сышлі на той свет, з-за яе "даўняй тугою зажураны вочы", з-за яе "сплялася бяда і праклецце у сумесным хаўрусе".

Трагедыя адчуваецца моцна ў кожным радку:

Мой край засеяны трывогай,
Палынным смерчам апавіты.

Уражваюць радкі верша "Іван Мележ у Мазыры" "дакладна псіхалагічным і літаратурна балючым прадбачаннем":

Шчаслівы — не зведаў
чарнобыльскі дым,
Зайшоўся б, каб зведаў, ад болю.

Аднак безнадзейнасці аўтар не выказвае, агеньчык надзеі грэе сэрца:

Нехта ўверсе паходню запальвае:
Выжыць мы абавязаны.

Важную ролю ў гэтым цыкле адыгрываюць вершы, прысвечаныя Жэні Янішчыц і Максіму Багдановічу. Паэтка нібы просіць прабачэння ў іх і ў той жа час дапамогі і літасці. Спрыяюць паэтэсе ў гэтым фальклорныя песенныя матывы.

Апошні верш раздзела прасякнуты верай у вырастанне Бацькаўшчыны. Паэтка па-свойму пераасэнсоўвае верш У. Дубоўкі "О Беларусь, мая шыпшына". Яе верш гучыць так:

О Беларусь, жыві, мая надзея,
Мая буслянка, зорнай мары птах.

Пераемнасць з ранейшымі паэтычнымі традыцыямі не дазваляе паэтэсе згубіць надзею на лепшае. Наогул жа трэба адзначыць, што аптымістычная канцоўка кожнага раздзела-цыкла з'яўляецца адметнай і вызначальнай рысай усяго зборніка Г. Дашкевіч.

Трэці раздзел пад назвай "Малітва бярозы" напоўнены філасофскімі разважаннямі аб прыродзе чалавека, яго сутнасці, месцы ў сусвеце. У гэтым цыкле спалучылася і гістарычная тэматыка, і маральнаэтычная, а таксама выявілася творчае крэда аўтаркі: "Не пяюцца на чужые песні". Тут найбольш моцна адчуваецца повязь

НА АТРЫМАННЕ ДЗЯРЖАЎНАЙ ПРЭМІІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Кніга для школы і сям'і

Першая дзіцячая кніжка Віктара Гардзея "Чырвоны грабеньчык" выйшла ў 1976 годзе — ужо праз год пасля яго дэбютнага зборніка вершаў для дарослых. Зварот паэта да жанру дзіцячай літаратуры не быў выпадковым: следам за "Чырвоным грабеньчыкам" з'явіліся кнігі "На арэхавай палянцы", "Коцікі на вярбе", "Мой тата — тракарыст"... Тонкі лірык, які ўмее ствараць глыбока псіхалагічныя, часцей драматычныя, вобразы, малюнкі, Віктар Гардзей адразу заявіў пра сябе і як пра цікавага дзіцячага творцу, адкрываючы нам зусім іншы свет са сваімі незвычайнымі насельнікамі і законамі. Свет вясёлы, прыгожы. Свет дзіцячых фантазій і неверагодных здарэнняў. Кніга "Зайкава балалайка" не проста яшчэ адна вандроўка ў гэты дзівосны свет. У ёй найбольш поўна раскрываецца творчая індывідуальнасць паэта, выяўляецца багацце паэтычных сродкаў, з дапамогай якіх аўтар знаходзіць сцежку да сэрцаў юных чытачоў. Ёсць у зборніку вершы, казкі, пацешкі, жарты, небыліцы. Адзін з раздзелаў мае падзагаловак "Вершы аб роднай зямлі". І гэта не проста падборка твораў, блізкіх тэматычна, а своеасаблівая энцыклапедыя прыроды, у якой праз жарт, праз свежы, запамінальны вобраз расказваецца пра дрэвы, грыбы, птушак, звяроў беларускай зямлі, пра тых яе жыхароў, да якіх мы часта — і несправядліва! — адносімся без асаблівай сімпатыі: Любяць мурашы дастатак:

Ёсць у іх свой дойны статак.
З мурашамі ў добрай згодзе
Тля жыруе на выгодзе.
Тлю і кормяць, тлю і пояць,
І яе ж за гэта дояць.
Тлю мураш бліжэй пакліча
І вусамі паказыча.
Даяра за ласку тую
Малачком яна частуе.
Вельмі шчодрыя кароўкі —
Мурашыныя сяброўкі.

Павукі ў вершах паэта — сувязісты, а іх павуцінне — правады ад радыё і тэлефонаў, шапка ў жолуда — гэта берэцік, які ён адзявае, каб не мерзнуць у слоту, дзятлы майструюць дуплы лясным птушкам, сваім суседзям, таму што надта ж любяць раніцай слухаць іх спевы, лес запальвае светлячкі каля сцежак, каб у змроку ніхто не заблудзіў... Карацей кажучы, вершаваная энцыклапедыя В. Гардзея атрымалася не толькі карыснай, але і надзвычай займальнай, а значыць, куды больш цікавай, чым звычайныя сухія факты, якія дзіця можа прачытаць у школьным падручніку і назаўтра ж пра іх забыцца. Большасць "герояў" дзіцячых твораў В. Гардзея браты нашы меншыя, але яны жывуць тым жыццём, што і мы, у іх такія ж клопаты, характары, як і ў людзей. І гэта настройвае юнага чытача і на адпаведныя адносіны ў жыцці да тых, каго мы падчас нават не заўважаем, хоць яны тут, побач з намі: матылі, стракозы, конікі... Ці тая ж сараканожка:

Мама як пасцель мяняла,
Дык дачушку павучала:
— Не памыўшы, дзетка, ножак,
Не кладзіся ў чысты ложак.
Апусціўся вечар хутка —
У слязах сядзіць малютка.
Трэба ж, каб пусцілі ў ложак,
Беднай мыць аж сорак ножак!

Здавалася б, зусім "бытавая" сцэнка, аднак жа кранае і выклікае добрую ўсмешку. Так і ўяўляеш гэтую бедную сараканожку, пра якую напісана з такой любоўю. Зрэшты, верш не толькі пра яе. Бо, напэўна ж, многія хлапчукі ці дзяўчынкі, якія прачытаюць пра яе, падумаюць і пра сябе, пра тое,

аўтара з мінулым, з родным Палессем, з Бацькаўшчынай.

Я — галіна ад дрэва маёй Беларусі.
У крыві маёй — продкаў
чысцейшая кроў.

Для гэтага цыкла характэрны пастаянныя звароты паэтэсы да беларусаў:

Не губляйце да продкаў сцяжыну,
Памятайце, што вы — беларусы.

Г. Дашкевіч упэўнена, што "Пакуль будзе песня гучаці — Датуль Беларусь не загіне".

На працягу ўсяго раздзела паўстаюць вобразы зямлі і неба. І гэта зразумела. Цыкл называецца сімвалічна. Малітва за Беларусь павінна ў рэшце рэшт быць пачута ў небе, бо яна для аўтаркі — "святая".

Завяршае зборнік цыкл пад назвай "Маналог шчаслівай". Ён крыху выбіваецца з агульнага кантэксту, бо прасякнуты моцным лірычным пачуццём кахання. Праўда, і ў іншых раздзелах сустракаліся вершы з такой тэматыкай, але яны там выглядалі неяк сціпла на фоне герaічнай і філасофскай праблематыкі. У "Маналогу шчаслівай" Г. Дашкевіч здолела раскрыць сябе як натуру глыбока лірычную, адкрытую, эмацыянальна-непрыхаваную і шчырую, якая не саромеецца свайго пачуцця.

Не крыўдуй на мяне, што маўчу,
Не званю, не пішу, не чакаю.
Толькі часам у сне закрычу,
Горкай каняй цябе пагукаю.

Часам ростань мяняе тугу
На цвярозы спакой і на роздум,
Зноў у сне на спатканне бягу
І баюся, што позна ўжо, позна...

Тужлівыя ноткі зрэдчас з'яўляюцца ў вершах, аднак хутка "абяззбройваюцца" светлым і чыстым пачуццём. Такая канцэпцыя зразумелая. Без тугі каханне не бывае.

Што са мною? Слёзы з вачэй,
На душы — трывогі агонь,
І нічога няма бліжэй,
Чым твой позірк, твая далонь...

Як і ў папярэдніх раздзелах, тут таксама прысутнічае пэўная песеннасць, фальклорнае разуменне кахання, супрацьпастаўленне яго смерці. Адчуваецца не столькі ўплыў М. Багдановіча, як С. Ясеніна. Параўнаем яго радкі: "Тихо льется с клёнов листьев медь" і радкі Г. Дашкевіч: "...Льецца лісцяў асенніх медзь". Сувязь відавочная.

Канешне, заўважаецца, што гэта ў паэтэсы першы зборнік. Аб гэтым гаворыць і В. Каваленка, указваючы на "празмерную сентыментальнасць у замілаванні да роднага краю, і рысы ідылічных адносін да вёскі і яе людзей, і недастатковую філасафічнасць закранутых праблем, і імкненне ў асобных выпадках завяршыць складана акрэслены ўнутраны сюжэт верша гучным патрыятычным лозунгавым заклікам або агульнавядомай сентэнцыяй". Так. З гэтым сцвярджэннем крытыка нельга не пагадзіцца. Адчуваецца і недакладнасць рыфмы, што робіць верш крыху нязграбным. Але зборнік атрымаўся, засведчыў "сур'ёзныя творчыя магчымасці паэтэсы". Пачатак пакладзены, застаецца толькі пажадаць Г. Дашкевіч далейшага развіцця творчых здольнасцей і самаўдасканалення.

Сяргей ГРЫШКЕВІЧ,
Уладзімір ЗАМКАВЕЦ

г. Брэст

што яны таксама перад сном лянуюцца мыць ногі, хоць іх усяго дзве, а не сорак. Мараль напрошваецца сама, але яна не "б'е ў лоб", а закладваецца ў падсвядомасць.

Дзіцячая паэзія В. Гардзея багатая на фантазію, дзякуючы якой узніклі многія сюжэты яго твораў. Так, у адной з казак расказваецца пра тое, як лясныя жыхары заснавалі школу касманаўтаў, у іншай — як у зайца прапаў хвост, які, як аказалася, нікалі быў вялікі і прыгожы... У ёй, гэтай паэзіі, шмат гумару, яна прасвечана дабрынёй, любоўю да прыроды і чалавека.

Зборнік "Зайкава балалайка" дастаткова аб'ёмны (больш за сто кніжных старонак) і — што немалаважна — вельмі цэласны. У ім няма вершаў выпадковых, якія б парушалі яго агульную структуру. Праца зроблена немалая, але яна не стала дарэмнай, бо гэтая кніга неабходная школе, яна ніколі не будзе лішняй у сям'і, дзе дбаюць пра гарманічнае выхаванне дзіцяці. Ужо не кажучы пра тое, што "Зайкава балалайка" гэта яшчэ і магчымасць добра адпачыць у кампаніі вясёлых кніжных герояў.

Кніга Віктара Гардзея — не толькі вялікая творчая ўдача яе аўтара, а сведчанне высокага ўзроўню, якога дасягнула беларуская дзіцячая літаратура. Калі будуць выходзіць такія кнігі, як кніга В. Гардзея, і далей, можна не сумнявацца, што жыць і квітнець беларускаму прыгожаму пісьменству вечна. Кніга "Зайкава балалайка" вартая Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь.

Алесь БАДАК

ВІНШУЕМ!

...Хто навучаны слухаць

Кастусю ТАРАСАВУ — 60

Быў раней у літаратуры сацыяльны заказ: спяваць рэчаіснасці гімн, запраграмаваны сістэмай гаспадарання над душамі. І спявалі, прыслухоўваючыся як быццам да дыхання і сэрцабіцця народа. Выконваючы гэты заказ, пісалі як мастацкія, так і дакументальныя творы. Ад гісторыі фабрык і заводаў перайшлі ледзьве ці не да гісторыі "Піянерскіх зорачак". Калі гаварыць пра дакументальную літаратуру (асабліва маскоўскага выдання), то часам і праз серыю аб рэвалюцыянерах, і праз сцяну кніг з гісторыі "піянерскіх зорачак" прабіваліся кнігі яркія і па тэме, і па сіле выказанага.

Змяніўся час. З ім прыйшоў і новы сацыяльны заказ. Праўда, сацыяльны заказ, народжаны ў часы большай, а мо і сапраўды поўнай адкрытасці, поўнай праўды (усё ж шчырасць, і праўда бываюць няшчырымі, непраўдзівымі). Гэта ўжо быў іншы сацыяльны заказ, ідучы на самай справе ад народа, ад чалавека, ад чытача, які захацеў стаць асобай. А дапамагчы ў гэтым можа і павінна літаратура. Чытач прыйшоў у кнігарню, у бібліятэку па гістарычны раман, па дакументальную, папулярную (і сумленную!) кнігу пра Беларусь, пра беларусаў. Чытача пачалі блытаць ідэолагі, дваравыя палітыкі. А ён хацеў інфармацыі найперш не з газетнага артыкула і тым больш не з чужых вуснаў. Крыніцай навіны была стаць кніга.

Ці адчулі пісьменнікі такі сацыяльны заказ?.. Нельга сказаць, што не адчулі і не пачулі. Наадварот: многія разглядзелі гэтую злобу дня, зразумелі такую патрэбу чытацкіх (адпаведна: народных) мас. Ці змаглі рэалізаваць?.. Не, заказ усё яшчэ застаецца заказам. Прычын на тое некалькі. І не заўсёды віна ляжыць на плячах літаратара. Яго, як і ўвогуле літаратуру, вінаваціць працэй прастага. Але і не назваць адну з прычын ніяк нельга. У неадпаведнасці здабыткаў папулярнай, асветніцкай, дакументальнай літаратуры запатрабаванням чытача вінаваты і сам час, які, згубіўшы былую дзяржаўную цікаўнасць да гісторыі "піянерскіх зорачак", не развіў у пэўных інстытутаў цікаўнасць да гісторыі, гістарычнай літаратуры ўвогуле. Час навучыў пэўныя сілы іншаму: з гісторыяй, няхай сабе і ў мастацкіх творах трэба змагацца.

Кастусь Тарасаў — пісьменнік, які на ніве гістарычнага асветніцтва распачаў сваю мастакоўскую працу яшчэ да таго, як сонейкам заблішчэў заказ, запыт беларускага чытача на новае гістарычна-дакументальное слова. Трэцяй з усіх кніг пісьменніка стала яго "Память о легендах". Гэта быў 1984 год. Значыць, кніга пісалася ў другой палове 1970-х... Як быццам і не самы спрыяльны час. Як быццам і не гэтага чакалі ад літаратара... А хто, уласна кажучы, павінен загадваць літаратару?.. Улада, выдавецтва, нехта іншы? Маўляў, напішу тое, што пажадаеце выдаць, тое, што вам павінна спадабацца, што не выкліча ніякіх сумненняў пры размеркаванні прэмій?.. Рытарычнае пытанне. Хаця, у кожнага на яго свой адказ.

Тарасаў, відавочна, адно толькі і раіўся, як са сваім сумленнем. Магчыма, прыкладам і ўзорам служыў незабыўны Уладзімір Сямёнавіч Караткевіч (глядзіце, ён жа і памёр у 1984 годзе, калі з'явілася "Память о легендах"). У кнігі — наступны падзагаловак: "Белорусской старины голоса и лица". У беларускіх выданнях у "Памяці пра легенды" падзагаловак гучыць інакш: "Постаці беларускай мінуўшчыны". Прызнацца, крышачку шкада, што згубілася вось гэта: "Белорусской старины голоса...". Кніга ж і сапраўды тады сталася галасам. Яе — "Память о легендах" — шукалі, перадавалі з рук у рукі, дарылі сябрам і сяброўкам. На шчасце, кніга, як ужо і беларускія яе выданні, прыстойна, прэзентабельна была аформлена. Праўда, пра гэта думалася пасля. А тады, на пачатку знаёмства, цікавілі толькі героі і падзеі. Многае з выкладзенага, асабліва для чытача масавага, знаёмага з Айчынай, яе гістарычнай памяццю толькі па школьным падручніку, адкрывалася ўпершыню. Гэткая, зусім, як па Караткевічу, "зямля незнаёмая".

І, магчыма, менавіта з кнігі Кастуся Тарасава многія ці не ўпершыню задумаліся, а навошта нам увогуле гісторыя, навошта гістарычная навука. Дарэчы, сапраўды, навошта? З артыкула Валянціна Грыцкевіча "Якой быць беларускай гістарычнай навуцы" (часопіс "Полымя", 1992 год, N 5): "Гадоў дзесяць назад група мексіканскіх гісторыкаў узяла сабе за мэту прасачыць напрамкі вывучэння сваёй навукі ў краінах, якія сталі на шлях развіцця і якія вымушаны жыць у суседстве з магутнымі гігантамі дзяржавамі. На думку аднаго з гэтых даследчыкаў, З. А. Каміна, гісторыя неабходная, каб задавальняць патрэбы і адказваць на пытанні сённяшняга дня.

Каб абуджаць і ўмацоўваць пачуццё тоеснасці.

Каб памагчы адшукаць сэнс адзіночнага ці калектыўнага існавання.

Каб зрабіць уладу правамоцнай, навязаць пункт погляду пераможцаў ці — каб супрацьстаяць ёй, абараніць версію пераможаных.

Каб быць для жыцця прыкладам, узятым з бясконцага спісу чалавечых учынкаў.

Каб доўга і не спяшаючыся сузіраць мінулае, што прыносіць асалоду і абуджае фантазію, задавальняе цікавасць, якую выклікаюць у нас лёсы іншых народаў і цывілізацый.

Гісторыя паўтарае доўгую і цяжкую дарогу навукі, служыць разуменню і памяці, пазнанню і даследаванню.

Гісторыя дапамагае вызваліцца ад мінулага, пазбегнуць бескантрольнага ўплыву мінулага на пакаленні, якія не ведаюць яго, выключае сітуацыю, прадбачаную ў афарызме Артэга-і-Гасета: "Народы, якія не ведаюць свайго мінулага, асуджаны на яго паўтарэнне".

Незалежна ад правільнасці пералічаных аксіёмных адказаў ці прычын, якімі кіруецца гісторык, фактам з'яўляецца тое, што народы звяртаюцца да гісторыі часцей тады, калі надыходзіць неспакойны час, калі перад грамадствам узнікаюць новыя задачы".

Кнігай "Память пра легенды" (а першнаперш — рускім яе варыянтам — "Память о легендах") Кастусь Тарасаў адважна, смела (не толькі па часе 1984-га) пайшоў на вырашэнне гэтых задач. І што вельмі важна, вырашэнне іх ён ажыццяўляў па-мастацку завострана, публіцыстычна адкрыта. Сваімі гістарычнымі расповедамі пісьменнік і іншых, і сябе пераконвае: пра гісторыю трэба пісаць не толькі займальна, захаплянна (што пачалі рабіць у беларускай літаратуры і да Тарасава), але і гранічна шчыра, пранізліва, вострa. Так, каб дагрукацца да людскіх сэрцаў, каб насустрач пісьменніцкаму слову прыадчыніліся людскія душы.

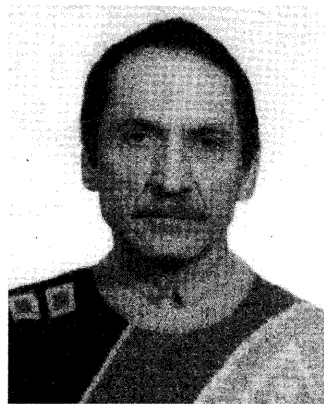

У анатацыі да аднаго з выданняў "Памяці пра легенды" ёсць такія словы: "У К. Тарасава — сваё пісьменніцкае, эмацыянальна афарбаванае бачанне гісторыі. Ён умее пранікнуць ва ўнутраны свет людзей, аддаленых ад нас стагоддзямі..." Хацелася б паспрачацца: у Кастуся Тарасава не толькі "эмацыянальна афарбаванае бачанне гісторыі", але і мастацкае вырашэнне ўсяго адабранага ім матэрыялу працуе эмацыянальна, літаральна ўцягвае чытача ў тканіну тэксту, прымушае быць сучаснікам Сімяона Полацкага, Сымона Буднага, Афанасія Філіповіча, Францыска Скарыны, Ягайлы, Вітаўта. У гэтым, відавочна, — і сакрэт прыцягнення гістарычна-дакументальнай прозы Кастуся Тарасава.

Так, "Память пра легенды" падаецца цэнтральнай кнігай у творчасці літаратара. Але ж ён вядомы і як празаік, аўтар гістарычных мастацкіх аповедаў, аўтар нават і дэтэктыўна-прыгодніцкай прозы. У 1980 годзе пабачыла свет аповесць "День рассеяния". У 1981 — зборнік аповесцяў "В час Стрельца". А яшчэ — кнігі "Странствие в тесном кругу", "Погоня на Грюнвальд", "Единственный свидетель — Бог", "Три жизни княгини Рогнеды"... Працягвае пісьменнік і работу над гістарычнымі нарысамі. Адчуваецца па ўсім: Кастусь Тарасаў жыве гісторыяй, жыве ў далёкай мінуўшчыне. І быццам сабе заўсёды адрасуе аднойчы чытачу сказанае: "Прыслухайся, чытач, — і ты пачуеш грукат друкарскага станка, гаворку майстроў, рыпенне колаў, крыкі варты, размовы кніжнікаў і гул бітваў... Нішто не маўчыць для таго, хто навучаны слухаць...".

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ

ЧАСОПІСЫ

"Роднае слова", N 8

Свет жыцця і паэзіі Галіны Каржанеўскай" — падзагаловак артыкула А. Андруковіча "Жывой душы жывое слова", якім адкрываецца нумар. Артыкул змешчаны пад рубрыкай "Шлях творцы". Тут жа і падборка вершаў Г. Каржанеўскай. Як і Г. Каржанеўскую, часопіс віншуе з 50-годдзем А. Вераб'я, які выступае з артыкулам "Рыцар Беларусі" (роздум пра творчасць У. Караткевіча). Друкуюцца артыкулы А. Манкевіч "Час і асоба ў апавяданні Якуба Коласа "Балаховец", А. Павільча "Асветніцкая накіраванасць малітоўнай паэзіі Сярэднявечча", Г. Сініцы "Памры і адрадзіся!" (творчы шлях Ё-В. Гётэ, заканчэнне), Г. Крупкінай "Мастацкі космас гётэўскага "Фаўста" і яго перастварэнне па-беларуску" (працяг), Б. Плотнікава "Беларуская мова ў сістэме славянскіх моў" (працяг), М. Падгайскага "Цюркскія запазычанні ў сістэме сучаснай беларускай мовы", А. Каўруса "Словы без прапіскі" (пазаслоўнікавая лексіка беларускай мовы, працяг), М. Яленскага "Вучань і настаўнік як моўныя асобы", М. Мушынскага "І можам мы табой гардзіцца..." (жыццё і творчасць Якуба Коласа, пачатак), А. Бельскага "...Хутка́сць думкі... стагоддзе абганяе" (творчасць А. Куляшова), П. Жаўняровіча "Ступені параўнання прыметнікаў і прыслоўяў" (словаформы і сінтаксічныя сувязі), В. Буланды "О, восеньскі ўзрост!.." (матэрыял да адзначэння дня пажылых людзей), В. Выхоты "Назад не прыйдзе хваля тая..." (матыў вады ў паэме Якуба Коласа "Новая зямля" і ў нямецкай паэзіі), В. Куляшовай "З крыніц маленства" (Саматэвічы — радзіма А. Куляшова), Г. Жывушкі "Духоўнасць беларусаў у каляндарна-абрадавай паэзіі", Л. Пятровай "Прапануе "Беларуская навука" (выданні 1999—2000 гг.) і іншыя. У сувязі з 50-годдзем Л. Галубовіча "Роднае слова" змясціла артыкул Я. Гарашчэні "Шчодрае сонца жніўня" і вершы юбіляра. Мовазаўцу Я. Камароўскаму споўнілася б 70 гадоў, але ўжо год, як ён пайшоў з жыцця. Слова пра Я. Камароўскага гаворыць М. Прыгодзіч "Напісанае — застаецца", публікуецца артыкул Я. Камароўскага "Народнае слова: літаратурнае і дыялектнае". Пад рубрыкай "Песню бярыце з сабою" прапануюцца тэксты і ноты песень на словы І. Цітаўца. Ёсць працяг рубрыкі "Дыялог з карцінай": А. Шапашнікава расказвае пра палатно М. Філіповіча "На Купалле". У артыкуле "Самае цудоўнае з усіх мастацтваў" А. Саўрук заглыбляецца ў вытокі оперы. Я. Саламевіч — нязменны аўтар "Календара знамянальных датаў і падзей на 2000 год", прыводзяцца звесткі на верасень месяц.

"Мастацтва", N 8

Нумар адкрываецца працягам артыкула У. Конана "Мастацкая культура Беларусі эпохі Рэнесансу", з якога прапануецца раздзел "Рэнесансавы сінтэз: адзінства дабра, красы і праўды". Да 80-годдзя Нацыянальнага тэатра імя Янкі Купалы прымеркавана публікацыя інтэрв'ю А. Ахметшына з актрысай і рэжысёрам Н. Піскаровай ("Ніна Піскарова: "Што мы ўкладваем у душу гледачоў?"), Л. Грамыка ("І гораду, і свету") дзеліцца ўражаннямі ад фестывалю "Славянскія тэатральныя сустрэчы". У "сшытку" "Выяўленчае мастацтва" — артыкулы М. Цыбульскага "Стагоддзе бурлівых зменаў. Эпілог.", Ю. Мірошнікавай "ФотаPROMENAD з Міхалам Баразной", Т. Анісімавай "Нябеснае" і "зямное" Мікалая Дубровы", А. Шамрук "Пра камень... і пра скульптуру". У нумары друкуюцца таксама матэрыялы Е. Бондаравай "Бляск і нішчымнасць", М. Жбанкова "Структура тэлевізійнага тэксту", А. Калеснік "Васіль Кашын — рэгент архірэйскага хору", Ю. Захарынай "Традыцыйныя беларуская корчмы", Л. Маленка "Юміс знаходзяць на шчасце, або Ці толькі беларусы любяць саломку", Г. Багдановай "Саломка выходзіць на подыум", Т. Літвінавай "Ці могуць рэчы размаўляць?". Ёсць раздзел "Падзеі, факты, інфармацыя", у якім прадстаўлена "Хроніка мастацкага жыцця". А на завяршэнне — "Старонкі календара: верасень 2000".

"Выбранае" Яўгеніі Янішчыц

Чытачам сталага ўзросту, відаць, запомніўся нумар "ЛіМа" ад 21 верасня 1965 года. Хоць, магчыма, з цягам часу дата гэтая забылася. Памяць захавала іншае, больш істотнае і важнае. Найперш выяву дзяўчынкі, твар якой так і свеціцца ад радасці, а сама яна, ступіўшы на невялікі драўляны масток, перакінуты праз рэчку, гатова хуткакрылай птушкай узляцець да аблокаў. А яшчэ памяць захавала вершы, якім папярэднічала слова Генадзя Бураўкіна "Яўгенія Янішчыц".

Так і ўвайшла ў вялікую літаратуру будучая знакамітая паэтэса — лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі і Дзяржаўнай прэміі БССР імя Янкі Купалы Яўгенія Янішчыц. Праўда, гэта была не першая яе публікацыя ў рэспубліканскім друку. Яшчэ ў 1964 годзе часопіс "Бярозка" ў сваім 12-м нумары змясціў верш Я. Янішчыц "Зоры над Пінаю", перадрукаваны 18 снежня тым жа "ЛіМам". Але такая ладная падборка — шэсць вершаў, што з'явілася ў тым вераснёўскім нумары, гэта сур'ёзная заяўка на будучае. Ды і сама Я. Янішчыц запомніла на ўсё жыццё той незабыўны для яе момант, згадаўшы аб гэтым у вершы "Ода кладцы":

Дарога йшла наўпрост
У шаснаццаць, без аглядкі.
А пачынаўся мост
З вясковай тонкай кладкі.

. . . .

Не нараку на лёс,
Дзе песня шчыравала,
Бо кладка да нябёс
Не раз мяне ўздымала.

Усё гэта згадваецца, калі трымаеш у руках кнігу Я. Янішчыц "Выбранае" (укладанне Алы Канапелькі і Валянціны Коўтун), выпушчаную выдавецтвам "Мастацкая літаратура". Атрымаўся ладны том, надрукаваны на добрай паперы, багата ілюстраваны фотаздымкамі Сяргея Панізніка, з каляровым партрэтам паэтэсы, аўтарам якога з'яўляецца мастак В. Масцераў.

Застаецца толькі парадавацца, што нарэшце мастакоўская спадчына Я. Янішчыц (акрамя вершаў і паэм, у кнізе прадстаўлены апавяданні) прыйшла да чытача, прытым у найбольш поўным выглядзе, чым дагэтуль. І радуешся... Радуешся, нягледзячы на тое, што ведаеш: ёсць пастанова аб выданні Збору твораў Я. Янішчыц у трох тамах. Ды чамусьці забыліся пра яе... Але дзякуй і за гэта. Усё ж з творчасцю Я. Янішчыц могуць пазнаёміцца і чытачы, якія не маюць у сваіх хатніх бібліятэках прыжыццёвых зборнікаў паэтэсы, а празаічныя творы Я. Янішчыц, як вядома, увогуле асобнай кнігай не выдаваліся — толькі друкаваліся ў перыёдыцы, у тым ліку на старонках "ЛіМа".

Ёсць мажлівасць падрабязней даведацца пра адметнасць жыццёвага і творчага шляху Я. Янішчыц, пазнаёміўшыся з уступным артыкулам Дзмітрыя Бугаёва "Летуценніца на скразняках эпохі". Д. Бугаёў быў адным з тых, хто ў свой час адгукнуўся рэцэнзіяй на першы паэтычны зборнік Я. Янішчыц "Снежныя грамніцы", пазней пісаў пра наступныя яе кнігі.

Артыкул "Летуценніца на скразняках эпохі" — спроба вызначыць месца Я. Янішчыц у беларускай літаратуры, раскрыўшы ўмовы, у якіх фарміраваўся яе талент (фарміраваўся часта насуперак гэтым умовам): "Палеская летуценніцца імкнулася быць гранічна шчырай і сумленнай ва ўсім. У часы вялікага фарысейства гэта надзвычай складана, калі ўвогуле магчыма. Янішчыц здагадвалася пра гэта. І яна, хоць і рабіла адчайныя спробы самасуцяшэння, таксама прыкметныя ў лірыцы апошніх гадоў, урэшце не вытрымала, надламалася і хутчэй за ўсё сама склала сваё "стомленае крылле". На жорсткіх скразняках бесчалавечнай эпохі першымі гінуць летуценнікі з чулай душой і трапяткім сэрцам..." Незавершаную ж паэму "Галалёд" прадстаўляе В. Коўтун, гаворачы адначасова і пра прозу Я. Янішчыц, ставячы яе імя поруч з імем Цёткі: "Для мяне гэтыя два святыя імені на адвечных старонках нашай літаратурнай агульнанароднай Біблii будуць стаяць заўсёды побач".

Юрась ВАЙСЁНАК

ПАЭЗІЯ

Сяргей ГРАХОЎСКІ

Апошнія вершы

Вось мне і восемдзесят сем.
Я нешта п'ю і нешта ем,
Часамі нават саграшу —
Верш пра каханне напішу.

Начлежныя ночы

Адпелі начлежнікі зорныя ночы,
Даўно дагарэлі кастры,
І толькі сава апантана рагоча
Ды плача жаўна да зары.

Пранізліва жаласны вецер засвішча,
Жывое іскрынкі нідзе не відно,
Даўно асакой зарасло папялішча,
І песні замоўклі даўно.

Не чутна, як тупаюць сытыя коні,
Як путы звіняць і звіняць...
А я паўтараю: "Літоўскай пагоні
Не разбіць, не спыніць, не стрымаць".

Прыпомніў начлегі —
сляза затуманіла вочы,
І сэрца заныла, відаць, нездарма:
Сава, як даўней, апантана рагоча,
Начлежнай паэзіі толькі няма.
1999—2000

Маўчанне

Тяжеле всех судьба казнит Россию.
В. КЮХЕЛЬБЕКЕР

Баяцца праўды і жывога слова
Цары, царкі і каралі
І лічаць, што яны — аснова
Усяго, што ім патрэбна на Зямлі.

Што іх палі, лясы і рэкі,
Што ў іх шчаслівы кожны дзень і год,
Што ў іх заўсёды поўныя засекі,
Хоць і драбнее і маўчыць народ.

Царкам іграюць верныя музыкі,
І гімны урачыстыя гучаць,
А люд сляпы і без'языкі
Умее, стогнучы, маўчаць.

За ўсіх, што ўладарам пасуе,
Заплюшчыўшыся, без прыгод,
Галосіць, але галасуе
Маўклівы і знявераны народ.

Калі ж, нарэшце без сумнення,
Усе зразумеюць каралі,
Што без сапраўднай праўды і сумлення
Не будзе шчасця на Зямлі.
17/IX—2000

Дачка

Сузор'ем на калючым дроце
Іскрыўся лютаўскі мароз,
Агеньчык ледзь мільгаў на кноце,
Як ненадзейны ўласны лёс.

Ён невядомае прарочыў,
Ішоў за намі след у след,
Ды шчасце лютаўскаю ноччу
Прыйшло у наш складаны свет.

Маленечкая, быццам птушка,
Яшчэ без мовы, без імя,
На свет з'явілася дачушка, —
Надзея першая мая...

Таёжнае шумела вецце,
Снег серабрыўся на суках,
І пад аховай на дасвецці
Яна на матчыных руках

Пайшла ад гора і да гора,
Быў кожны крок яе відзён,
І стала шчасцем і апорай
Для нас дачка да гэтых дзён.

Усё жыццё было праверкай...
І веру і не веру я,
Што маладой пенсіянеркай
Становіцца дачка мая.

Яна ўпэўненай хадою
Ідзе, не трацячы надзей,
Для родных — самай маладою
І неабходнай для людзей.
Студзень — верасень 2000

Пад лебядзіным крылом

Мы засталіся удваіх,
Нібы ў двайным палоне,
Я дакрануўся да тваіх
І вуснаў і далоняў.

А нехта выключыў святло,
Каб не сляпіла вочы,
І вокны снегам замяло
На сконе ночы.

Прыгадваю ўсё, як было,
Як ты шаптала,
Што лебядзінае крыло
Нас абдымала.

З гадамі ў змрок не адышлі
Усе нашы святы,
Калі з табою мы былі
Нібы сіямскія блізняты.

Пакаянне

Карае, відаць, Усявышні
За даўнія нашы грахі,
І самых патрэбных, як лішніх,
У свет выпраўляе другі.

Крывёю набраклі разоры,
Як у былыя вякі,
Палаюць злавесныя зоры
Па волі суровай рукі.

Знікаюць палацы і хаты,
Радню не знаходзіць радня:
Злачынныя б'юць аўтаматы
У чыстыя душы штодня.

Галосяць бязногія дзеці,
У вечнасць плывуць караблі.
Малю, каб на нашай планеце
Усе людзі, як людзі жылі.

Мы літасці Боскай чакаем.
Адрынем нянавісць і страх,
Каб шчасце заззяла над краем,
Павінны пакаяцца ўсе у грахах.
Верасень 2000

Фантазія

Я горкую праўду аднойчы сказаў:
Нячысцік язык мне вузлом завязаў,
А сам патрабуе: "Маё ўсё хвалі,
Каб ціха і мірна было на зямлі.
Аб кожнай нястачы і дробнай бядзе
Не заікайся ніколі, нідзе,
Трымайся заўсёды у межах і рамках,
Расказвай пра ўсё
у патрэбных напрамках:
Пра поспехі — шчыра,
пра ворагаў — гнеўна,
Усё абяцай, што чакаем напэўна.
Можаш успомніць і пра недахопы
У бліжніх і дальніх краінах Еўропы.
А ў нас недахопаў сур'ёзных не будзе,
Бо вераць заўсёды сумленныя людзі".
"А што тады будзе, як так і скажу?"
Нячысцік запэўніў: "Язык развяжу".
21/1—2000

Прызнанне

Калі надыдзе мой апошні час,
Я не слязьмі, а ўсмешкай стрэну вас,
Юнацтва ўспомню і маленства
І радасці з нядоляй падабенства.
Я перад споведдзю душу адкрыю,
Каб вы жылі шчасліва, як святыя,
Каб абміналі промахі і страты,
Каб кожны быў і дужы, і багаты,
А сам сыду у іншы свет павольна,
З надзеяю, што кожны будзе вольны.
Верасень 2000

Безназоўны

Усё змяшалася і ява, і кіно,
Заходы, поўначы, світанні,
Што сёння хвалявала, што даўно,
Што цешыць і што варта пакаяння.

Навобмацак іду за крокам крок,
Шукаю незачыненыя дзверы,
Нібыта ўсё заблытана знарок,
Як слых Бетховена і зрок Гамера.

Пакуты іх вядомыя спрадвек,
А слава засланіла гора:
Між геніяў не ведаюць калек,
Яны жывуць і сёння, як учора.

Я ж драбяза і кволы чалавек,
Чыё жыццё — кароткая хвілінка,
З маленства паспытаўшы здзек,
Як адламаная галінка.

Я не баюся, што ў нябыт лячу,
Хоць жыць люблю, а часам... не хачу.
Студзень—верасень 2000

●

Мінуць гады, надыдзе час,
Калі не будзе нас і вас,
А ўсё адродзіцца удала,
Бо ёсць і Колас і Купала.
22/IX-2000

Вераснёвае

Па верасе верасень скача
Блакітным і дробным дажджом,
І верыцца: прыйдзе удача
У кожную хату і дом.

Па колкай запыленай пожні
Павольна, як прывід і цень,
Нарэшце адыдзе апошні
Далёкі ад радасці дзень,

Змяшаны з крывёю і потам,
Слязьмі і разводдзямі рэк,
З багатым на ўсё умалотам
Наступны спяшаецца век.

Зямля і душа маладзее,
Хоць дождж ык імжыць і імжыць.
І ў непагадзь нам без надзеі —
Ні думаць, ні марыць, ні жыць.
24/IX—2000

Памяць

Памяці Т. В. Г.

Каторы сустракаю лістапад?
Ад пазалоты клёны гнуцца,
А часам хочацца назад
Хоць толькі ў памяці вярнуцца

На сцежкі ў жыцце, што даўно няма,
Паклікаць любую вясёлым смехам,
Пакуль дачасная зіма
Не заглушыла рэха рэхам,

Развеяць неспакою чад,
Каб на самоце не застацца,
Каб незабыўных прыгадаць дзяўчат,
Хоць і не здолеў з імі развітацца.

Яны даўно сышлі у вечны свет,
А я дасюль не расстаюся з імі:
Прыпомніцца то шалік, то берэт
І нашы вёсны, восені і зімы.

Не спіцца да дванаццаці гадзін,
Чуваць далёкі пошчак непагоды.
З равеснікаў застаўся я адзін,
А ў памяці яны жывуць заўсёды.
25/IX—2000

Экспромты

Дзве здольнасці Бог здолеў даць —
Запамінаць і забываць,
Што колісь і цяпер было —
Дабро запомніць, а забыцца зло.

Гатоў за праўду памаліцца
І ніколі не зграшыць.
Хлусні сумленны не баіцца,
А хлус ад праўды аж дрыжыць.

Пахваліўся я цішком,
Ледзьве сам сабе паверыў,
Што быў доўга бедаком,
А зрабіўся мільянерам.

Не дзівяць новыя падзеі,
Што распладзіліся зладзеі:
У іх камп'ютэры і факсы,
Мерсэдэсы, вілы, "баксы".

Калі паэт складае оды,
Чакае толькі ўзнагароды
І прыглядаецца здаля
Да новенькага медаля,
І спадзяецца хоць на свята
Заслужыць лаўрэата.

Усё ж бывае час такі,
Калі не бачыш яснай мэты,
І непатрэбны мастакі,
Ні драматургі, ні паэты.

Не за здольнасці і розум
Атрымаў высокі чын,
А што часам быў цвярозым
І мужчынам між мужчын.

Вы парайце, людцы, зноў,
Як усё ж прымусіць
Праўду гаварыць сыноў,
Калі маці хлусіць?

Кожны цар і кожны шах
Свой любіць профіль на грашах.
А што, як пойдзе у адстаўку,
Адправяць грошы ў пераплаўку?

Зганяюць часам муху,
А ўрэжуць аплявуху.

Відаць, заведзена вякамі:
Жабрак сябруе з жабракамі.
Яго шануюць да пары
Надзейныя павадыры.

Спраўляюць раннія дажынкі,
На ўсе спяваюць галасы,
Бо, як закружацца сняжынкі,
Заплачуць зернем каласы.

Стамілася жалеза,
Даўно замоўк матор,
А сэрца без пратэза
Да гэтых б'ецца пор.

ПРОЗА

Васіль ТКАЧОЎ

ГРЫБНЫЯ ГІСТОРЫІ

Адпомсціў

Лявон даўно меў зуб на Пятра — з таго часу, калі апошні абяцаў вярнуць доўг, аднак і сёння аддае грошы. "Дык... ета... жонка апярэдзіла... не паспеў замыліць... ета самае..." Калі ж пазычаў, то кляўся, што аддасць з першай палучкі. А ўжо, мусіць, пятая была. Шчыра прызнацца, дык Лявон зусім страціў надзею атрымаць некалі свае законныя трыста рублёў. "Што з п'янтоса возьмеш? Каб жа хоць ён мне аднаму быў павінен".

Аднаго разу Лявону падвярнулася думка адпомсціць Пятру. Пазней ён ужо ведаў, як гэта зрабіць. "Пятро клюне".

Сустрэліся яны каля калодзежа.

— Ну, як пажываеш, сусед? — быццам бы незнарок, пацікавіўся Лявон.

— Якое тут жыццё-ё! — махнуў рукой Пятро. — Ні выпіць, ні... Так, адны мучэнні. А тут жонка скубе: зарплату затрымліваюць у калгасе, а ёй каб кожны дзень грошы прынасіў.

— Сапраўды, дрэнь дзялы, — паспачуваў Лявон з прыхаванай іроніяй. — А людзі неяк жа во круцяцца. На легкавушках ездзяць. Катэджы пад аблокі фугуюць.

— То ж людзі... — яшчэ больш роспачна ўздыхнуў Пятро, выліваючы ваду з цэбра ў вядзерца. — Умеюць жа неяк.

— Умеюць. Гэта ты праўду кажаш. Учора быў у Гомлі, дык на вакзале ходзяць патлатыя хлопцы, ледзь не пад самы нос сунуць кардонкі, на якіх напісана: "Куплю чорныя грузды".

Пятро, пачуўшы такую навіну, ледзь не выпусціў з рук вядзерца, а перад вачамі замітусіліся чорныя грузды, якіх кожны год процьма ў лесе.

— Што — праўда?!

— Што вычытаў, пра тое і гутару, — спакойна трымаўся Лявон. — Я яшчэ перапытаў, бо не кожны раз веру напісанаму. Мо, думаю, лісічкі. Не, кажа, і грузды. Лісічак няма — усе павыдралі. Капіталісты, бач ты іх, нешта і ў груздах знайшлі. А мы топчам. Бяром, кажа, — прывозь, дзед, хоць пяць тон купім. Адразу разлік. На месцы.

— І па колькі ж за кіло? — не цярпелася Пятру.

— Таксама пацікавіўся. А як жа. Па васемсот рублёў.

— Ё маё! Дык гэта ж жывыя грошы! — разявіў рот Пятро, пашкроб кручкаватым пальцам за вухам.

— А я пра што? Жывыя. Ды і груздоў жа — хоць касу закладвай. Думаю вось пару кашоў адвезці. Для пачатку.

— Калі?

— Бульбу дакапаю — і махну.

— А я і заўтра магу, — Пятро ажно ўспацеў ад пачутай навіны. — Усю дакапаў. Заўтра і махну. Хоць даўгі аддам. А то, сусед, сорамна... не, ты верыш, сорамна бывае, калі вось сустрэну чалавека, у якога пазычаў. А мая... ага... усю палучку замыліць, а на мае даўгі — дулю: калі пазычаў, чым думаў, ёлупень! Паглядзім, хто ёлупень, Маруся. Паглядзім! Я пабег! Во аднясу ваду — і ў лес. Няма калі балаболіць.

... З Гомеля Пятро вярнуўся злосны, але без груздоў — недзе, відаць, пазбавіўся ад іх у горадзе, а мо высыпаў з акна дызеля. Ён адразу ж стрэліў кароткім і абуральным позіркам на Лявонавы вокны, шпурнуў на падворак пароднюю брызентавую сумку, а сам, скаланаючы паветра кулакамі, пакіраваў да Лявона. Лявон жа на ўсялякі выпадак загадзя падпёр вароты, таму спакойна назіраў за раз'юшаным суседам-даўжніком і ўволю смяяўся.

Настрой быў у яго такі, быццам Пятро вярнуў яму доўг.

Разведчык

Новы сусед калгаснага конюха Васіля Масеева — гараджанін. Тут, у вёсцы, ён купіў хатку і амаль кожны раз на выхадныя наведваецца сюды, а цяпер, у верасні, і зусім прыехаў надоўга — узяў водпуск, каб не прапусціць грыбы. Чалавек ён замкнёны, вяскоўцы не ведаюць нават, як яго завуць. Таму для іх ён — Дачнік. "Спытай у Дачніка", "Папрасі добранька, Дачнік з горада прывязе".

Ранічкай, як толькі прапаў шэры змрок, Дачнік пакаціў на веласіпедзе ў бок лесу. Як і ўчора, на дарозе яму стрэўся Васіль Масееў. Павіталіся.

— А сёння куды? — рабром паставіў пытанне конюх.

— У разведку, — млява адказаў Дачнік.

— Дык ты ж учора ездзіў, быццам.

— Ездзіў і з парожнім кашалём вярнуўся. Няма пакуль грыбоў. Растуць.

— Дык а што ж тады ты ў сваім кашалі вёз? — здзівіўся Васіль, бо сам бачыў, як вяртаўся Дачнік не з пустымі рукамі — ажно на бок хіліла веласіпед ад цяжару: нашпігаваў чагосьці ж паўнюткі кашэль.

— Ды ты памыліўся, — ціха сказаў Дачнік і пакіраваў далей па дарозе.

"Дык калі не было ўчора грыбоў, хіба яны будуць сёння?" — паглядзеў услед яму Васіль і патупаў дахаты.

Ідучы, ён разважаў: "Цікавы гэты чалавек, Дачнік. Усё потайкам ды потайкам робіць. Усё нешта хітруе. Два гады жыве побач, а ўсё цемніць штосьці. Нуну...".

Паснедаўшы, Васіль таксама ўзяў накірунак у лес. Грыбы трапляліся як не на кожным кроку: паспявай зразаць толькі. Неўзабаве кошык быў паўнюткі, тады ён сцягнуў з сябе сарочку, завязаў вузел, хутка і гэты "посуд" быў набіты да краёў. Пара вяртацца. Зноў успомніў Дачніка: "Хлус, аднак... Разведчык! Цьфу! Трэба ж быць такім чалавеку!.."

Як і калі вярнуўся з грыбоў Дачнік — Васіль прагледзеў. Хутчэй за ўсё загуменнем — каб людзі не бачылі.

Назаўтра раніцай яны зноў сустрэліся на той жа дарозе. Васіль сядзеў на калёсах, а поруч з ім ляжала горка грыбоў. І ўсе прыгожыя — роўненькія, дзябёлыя, крамяныя. Амаль адны баравікі.

— А сёння куды? — нацягнуў лейцы Васіль, і конь спыніўся.

— У разведку, — не міргнуўшы вокам, мовіў Дачнік. — Учора не знайшоў. Павінны ж быць, — і ён раптам заўважыў на возе грыбы, па твары адразу ж распаўзлася кудлатымі плямкамі чырвань. — А... бачу... ёсць грыбы...

— Так што вяртайся, — сёння ў разведку можна не хадзіць, — буркліва сказаў Васіль і шлёгнуў каня па баку лейчынай. — Но-о!

— Дык, можа, разам сходзім калі? — заміргаў кругленькімі вочкамі Дачнік.

— Куды? У разведку? З табой — не, не пайду, — пачуў Дачнік словы Васіля, і хоць грымелі калёсы, ён добра разабраў іх.

Галіна ВАРАТЫНСКАЯ

ГАРЭННЕ

ЗАПІСКІ ПРАВІНЦЫЯЛКІ

Стойкасць

Баба Лідзя (так звалі яе ў наваколлі) з Мар'янполля была жанчынай зацятай і грубаватай. У яе быў сын, ды без пары памёр. Пад старасць яе бралі да сябе пляменнікі — не пайшла, жыла адна наводшыбе.

Удзень, бывала, тупае дробненька — ідзе "на сяло". Заходзіць у хату — і адразу, "Ну, ідзіце, дзеткі, пабегайце, а мы тут пару плётак спляцём".

Як толькі прынядужала баба Лідзя, наказала пляменнікам: "Буду паміраць". І адмовілася ад ежы. І не паддалася на ўгаворы. Так і памерла галоднай смерцю...

Багна

Ідзеш па багне. Нагу паставіў — нагу выцягнуў. Застаецца мокры след, які паступова зацягваецца шэрым мохам, — і ніхто ніколі не адновіць гэты след. І ніхто не знойдзе адбітак тваіго кроку.

Знікае чалавек. Зацягвае час у сваю няўмольную багну яго след. І — як не было чалавека. Ні дома, ні на рабоце, ні ў жыцці.

Гарэнне

Адчуць сябе чалавекам можна толькі тады, калі гарыш. На рабоце, у сямейных клопатах. Згараеш у каханні. Шмат нерваў, маральных і фізічных сіл пажырае гэты агонь...

Марыш аб спакоі і не задумваешся, што нясе ён кожнаму з нас, жывым істотам, якія прыйшлі ў гэты свет, каб зграць. І згарэць...

Бацька

I

Мая маці — карэнная беларуска, бацька быў чыстым расійцам. Амаль сорак гадоў, да самай смерці, пражыў разам з намі ў вёсцы на Ушаччыне. Уся бацькава радня — пад Масквой. Самыя яркія мае ўспаміны дзяцінства — бацькавы паездкі да блізкіх. Вяртаўся з поўнай авоськай апельсінаў, расказваў:

— Ды ну іх, масквічоў. Спытаеш, дзе апельсіны прадаюць, — у другі бок паказваюць. Не тое, што беларусы...

У нас у гарпасёлку сёння на кожным рагу апельсіны. Няма патрэбы ездзіць у Маскву... І няма каму ездзіць...

II

Увесь час захапляўся бацька беларусамі. Побач з імі забываўся, што сам — рускі. Выраслі дзеці. Пад дарослых сталі падбірацца ўнукі. Абраў бацька на ўсялякі выпадак яшчэ пры жыцці месца для пахавання — на прыгожых могілках, побач з магілай цешчы. Ды да смерці сябе не прымяраў.

Ды здарылася цяжкая хвароба. Касцісты гузак за вухам дзяліўся, лез на скронь, высмоктваў сокі...

Перад сконам прашаптаў нязлосна: "Какой же я дурак, что приехал умирать в Белоруссию..."

Серадняк

Дзед мой Сцяпан з вялікай сям'і, дзе выхоўвалася 14 дзяцей. І ён першым папрасіўся ў бацькі зямлі. Пакінуў самастойна. Даў той яму надзел зямлі, хату дапамог паставіць. Непадалёк ад нашай вёскі — пад Ушачай, якая была тады мястэчкам. Ды давялося дзеду прадаць той прыгожы дом, побач з якім быў сад, вуллі пчол, прысады. Выйшла тады забарона жыць на хутарах, а сядзіба дзедава была з кіламетр ад мястэчка і столькі ж — ад вёскі.

Хацелі дзеда і раскулачыць, але сакратарам райкома быў аднавясковец Васіль Кучаронак — дапамог, каб запісалі ў серадняк.

У тым дзедавым доме ў 1937 годзе быў інтэрнат для настаўнікаў. У вайну будынак згарэў. Засталіся толькі сажалка, студня, сад. Цяпер і таго няма. На месцы дзедавай хаты цяпер стаіць катэдж — адзін з многіх у "Царскім Сяле" — так называюць на Ушачах пасёлак, дзе жывуць начальнікі, што паспелі "раскруціцца" ў пару дармовых дзяржаўных крэдытаў...

Камета

Распушыўшы празрысты шлейф, імчыць у нябесныя прасторы камета, зноў, праз тры тысячы гадоў, набліжаючыся да Зямлі. Глядзяць людзі ў неба, мяркуюць: нешта дрэннае нясе яна з сабой. Але — што? Войны ўжо былі, рэвалюцыі — таксама, Чарнобыль — выбухнуў, смерць шчыруе заўсёды. Чаго яшчэ чакаць ад незалежнай, прыгожай, вечнамаладой доўгажыхаркі Сусвету? Хіба што наноў — патопу...

Дабрыня

Як правіла, чым больш дабрыні і спачування нясеш іншаму, тым больша верагоднасць трапіць да яго ў кабалу і наклікаць на сябе біду. Сто разоў зробіш чалавеку ласку, але толькі пасмей аднойчы не дагадзіць! Ты можаш стаць для яго самым большым ворагам, да якога няма ні ўдзячнасці, ні даверу...

Самападман

Самы затоены самападман — сямейна-шлюбныя адносіны, якія часта бязлітасна губяць сапраўднае каханне. Хаця выдаткі гэтага самападману цалкам акупляюцца вялікім працяглым сямейным шчасцем.

Прысуд

Усё жыццё працавалі, гадавалі дзяцей, не было калі думаць аб чым сваім. Выправілі сыноў у гарады. І тады толькі ўсё больш уважлівым станавіўся мужчына да сваёй жонкі. Не-не ды і загаворваў пяшчотна:

— Давай будзем, як маладыя. Што нам засталося — для сябе трошкі пажыць.

— Адчапіся! Любосць нейкая яму патрэбна! Здзяцініўся! Сасняк вунь на нас плача ўжо, адмахвалася жонка.

І неяк расказала пра гэта дзецям, прыехаўшым на выхадныя з горада. Пачалі яна старога ўшчуваць, ды так, ажно папярэдзілі: "Глядзі, бацька, калі чорт у рабрыну ўлез, дык мы яго адтуль выб'ем".

Паехалі дзеці, а старому хоць скрозь зямлю праваліся: сорамна, і крыўдна, і жыць далей — немагчыма. Падумаў-падумаў, ды... налажыў на сябе рукі.

Нявестка

Пачула, што адзін пажылы мужчына заляцаецца да сваёй нявесткі. Думаладумала пра гэта, ды спытала ў мацi:

— Як жа такое можа быць? Гэта ж дзікунства, паталогія!

— Канечне ж, нядобра, — гаворыць маці. — Праўда, і даўней усяго было. Памятаеш бабу Верку — насупраць хата стаяла? Яна з мужыком жыла спачатку ў сям'і свёкра-ўдаўца. У Веркі трое дзяцей было. Кожную ноч мужык яе пасвіў коней. І вось стала заўважаць: свёкар яе апякае. Неяк са сну адчула: падышоў ды ногі ўкрыў. Праз некалькі дзён чуе: падкраўся ціхенька: шэпча: "Пасунься, Вера, я лягу". Ах, каб цябе халера! "Адыдзі па-добраму!" — закрычала.

Назаўтра прыйшоў мужык, а яна яму пры ўсіх і кажа: "Наступную ноч не пойдзеш коней пасвіць, няхай казёл стары ідзе, раз такі жвавы".

— Бацька, гэта праўда? — запытаў сын. Той нічога не адказаў, моўчкі выйшаў з хаты.

Удзень Верка пакарміла свіней ды выпусціла ў двор. Свёкар наляцеў на яе з кулачччам: маўляў, яны шкоды нарабілі. Сусед ледзьве абараніў. Пасля гэтага сын зрабіў усё, каб жыць асобна ад бацькі.

Пазней (трэба ж такому здарыцца) Верчына маці сышлася з даччыным свёкрам (яна ўдавой была). І да канца маці засталася ворагам для дачкі, якая ўвесь час ушчувала: "Як ты за такога быдляка выходзіла?"

Усяго і даўней было. Вось толькі нявесткі іншыя былі...

Дзённікі

Няма нічога больш агіднага для вядомага чалавека, як апісваць у дзённіку непрыемнае з жыцця сабе падобнага.

Навука

Як толькі стала хадзіць на танцы ў сельскі клуб, мама мяне папярэдзіла: "Дачушка, калі бачыш: хлопец праводзіў нейкую іншую дзяўчыну, а пазней чэпіцца да цябе, — адпрэч яго. Я ніколі не пераходзіла дарогу іншым, нават калі заставалася адна. Было пасля вайны — вельмі добры хлопец пакінуў цяжарную дзяўчыну, але кахаў мяне, прапаноўваў выходзіць за яго замуж. Я ні за што не пайшла"...

Заўсёды трымалася мамінай навукі, перадала яе і дочкам. Нічога не ведалі пра гэтую маміну навуку нават мае самыя лепшыя сяброўкі.

Да партрэта музычнай гісторыі

Яшчэ адзін штрых, яшчэ адна рыса — і партрэт гісторыі музыкі, што нараджалася, жыла на землях нашай Бацькаўшчыны, робіцца ўсё больш выразным і аб'ёмным. У гэтым пераконваешся, пагартаўшы новыя "Нарысы гісторыі музычнай культуры Беларусі" Вольгі Дадзіёмавай.

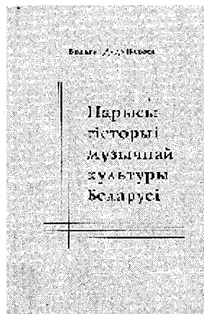

Абагульніўшы свой багаты навуковы, даследчыцкі, педагагічны, асветніцкі досвед, яна дадала шэраг свежых знаходак-дэталяў, назіранняў да высноў — і атрымалася зусім арыгінальная кніга, якая адлюстроўвае, здаецца, усё, звязанае з музычным мастацтвам на Беларусі, ад вытокаў да XX стагоддзя.

Нават сам змест "Нарысаў..." адпавядае логіцы нейкага музычнага ладу: аповед пра культуру эпох Рэнесанса ды Барока змяняецца аглядам кампазітарскай творчасці XVI—XVII стст., нарыс пра музычную культуру эпохі Класіцызму "падхопліваецца" падрабязнай распрацоўкай тэмы "Кампазітары Беларусі XVIII стагоддзя" — з партрэтамі Агінскіх, Т. Касцюшкі, М. Радзівіла, Л. Сітанскага, В. Казлоўскага. Ёсць раздзел, прысвечаны працы замежных музыкантаў на Беларусі, асобны нарыс пра Я. Голанда. Найцікавая поліфанія прасочваецца ў "музычных скрыжаваннях" — культурніцкіх міжнародных стасунках ад часоў ВКЛ, беларуска-рускіх музычных сувязях, узаемадачыненнях з музычнай гісторыяй Украіны, Чэхіі, Італіі, Германіі, Францыі... Узбагачае кнігу нотны дадатак; добрым арыенцірам для тых, каму хочацца глыбей вывучыць гісторыю айчыннай музычнай культуры, будзе спіс літаратуры, складзены аўтаркай "Нарысаў..."

Міністэрства культуры Беларусі (пад яго эгідай Беларуская дзяржаўная акадэмія музыкі ажыццявіла гэтае выданне) прапануе кнігу В. Дадзіёмавай у якасці вучэбнага дапаможніка для тых, хто займаецца ў вышэйшых і сярэдніх установах культуры і мастацтва. Але кола зацікаўленых чытачоў можа быць значна шырэйшае. Каб не марнаваць час у пошуку новага выдання па кнігарнях, раім звяртацца ў рэдакцыйна-выдавецкі аддзел Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі: аўдыторыя 406, тэл. 27-82-40. Там можна набыць "Нарысы..." Іх наклад — 500 асобнікаў, таму бібліяфілам варта спяшацца, каб не страціць новы рарытэт.

С. БЕРАСЦЕНЬ

Геній генія пазнае

У верасні ў Доме дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі ў Мінску адбыўся канцэрт фартэпіяннай і скрыпічнай музыкі "Дзеці Беларусі граюць Шапэна", які быў арганізаваны Польскім інстытутам у Мінску. Культурная акцыя прысвячалася 190-годдзю з дня нараджэння вялікага польскага кампазітара. Падзея адбылася ў дзень адкрыцця ў Варшаве XIV міжнароднага конкурсу імя Ф. Шапэна. Беларускія дзеткі прадэманстравалі не толькі цудоўную тэхніку выканання, але і тонкае разуменне духу шапэнаўскай музыкі.

У канцэрце бралі ўдзел вучні Рэспубліканскай гімназіі — каледжа пры Беларускай акадэміі музыкі, лаўрэаты міжнародных конкурсаў. Сярод іх піяністы ва ўзросце ад дзесяці да семнаццаці год, якія атрымалі ўзнагароды на адпаведных конкурсах у Антоніне і Шафарні (Польшча). У прыватнасці, выступіў пятнаццацігадовы скрыпач Алег Яцына, які з поспехам гастраляваў у розных краінах. У Ватыкане нашага хлопчыка слухаў сам Папа рымскі Ян Павел II і, кажуць, быў уражаны...

В. Д.

МУЗЫКА

Вядома, найлепшае люстэрка для піяніста — сцэна. І на ёй Аляксандр Музыкантаў, навучэнец Рэспубліканскага каледжа пры Беларускай акадэміі музыкі, выглядае лідэрам. Гэта прызнала журы Міжнароднага конкурсу "Мінск-2000", адзначыўшы яго бездакорную ігру першай прэміяй.

"З гэтым трэба нарадзіцца..."

АБЛІЧЧА ПІЯНІСТА Ў ЛЮСТЭРКУ МАНАЛОГАЎ

Ён атрымаў тады і "ўраджай" спецыяльных прызоў. Сапраўды сенсацыйным быў сярод іх прыз асабіста ад прафесара Дэніэла Полака, вядомага амерыканскага піяніста, які, прынамсі, зазначыў:

— Для мяне — вялікае задавальненне быць сведкам узыходжання такога вялікага таленту, як Аляксандр Музыкантаў. Як чальцу журы многіх міжнародных конкурсаў мне даволі давялося паслухаць сотні маладых выканаўцаў. Павінен сказаць, што не часта пачуеш талент такога маштабу, як Аляксандр Музыкантаў. Хаця ён малады, ён ужо здатны зрабіцца бліскучым музыкантам міжнароднага маштабу і заслугоўвае ўсялякага заахвочвання. Гэта вельмі натхнёны чалавек, эмацыянальны, і запальвае аўдыторыю. Спецпрыз ад мяне я хацеў бы даць у гонар майго бацькі Г. Пахолака, які нарадзіўся ў Пінску 100 гадоў таму. (Сп. Полак пабываў у Пінску і перажыў радасныя хвіліны. — С. Б.). Гэта вельмі знамянальна — узнагарода памяці майго бацькі, які выйшаў з вельмі простага асяроддзя, быў сціплым чалавекам, але разам з маці (яна родам з Днепрапятроўска) даў магчымасць мне развіцца як музыканту і стаць піяністам. Я даю гэтую ўзнагароду Аляксандру, каб засведчыць яго талент, і зычу яму поспехаў у міжнароднай музычнай кар'еры.

Сенсацыйная цырымонія мела працяг, і ўпершыню за гісторыю нашага маладога міжнароднага конкурсу амерыканскімі спонсарамі была адзначана асоба педагога — прафесара Зоі Качарскай. Яна доўгія гады выхоўвае маладых піяністаў, уводзіць у свет мастацтва многіх таленавітых выканаўцаў, якія сёння багатыя і ейнай самаадданай працай. Аляксандр Музыкантаў — таксама яе вучань, яго перамога — яе поспех...

Зоя Качарская, педагог:

— Конкурс "Мінск-2000" вельмі складаны быў найперш тым, што ў 3-м туры трэба было выконваць два фартэпіянных канцэрты: абавязкова — Моцарта з камерным аркестрам і канцэрт іншага аўтара, з вялікім сімфанічным аркестрам. Не многія дайшлі да 3-га тура, але ўсе рыхтавалі яго праграму. Гэта само па сабе складана: вельмі вялікі аб'ём, да таго ж не ва ўсіх маладых канкурсантаў ёсць вопыт ігры з аркестрам. На шчасце, у Сашы такі вопыт ужо быў: з калектывам нашай філармоніі, з Гомельскім гарадскім.

Пашанцавала, што першая наша сустрэча з аркестрам адбылася дзякуючы Пятру Віктаравічу Вандзілоўскаму. Гэты дырыжор вельмі ўважлівы да дзяцей. Звычайна ён прыходзіць у клас, і спачатку мы абмяркоўваем розныя моманты стасункаў аркестра і саліста: суадносіны тэмпаў, агульныя кульмінацыі і да т. п. Ён вельмі ўважліва прыслухоўваецца да нашых намераў, далікатна папраўляе што-небудзь адпаведна свайму прачытанню твора. І Саша, нават калі першы раз прыйшоў іграць з аркестрам, адчуваў, што побач — аднадумца, дырыжор, які зразумее яго.

Мне здавалася, што Трэці канцэрт Бетховена — тое, з чаго трэба было Сашу пачынаць спасціжэнне гэтага жанру. І ў выніку я парадавалася, што Саша дасягнуў значнага прагрэсу ў сваім музыканцкім мысленні дзякуючы Бетховену. Тут вельмі розная музыка: дастаткова драматычная 1-я частка, ёсць шмат лірычнай і глыбока філасофскай музыкі, і цудоўнае ронда, якое, мне здаецца, Саша гэтак непаўторна артыстычна грае... Гэта быў удалы выбар.

Але ж і 1-ы конкурсны тур складана было прайсці: два эцюды, класічны твор (Саша граў Варыяцыі Гайдна), абавязковая п'еса сучаснага беларускага кампазітара. І 2-гі тур: цэлае сольнае канцэртнае аддзяленне!

Дарэчы, калі мы думалі пра ўдзел у гэтым конкурсе, вырашылі вывучыць До мажорны канцэрт Моцарта. А сольнае аддзяленне ў нас у прынцыпе было падрыхтавана. Летась на Міжнародным конкурсе ў Кішынёве, дзе Саша атрымаў 1-ю прэмію, у яго выдатна гучала Рэ мінорная саната Бетховена. Дык тут Саша сам захацеў іграць Санату Пракоф'ева: настояў — і мы вырашылі рыхтаваць новае. Гэта для яго вялікі крок наперад. І з абавязковых твораў беларускіх кампазітараў ён сам выбраў — "Перпетуум мобіле і Пасакалію" Літвіноўскага. Узніклі цікавыя выканальніцкія задумы: мы ўявілі нейкі вечны рух у стылі неабарока і разам з тым — рух нашага сённяшняга дня...

Прытым, што Саша вельмі артыстычны і любіць іграць, гэта не замінае самаму галоўнаму: імкненню да музыканцкага росту праз спасціжэнне рознага рэпертуару. Яшчэ граючы 2-гі тур, ён ужо разважаў над тым, **што** мы будзем іграць далей. Ён хоча граць Шуберта, спрабаваць сябе ў Шапэне... І мне здаецца, што гэтае бясконцае спасціжэнне чагосьці новага павінна прывесці да нейкіх новых вынікаў.

У 16-17-гадовым узросце, я думаю, праяўляюцца яшчэ не ўсе магчымасці творчай індывідуальнасці. Я магу гаварыць пра тое, што больш за ўсё вызначае цяпер выканальніцкае аблічча Сашы. Мне падабаецца ягоная шчырасць, ягонае гучанне інструмента, якое ўвогуле-то вызначаецца прыродай. У яго няма гэткай "вызубранай" тэхнікі, у яго піянізм ад прыроды, вельмі спрыяльнай прыроды — слыхавай, піяністычнай, і, спадзяюся, творчай. Саша — мне здаецца, я не

памыляюся — вельмі добры, далікатны і тонкі чалавек, і гэтыя якасці таксама ў музыцы чутныя. Але цяпер пачынаецца той этап, калі да цудоўнай прыроды павінна далучыцца яшчэ вельмі многае. Як будзе развівацца яго асоба, наколькі значнай акажацца яго натура, наколькі глыбока ён зможа ўспрымаць усё, што адбываецца ў жыцці, у адносінах з людзьмі, у прыродзе, у светабудове?..

Валянціна Аляксандраўна, маці:

— Не магу сказаць, што асаблівы ўплыў на яго музычныя здольнасці сям'я зрабіла. Таму што ён проста з імі нарадзіўся. Калі ён маленькі, трохгадовы, браў губны гармонік, дык не проста дзьмуў у яго, а штосьці "выдзьмухваў", нейкую мелодыю. І на звычайным вялікім гармоніку, з-за якога яго не было відаць, таксама спрабаваў клавішы націскаць не абы-як, а каб нейкая музыка атрымлівалася. І ў музычную школу паступіў, можна сказаць, зусім самастойна.

У садок прыйшлі педагогі з ДМШ, праслухоўвалі дзяцей, і Сашу сказалі, што прышлюць яму паштоўку з паведамленнем, калі будуць экзамены. А ён у пяць гадоў ужо мог чытаць. І сам кожны дзень бегаў да пашто-

МЕРКАВАННЕ

Восень рэжысёра

Сітуацыя, якая склалася сёння ў Рэспубліканскім тэатры беларускай драматургіі — забарона "Прынца Мамабука", нечаканае звальненне мастацкага кіраўніка тэатра Валерыя Мазынскага, прызначэнне новага ў асобе Валерыя Анісенкі, — вельмі падобная на тую, якая была ў застойныя 80-ыя ў Тэатры на Таганцы. Відаць, пад сонцам сапраўды няма нічога новага: мастацкаму кіраўніку "Таганкі" Ю. Любімаву спачатку забаранілі паказваць "Барыса Гадунова" (і рэпеціраваць "Тэатральны раман"), а неўзабаве наогул знялі яго з пасады. Любімаў быў вымушаны эмігрываваць, а ў Тэатр на Таганцы прыйшоў новы мастацкі кіраўнік, таленавіты рэжысёр А. Эфрос, якога любімаўская трупа не пашкадавала... Але што гэта я, пры чым тут "Таганка"?! Спакуса выкарыстаць цікавую аналогію занадта вялікая.

...В. Мазынскі лічыцца заснавальнікам Рэспубліканскага тэатра беларускай драматургіі, які адкрыўся ў лютым 1992 года. Аднак "Вольная сцэна" працуе на кантрактнай аснове і ў канцэпцыю рэжысёрскага тэатра, як быццам, не ўпісваецца, хаця сапраўдны тэатр можа скласціся толькі вакол рэжысёра, бо ў адваротным выпадку гэта будзе фабрыка па вытворчасці спектакляў, якая не мае нічога агульнага з мастацтвам. На жаль, звыкшыся з акадэмічнымі тэатрамі-фабрыкамі, нашы чыноўнікі сталі лічыць тэатры-лабараторыі малаэфектыўнымі (дарэчы, падобныя абвінавачванні гучаць сёння ў адрас асірацелага тэатра "Дзе-Я?"). Але чаму звольнілі Мазынскага з пасады мастацкага кіраўніка? Прычын некалькі: Мазынскі даўно не ставіў спектакляў; не распрацаваў канкрэтную праграму тэатра, не дбаў аб плённай рабоце з маладымі драматургамі, не знайшоў чарговых рэжысёраў... Калі быць аб'ектыўным, сапраўды, свой апошні спектакль — "Узлёт Артура Уі, які можна было спыніць" паводле Брэхта Мазынскі паставіў у 1997 годзе. Праз два гады ў афішы тэатра з'явіліся абноўленыя "Барбара Радзівіл" Р. Баравіковай і "Прынц Мамабук" А. Дударава. Аднак у час "прастою" Мазынскага на "Вольнай сцэне" ставіліся не горшыя за ягоныя спектаклі. На маю думку, да прыкладу, на сцэне Рэспубліканскага тэатра беларускай драматургіі быў пастаўлены адзін з лепшых спектакляў мінулага сезона — "Стомлены д'ябал" паводле п'есы С. Кавалёва ў рэжысуры Р. Таліпава. Вядомы

рэжысёр-эксперыментатар паказаў цудоўнае інтэлектуальнае відовішча, якое выклікала шмат думак, асацыяцый, перадусім

вай скрыні, і калі прыйшла тая паштоўка, сам яе прачытаў і чакаў, калі надыдзе гэтае чысло, дзень экзаменаў. А я, прызнацца, не збіралася аддаваць яго, такога маленькага — яшчэ нават 6 гадоў не было — у музычную школу. Але ён проста настояў: раніцай нас літаральна пацягнуў туды, у школу. Там яму адразу прапанавалі фартэпіяна.

Фартэпіяна ён і сам выбраў, гадоў з трох. І мне ніколі не даводзілася яго прымушаць іграць. Гэта ў яго з дзіцячага садзіка было агромністае жаданне пайграць на піяніна, да якога выхавацелі проста не падпускалі малых. І калі мы прыязджалі да сваякоў, у якіх было піяніна, Саша ад інструмента не адыходзіў, хаця і там яго адганялі: "Ты маленькі, ты вось зараз разладзіш інструмент!" А ўжо ў музычнай школе, калі напачатку вучылі адным пальчыкам іграць, потым адной рукой, дык ён усё стараўся дзвюма навучыцца. І самастойна-такі вывучыў Адажыо, якое стрыечная сястрычка грала, і аднойчы проста ўразіў настаўнікаў, сыграўшы тое, чаму пачаткоўцаў пакуль не вучылі...

Ён і ў каледж паступіў добраахвотна. Прыйшоў той момант, калі трэба было вырашаць: або заставацца дома ў Асіповічах і не рабіць гэтую музычную кар'еру, або ахвяраваць нейкімі сямейнымі выгодамі і пераязджаць у Мінск. Я цэлы год раздумвала: было жахліва ўявіць, як давядзецца 12-гадовага сына выпраўляць кудысьці... Першы год я да ў яго ў інтэрнат, у Мінск, прыязджала два разы на тыдзень. І лічу, што ён не адарваўся ад сям'і. Гэта для мяне самае важнае было: каб ён адчуваў сваю сям'ю. Хаця ён і жыве асобна, мы любім і заўжды памятаем адно аднаго.

Аляксандр Музыкантаў, лаўрэат міжнародных конкурсаў:

— Перадусім, конкурс для мяне — гэта свята. Было вельмі прыемна, што за два тыдні ў мяне адбылося 5 выступленняў у філармоніі. Гэта вельмі вялікі вопыт. Канечне, было вельмі цікава і паслухаць тых удзельнікаў, што прыехалі з далёкага замежжа і з Расіі, Украіны, параўнаць манеру выканання. Слухаў сапернікаў хутчэй як сваіх калегаў. Вось за гэтае "саперніцтва" я не вельмі люблю конкурсы, стараюся ставіцца да іх не як да нейкага спаборніцтва. Бо самае прыемнае тут — кантакт з публікай, магчымасць іграць. Вельмі радавала, што ўжо ў канцы конкурсу зала нашай філармоніі была ў аншлагу. Здорава!

Мне ўжо задавалі пытанне наконт паходжання прозвішча "Музыкантаў". Я гэтым цікавіўся, вядома, але да глыбіняў у мяне не было магчымасці дабрацца. Распытваў свайго дзядулю — прафесійных музыкантаў сярод продкаў, здаецца, не было... На аматарскім узроўні — так. Вось мой тата — сапраўды вельмі здольны чалавек у музычным плане, але, на жаль, здольнасці не былі раскрытыя і развітыя. Самавукам ён грае вельмі добра на розных інструментах — практычна на ўсім, што гучыць. Нават на такім аматарскім узроўні можна адчуць розніцу: як адзін грае, як другі — ці так сабе, ці адмыслова.

Музыку я заўжды любіў. Мне было хорава, калі яе чуў, мне падабалася слухаць, як бабуля спявала, як бацька граў на нечым. І калі ўжо ў дзіцячы сад паступіў, мне да вар'яцтва спадабалася піяніна. Слухаў, калі грала выхавацелька. А самому кратаць клавішы не дазвалялася, і тады былі ілюзіі: я на сцэнцы "граць" пачынаў, на стале. Дома піяніна таксама не было. Купілі потым — дзеля мяне. У музычную школу пачаў хадзіць дзякуючы маме, тату, бабулі — яна мяне малога некалькі гадоў вадзіла туды, у супрацьлеглы ад дома канец горада.

Першай настаўніцай музыкі была Галіна Барысаўна Валабуева. З ёю я, ужо ў 7-гадовым узросце, перыядычна ездзіў у Мінск, у каледж пры Беларускай акадэміі музыкі, на кансультацыі да педагога Любові Мікалаеўны Бондаравай. Да яе ў клас я потым і паступіў, а правучыўшыся год, перайшоў да Зоі Веніямінаўны Качарскай.

Калі я прыехаў у Мінск... Пераходны момант, вядома, быў, але ён так прайшоў, што ніякага следу не пакінуў. Мне спадабалася новае жыццё, якое, безумоўна, адрознівалася ад таго, чым я жыў у Асіповічах, дзе кола маіх стасункаў было не музычнае.

Я люблю музіцыраваць, нават люблю імправізаваць у розных напрамках, асабліва ў джазе, блюзе. У кампазіцыі мае спробы былі не надта ўдалыя, хаця, мабыць, яшчэ саспею для гэтага... Ну, вядома, апроч фартэпіяна, ёсць яшчэ нешта. Стараюся звяртаць увагу на ўсё, што вакол мяне. Вялікую ўвагу ўдзяляю мастацтву, схіляюся перад людзьмі, якія штосьці ствараюць: кампазітарамі, мастакамі, пісьменнікамі. Дый усё, што адбываецца ў нашым сучасным жыцці, стараюся неяк засвойваць, асэнсоўваць.

Хачу рухацца наперад, пастаянна вучыць многа іншай музыкі. І для мяне самы важны момант... **што** будзе праз наступныя 16 гадоў? Мяне гэта больш за ўсё турбуе. І я буду старацца працаваць...

●

Конкурс "Мінск-2000" хаця і нядаўняя, але ўжо гісторыя. У творчым жыцці Аляксандра Музыкантава, якому два месяцы таму споўнілася 17, адбываюцца новыя падзеі. Запіс у студыі Беларускага радыё. Вандроўка ў Бон у ліку дзевяці маладых беларускіх піяністаў, студэнтаў Акадэміі музыкі ды навучэнцаў каледжа, якія выконвалі там унікальную праграму — усе сімфоніі Бетховена, пераклдзеныя для фартэпіяна Лістам. (Для гэтага праекта Аляксандр падрыхтаваў Шостую, "Пастаральную", сімфонію). Праца над "Чаплініянай" — захапляючым творам, які абраў для свайго знанага Камернага аркестра вядомы артыст, дырыжор, педагог Уладзімір Перлін.

18 кастрычніка аркестр выступіць на сцэне сталічнай філармоніі ва ўрачыстым канцэрце, прысвечаным 65-годдзю Рэспубліканскага каледжа пры Беларускай акадэміі музыкі, салістам у "Чаплініяне" будзе А. Музыкантаў.

Мне прыгадваецца ўжо не маналог, а рэпліка, сказаная адным піяністам-педагогам пасля конкурснага выступлення нашага героя: "З такім успрыманнем гуку трэба нарадзіцца. Гэта — унутранае. Гэтаму не навучыш".

С. БЕРАСЦЕНЬ

Фота М. ПРУПАСА

ВЕЧАРЫНЫ

Брава, Артыст!

Калі праўдзівае сцвярджэнне, што песня — душа народа, тады, здаецца, будзе справядлівым назваць песні ў выкананні заслужанага артыста Беларусі Міхася Пацука люстэркам нашай беларускай душы. Настолькі арганічнымі, сугучнымі народным вытокам падаюцца унікальны голас, артыстызм, мяккасць характару Міхася! І сапраўды, яго талент, яго адкрыты фальклорны тэнар вярнулі шмат якія народныя песні да новага жыцця, зрабілі іх папулярнымі, пазнавальнымі далёка за межамі краіны. Колькі такіх шэдэўраў народнай творчасці набылі незабыўнае гучанне за трыццацігадовую артыстычную кар'еру спевака!

Падставай для асэнсавання творчага шляху паслужыў 50-гадовы юбілей Міхася Пацука, святкаванню якога і быў прысвечаны творчы вечар-канцэрт спевака, што адбыўся не так даўно ў Беларускай дзяржаўнай філармоніі.

Перад пачаткам праграмы аматараў народнай песні чакаў прыемны сюрпрыз — магчымасць набыць дыхтоўны, маляўніча аформлены кампакт-дыск "Міхась Пацук і ансамбль "Вяселле", выдадзены фірмай "Каўчэг" — важкі ўнёсак у беларускую нацыянальную дыскаграфію.

Ну а святочны канцэрт распачала песенная рэтраспектыва Міхася Пацука і ансамбля "Вяселле". Перапоўненая філарманічная зала з захапленнем прымала шырокавядомыя народныя песні "Шэрая лашадачка", "Маруся", "Ой, пайду я на ту гору", "Палескую баладу"... Асаблівую слухацкую ўдзячнасць выклікала выкананне вядомай песні "Чачотачка", з якой і пачалася спеўная кар'ера Міхася Пацука. Вельмі чуйнымі партнёрамі юбіляру на канцэрце выступілі музыкі ансамбля "Вяселле" і яго салістка заслужаная артыстка Беларусі Ніна Бранковіч.

Павіншаваць юбіляра завіталі і фальклорны ансамбль "Радавод" ЗАТ "Атлант", якім на працягу некалькіх гадоў кіруе М. Пацук. Самадзейныя артысты прыпаднеслі самы дарагі падарунак — цудоўнае выкананне беларускай народнай песні "Ой, дзяўчына, куды йдзеш". Дарэчы, "Радавод" — не адзіны музычны калектыў, які прадстаўляў таленты "Атланта". Сваімі песнямі парадавалі слухачоў ансамблі "Вечарына" і "Рэй". Завод, таксама, выступіў у якасці аднаго з фундатараў юбілейнага канцэрта.

Ад імя даўніх сяброў шчыра віншавалі спевака вядучая імпрэзы дыктар Кацярына Ягорава, а таксама фальклорны ансамбль "Крэсіва" пад кіраўніцтвам А. Казака, заслужаныя артысты Беларусі С. і У. Салодкія, Н. Мікуліч, Я. Паплаўская ды А. Ціхановіч...

Як адзначалася, канцэрт-віншаванне складаўся з рэтраспектыўнай ды віншавальна-забаўляльнай частак. І калі першая з іх успрымалася як імкненне арганізатараў аддаць даніну павагі рыцару беларускай песні, дык другая сваімі эклектызмам, арыентацыяй на псеўданародныя камерцыялізаваныя ўзоры нагадвала "салянку" не лепшага гатунку местачковай самадзейнасці. У гэтым бачацца пралікі рэжысёраў канцэрта, якія не змаглі, у поўнай меры, зрабіць беларускую песню разам з асобай Міхася Пацука галоўнымі дзеючымі асобамі праграмы.

Але гэтыя сумныя заўвагі не павінны захінуць асноўнага пафасу юбілейнага канцэрта — прызнання і народнай любові да Артыста, які зрабіў мэтай свайго жыцця, творчасці адраджэнне народнай манеры выканання, лепшых узораў беларускага фальклору. Творчасць Міхася Пацука і яго аднадумцаў па ансамблі "Вяселле" — сведчанне таго, што беларуская песня жыве і знаходзіць усё новых і новых адданых прыхільнікаў.

А. МІТРАНОВІЧ

запомнілася (дарэчы, крытыкі вылучаюць таксама спектакль М. Дзінава "Апошняя пастараль" паводле А. Адамовіча). Што з таго, што многія п'есы, якія ідуць у Рэспубліканскім тэатры беларускай драматургіі, не ўваходзяць у рэпертуары іншых тэатраў (заўвага міністра культуры). Зразумела, што некаторыя спектаклі тэатра-лабараторыі проста не "прыжывуцца" ў іншых тэатрах па вядомых усім прычынах (хаця ў застойныя часы многія забароненыя п'есы альбо фільмы спакойна ставіліся, дэманстраваліся ў правінцыйных тэатрыках і кінатэатрах. Не дзіва, што летась "Прынц Мамабук" з'явіўся на афішах Мінскага абласнога драматычнага тэатра, што ў Маладзечне). Але справа нават не ў гэтым, а ў тым, што кожны тэатр адчувае, адлюстроўвае час па-свойму, згодна са сваімі мастацкімі прынцыпамі. Адзін тэатр лічыць неабходным ставіць сёння камедыю Шэкспіра, другі — пародыю на Шэкспіра, трэці — сатырычны фарс сучаснага драматурга. Відавочна, што "Вольная сцэна" іранізуе над часам (ці патрэбна гэта часу — іншая справа).

За вяртанне В. Мазынскага асабліва змагаюцца акцёры "Вольнай сцэны". Калі стала вядома, што іх мастацкі кіраўнік звольнены, яны хутка даслалі ліст міністру культуры ("тэатру пагражае забыццё, і мы будзем выратоўваць яго ўсімі законнымі сродкамі"), а днямі, на прадстаўленні новага мастацкага кіраўніка, акцёры ў знак пратэсту тупалі нагамі, пляскалі ў далоні, заклікаючы "чужака" пакінуць тэатр (прыгадаю, што В. Анісенка паставіў у тэатрылабараторыі шэкспіраўскія трагедыі "Рычард III" і "Макбет").

Між іншым, 28 верасня Рэспубліканскі тэатр беларускай драматургіі адкрыў новы сезон "Прынцам Мамабукам", спектаклем, з якога, на жаль, і пачалася хроніка смерці аднаго тэатра, якой можна (трэба) было пазбегнуць. Гэта быў ужо новы тэатр: былы мастацкі кіраўнік В. Мазынскі займеў пасаду чарговага рэжысёра (спадарове, а можа прыйшоў час заснаваць аўтарскі, незалежны тэатр?); перастаў быць дырэктарам тэатра Ю. Кулік, невялікая трупа Мазынскага "размылася" новымі акцёрамі...

Згадваючы сітуацыю з Тэатрам на Таганцы, Ю. Любімаў цяпер разважае: "Таганка" не была палітычным тэатрам — яна паўстала супраць сацрэалізму. Наш невялікі тэатр, які знаходзіўся тады на ўскраіне горада, даводзіў, што мастацтва сцэны можа быць зусім іншым. І сцвярджаў асобу, а не калектыў..." У рэшце рэшт, выпрабаванні, якія ўвесь час падпільноўваюць творцу, не павінны шкодзіць служэнню мастацтву. Ю. Любімаву гэта неяк удавалася.

В. БАРАБАНШЧЫКАВА

На здымку: рэжысёр В. МАЗЫНСКІ

Фота Г. ЖЫНКОВА

ПРЭМ'ЕРЫ

Ад вечных вобразаў Шэкспіра...

Музыка, менавіта музыка Вячаслава Кузняцова падштурхнула балетмайстра Наталлю Фурман на стварэнне балета "Макбет". У музычнай творчасці, ладзе мыслення кампазітара яна ўбачыла ўсё тое, што хацела ўвасобіць на сцэне.

Кажучы словамі балетмайстра: "Напэўна, няма мастака, які не марыў бы ўвасобіць вобразы Шэкспіра на сцэне". Ягоная творчасць настолькі глыбокая і незвычайная, што выклікала абгрунтаваныя сумненні наконт магчымасці поўнай перадачы ўсёй глыбіні і насычанасці вобразаў і эмоцый, увасобленых драматургам. Сумненні зніклі пасля праслухоўвання музыкі: гэтак поўна здолеў В. Кузняцоў увасобіць свет драматургіі, што звяло на нуль сумненні Н. Фурман.

Свой балет яна стварала ў цесным супрацоўніцтве не толькі з кампазітарам, а й са сцэнографам Т. Карака. Прапанаваныя дэкарацыі можна мадыфікацыю, што забяспечвае арганічнае ўзаемадзеянне музыкі, харэаграфіі і сцэнаграфіі.

У "Макбеце" аўтары сканцэнтравалі сваю ўвагу не на гістарычным фоне трагедыі, яны не спрабавалі даць дакладнае апісанне часу і месца разгортвання падзей, а засяродзіліся менавіта на галоўных героях, на іх думках, пачуццях, учынках — словам, на самім дзеянні. Хаця варта адзначыць, што стылізацыя тэмы Шатландыі як характарыстыка месца дзеяння праходзіць і ў музыцы, і ў харэаграфіі.

Пры стварэнні харэаграфічных вобразаў у спектаклі Н. Фурман выкарыстала класічны танец, сінтэзаваны з мадэрнам. З-за таго, што балет "Макбет" аднаактовы, узрастае аб'ём інфармацыі ў адзінку часу — і гэта смелы крок аўтараў: увасобіць такі маштабны твор усяго ў адзін акт! Гэта абумовіла несупыннае, насычанае дынамічнае развіццё дзеяння.

Паводле сюжэта, якога ў асноўным прытрымліваецца балетмайстар, усё пачынаецца з прадказання ведзьмамі Макбету (А. Фурман) і яго сябру Банка (А. Ішчанка). З прадказання вынікае, што Макбет стане каралём, а Банка народзіць наследнікаў кароны. Паводле пастановачнай задумы, ведзьмы, падобна да старажытнагрэчаскіх багіняў Мойраў, ткуць ніткі лёсу галоўных герояў. У далейшым у трох "кропельках крыві" бачым адлюстраванне таго, **што** далі ведзьмы галоўным героям. Першую з гэтых кропель вельмі экспрэсіўна стварыў І. Сядзько. Адпаведная сцэна і дае імпульс да развіцця ўсяго балета. Жадаючы узурпіраваць уладу, Макбет забівае караля Дункана. Гэтая сцэна вырашана лаканічна, само забойства адбываецца за сцэнай.

Макбет мог бы ўрэшце быць станоўчым героем. Ён смелы ваяр, закаханы муж, але ўсе яго станоўчыя якасці зыходзяць на нішто, як толькі ён пачынае крочыць па дарозе кровапраліцця. Цікавы вобраз Макбета стварыў А. Фурман: мужнага і закаханага, але чалавека, які сумняваецца.

Макбет — слабы чалавек, чалавек, які паддаецца ўплыву. Ён не хацеў праліваць кроў, але ён кахае сваю жонку, а менавіта ж ледзі Макбет правакуе яго на забойства караля. Напэўна, сям'ю Макбет можна было б назваць шчаслівай, калі б не адна акалічнасць: гэтая сям'я пазбаўлена натуральнага і адзінага свайго сэнсу — працягу сябе ў дзецях. Таму і з'яўляецца зайздрасць да сям'і Банка, у якога ёсць дзеці, якія, паводле прадказання, мусяць заняць месца Макбета на троне. У выніку гэта і вырашае лёс Банка: ён таксама бязлітасна забіты.

У фінале пастаноўшчыцай знойдзены добры ход: кроў, пралітая Макбетам у пачатку балета, ператвараецца ў мора крыві, якое паглынае саміх герояў.

Зло не застаецца непакараным — такое крэда аўтара балета, і з ім нельга не пагадзіцца.

Новы спектакль стаўся дэбютам не толькі для балетмайстра і не толькі для вядомага кампазітара, які ўпершыню спрычыніўся да жанру балета, але і для маладога перспектыўнага дырыжора Алега Лесуна, праца якога заслугоўвае самых добрых слоў.

"Макбет" — дыпломны спектакль Наталлі Фурман, вучаніцы Валянціна Елізар'ева. Гэта ўжо другая пастаноўка, увасобленая ягонымі вучнямі ў Нацыянальным акадэмічным тэатры балета Беларусі. Маэстра В. Елізар'еў робіць высакародную справу, прадстаўляючы пачынаючым харэографам вялікую сцэну.

Сцяпан БУРАЎКОЎ

Водар роднага слова

ПАЎЛУ МІХАЙЛАВУ — 50

Водар ягонага слова настоены на непаўторных гуках беларускага Палесся, знітаваны з чалавечай шчодрасцю і дабрынёй. Нездарма ж ад шчырага сэрца паклаліся некалі на паперу радкі: "Роднае беларускае слова, такое ласкавае і пяшчотнае, як подых цёплага летняга ветрыку ці дотык ранішняга сонечнага праменьчыка, звонкае і пералівістае, як спеў празрыстых сцюдзёных крыніц, суровае і грознае, як пошум раптоўнай летняй навальніцы..." А шматкроп'е ў канцы азначала для Паўла Міхайлава, мовазнаўцы, вядомага беларускага дыялектолага, спецыяліста ў галіне лінгвагеаграфіі, анамастыкі, этналінгвістыкі, навуковай тэрміналогіі, нястомнае даследаванне самых тонкіх нюансаў матчынай мовы.

Нарадзіўся Павел Аляксандравіч 13 кастрычніка 1950 года ў вёсцы Ушкавіца Кобрынскага раёна Брэсцкай вобласці. Пасля службы ў войску Павел паступае на філалагічны факультэт Брэсцкага дзяржаўнага педагагічнага інстытута імя А. С. Пушкіна. Яшчэ студэнтам ён захапіўся дыялекталогіяй, выязджаў у дыялекталагічныя экспедыцыі разам з супрацоўнікамі Інстытута мовазнаўства, якія збіралі матэрыялы для "Тураўскага слоўніка" і "Лексічнага атласа беларускіх народных гаворак". На фарміраванне асобы паўплывалі і выкладчыкі, у якіх П. Міхайлаў вучыўся, — Уладзімір Калеснік, Вера Ляшук, Міхаіл Моладаў, Галіна Малажай...

Так пачынаўся ягоны шлях у навуку. Пакручасты, нялёгкі, але надзвычай цікавы. З лістапада 1975 года П. Міхайлаў — аспірант сектара дыялекталогіі Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа АН Беларусі, а з красавіка 1976 года — малодшы навуковы супрацоўнік гэтай установы. Аспірантуру даводзілася спалучаць з працай. Толькі дзякуючы вялікай настойлівасці, адданасці справе ўдалося сабраць матэрыял для дысертацыі. Прыйшлося аб'ездзіць шмат вёсак і мястэчак, каб запісаць лексіку беларускіх ганчароў, а потым — карпатлівая і штодзённая праца ў бібліятэцы. У 1981 годзе Павел Міхайлаў паспяхова абараняе кандыдацкую дысертацыю "Лексіка беларускіх ганчароў".

Сёння П. Міхайлаў — аўтар звыш 120 навуковых прац, надрукаваных у айчынных і замежных выданнях па разнастайных актуальных пытаннях сучаснай беларускай мовазнаўчай навукі. Ён з'яўляецца сааўтарам такіх буйных калектыўных прац, як "Тураўскі слоўнік" (у 5-ці тамах, 1982—1987), "Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча" (у 5-ці тамах, (1979—1986). "Лексічны атлас беларускіх народных гаворак" (у 5-ці тамах 1993—1998), "Мікратапанімія Беларусі" (1974), "Лексічныя ландшафты Беларусі" (1995), "Кароткі руска-беларускі тлумачальны слоўнік па агульнай біялогіі" (1994) і інш. У складзе Беларускай нацыянальнай камісіі прымаў удзел у падрыхтоўцы буйных навуковых міжнародных праектаў — Агульнаславянскага лінгвістычнага атласа (1982—1991) і Лінгвістычнага атласа Еўропы (1976—1991). Такі ўдзел стаў для Паўла Аляксандравіча выдатнай навуковай школай, дзе праз кантакты з філолагамі розных краін значна павышаўся асабісты ўзровень.

Павел Міхайлаў працаваў вучоным сакратаром, потым — загадчыкам аддзела дыялекталогіі і лінгвагеаграфіі Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа НАН Беларусі. Зараз узначальвае кафедру беларускага мовазнаўства Беларускага дзяржаўнага педагагічнага універсітэта імя Максіма Танка, з'яўляецца членам вучонага савета факультэта беларускай філалогіі і культуры педуніверсітэта, вучоным сакратаром савета па абароне кандыдацкіх дысертацый па спецыяльнасцях беларуская і руская мова пры БДПУ імя Максіма Танка.

Аднак найбольш часу і душэўных сіл аддае Павел Аляксандравіч сваёй кафедры. Людзі ідуць да яго не толькі як да загадчыка, але найперш — чалавека, які заўсёды дапаможа, падтрымае, супакоіць. Для Паўла Аляксандравіча няма чужога болю, чужых пакут, чужой адзіноты. І гэта нягледзячы на велізарную занятасць і надзённыя клопаты.

Якім гэты дзень будзе для Паўла Аляксандравіча? Толькі сонечным, блакітна-бясхмарным, пяшчотна-ўсмешлівым. Ды інакш і не можа быць у пяцьдзесят гадоў, калі сярод шматлікіх пахаў зямлі асабліва вабіць водар матчынага слова.

Святлана ФАЦЕЕВА,
Таццяна СТАРАСЦЕНКА,
выкладчыкі кафедры беларускага мовазнаўства БДПУ імя Максіма Танка

ПАЭЗІЯ

Алесь КАМАРОЎСКІ

Мама

Усё жыццё хадзіла ў зрэбным,
За працу — дробязная медзь...
Не знала золата і срэбра,
Уборы лепшыя — на смерць.

Вясна выкочвалася сонцам,
Зіхцела ў золаце раскош,
Калі на нізенькім услоны
Перабірала бульбу ў кош.

А лета ў кветках шыкавала —
Не чула правага пляча:
За хлеба цяжкага кавалак
Збірала іскры ў вачах.

Гады паскорвалі кірунак —
Калола сэрца пад рабро...
Ёй восень — золата ў дарунак
І павуцінак серабро.

Зіма на прасніцах шыкоўных
Пратво кудзеліла вакол,
І срэбра нітак тых шаўковых
Бярозы звешвалі ў вакно.

Ідзе, пакутніца святая,
Як на Галгофу, на абрыў...
Душа — такая залатая
І галава у серабры!

Футбол

Спрэс
Людзей калоціць стрэс...
Ад якіх жа стадый ён
Ціск узносіць, быццам прэс?
Ці ратунак даў прагрэс?
Ёсць збавенне! —
Стадыён.
Другарадны, можа, матч,
І не з сонечнай пары,
Ды маленькі жвавы мяч
Нараджае ў нас парыў.
Там, на полі, —
Нашы душы...
Стадыён —
Дзевяты вал...
І душа ужо не тужыць,
І хвароба нас не душыць,
Не збівае напавал.
Мы — ў імгненні,
Мы — ў імкненні,
Мы — ў адчаянным рыўку...
Мы — працягу пакаленні,
Перабродзім па калені
Смерці страшную раку...
А яе цячэнне грозна
Перахоплівае дых
І вяртае тут жа розум
Ад забаў,
Ад гульняў розных
Да трывожных думак тых...
Думак тых,
Што свет калоцяць,
За якія горка плоцяць,
Калі гром саб'е з арбіт...
Ад якіх
Вякоў калодзеж
Сніцца ў цяжкім,
Мёртвым лёдзе,
Дзе на дне —
Сляпы нябыт.
— Гол забілі!..
— Гол забілі!..
Мы — за казкі,
Мы — за былі,
У якіх — вякоў працяг!
Толькі б часам не забылі,
Каб Зямлю ў нейтронным пыле
Нехта ўдарам не працяў.
На футболе
Многа болю,
Нават болей,
Чым за блізкіх нам людзей...
На футболе
Час няўдач
Трыбуны поле...
На футболе —
Страсці поле,
Паражэнняў і надзей.
Не адна "футбол" праблема...
Нам крычаць бы
Горка, нема,
У званы адчаю біць,
Бо над светам
Вее тленам,
Бо над светам —
Як дылема:
Заўтра быць
Або не быць?!

•

Ёсць у жанчыны прыгажосць
І захавалася шчэ тайна,
Здаецца, вабнасць, гожасць ёсць...
Ды маладосць, як хуткі госць,
Так нечакана адлятае...

Здаецца, вось яна, кране —
Сустрэчы, хлопцы, пацалункі...
Яшчэ бунтоўны жар крыві
І трызняць вусны, помняць рукі...
І успамінаў карані
Гайдаюць яркія карункі.

Хоць восень ясніць берагі,
Ды б'ецца думка не адчаем:
Узрост па пашпарту — адзін,
На выгляд колькі — то другі,
Ды трэці самы дарагі:
Сябе на колькі адчуваем!

Яшчэ паўнюткая рака
Пачуццяў мройных і лятункаў...
Душа гатова да рыўка...
Ды, як працяг свой у вяках,
Пяшчотна кратае рука
Галовы светлыя унукаў.

Ля дарог...

Каб здароўе Бог доўга бярог,
Для карміліц рыкастых, рагатых,
Не касіце траву ля дарог —
Не заносьце хваробы у хаты.

Век машын прадзірае мурог,
Лес для шын на ашмоткі раскроіў...
Не збірайце грыбоў ля дарог,
Каб было вам багаццем здароўе.

Каб вам скальпель нутро не крамсаў
(І астролагі нат не ўгадаюць),
Не бярыце налівы з прысад,
Што дарогі у дыме гайдаюць.

Пакідае бацькоўскі парог
Сын...
Прашу я, жадаючы слёзна:
"Не глядзі на дзяўчат ля дарог,
Каб пасля не расплачвацца лёсам..."

ПАМЯЦЬ

Пакутнік Серафім Жыровіцкі

Беларуская Праваслаўная Царква здаўна мела сваіх святых, тых людзей, чыё жыццё было ахвяраю Усявышняму, шляхам духоўнага ўдасканальвання і заўсёдным служэннем Богу, бліжнім. Але не правільна было б лічыць, што святыя падзвіжнікі асноўнай мэтай свайго жыцця ставілі толькі ўласнае ўратаванне. Яны жылі і жывуць у першую чаргу дзеля нас, імкнучыся далучыць кожнага да Хрыста сваімі дбайнымі святымі малітвамі, прыкладам уласных паводзінаў.

6 верасня ў Свята-Успенскім Жыровіцкім манастыры ўрачыста адзначаўся дзень памяці пакутніка Серафіма Жыровіцкага, святога, услаўленага Беларускаю Праваслаўнаю Царквою 12 снежня 1999 года ў ліку дваццаці трох святых, якія служылі ў Мінскай епархіі і былі забітыя ў ХХ стагоддзі за веру Хрыстову.

Архімандрыт Серафім быў насельнікам Свята-Успенскага Жыровіцкага манастыра. Арыштаваны ў верасні 1944 года за тое, што ў гады вайны, выконваючы абавязкі місіянера, у сваіх паездках па Усходняй Беларусі адчыняў праваслаўныя храмы. Быў пакараны пяццю гадамі зняволення ў лагеры, дзе і сустрэў пакутніцкую смерць.

Нарадзіўся архімандрыт Серафім (у свеце Раман Раманавіч Шахмуць) у 1901 годзе ў сяле Падлессе Ляхавіцкага раёна ў шматдзетнай сялянскай сям'і. Скончыў Ляхавіцкую двухкласную народную вучэльню. 25 чэрвеня 1922 года пакінуў дом і накіраваўся ў Жыровіцкі манастыр. 1 красавіка 1923 года прыняў манаскі пострыг пад імем Серафім.

У 1926 годзе Серафіма рукапаклалі ў іерадыякана, а ў хуткім часе — у іераманаха. Знаходзячыся ў дачыненнях з апальным архіепіскапам Панцеляймонам (Ражноўскім), ён сфарміраваўся як манах высокага духоўнага кшталту.

Вызначаўся а. Серафім, і як прапаведнік. У 1937 годзе яго накіравалі служыць у Белавежскую пушчу, адкуль ён вярнуўся 20 траўня, у дзень свята Жыровіцкага абраза Божай Маці. У 1938 годзе а. Серафім удзельнічае ў шматлюдных хрэсных ходах з Жыровіцкім Цудатворным абразом для збору сродкаў на рамонт манастыра. Разам з а. Серафімам вялікі ўдзел у гэтых хросных ходах прыняў яго блізкі сябар святар Рыгор Кударэнка (у будучым архімандрыт Ігнацій).

Напрыканцы 1939 года іераманах Серафім быў узведзены ў сан ігумена, а ў 1941 годзе яму і іерэю Рыгору Кударэнку была даверана высокая і адказная місія на акупаванай тэрыторыі Беларусі — арганізоўваць прыходскае жыццё там, дзе яно было разбурана ў даваенны перыяд. Пакінуўшы Жыровіцкі манастыр, яны паехалі ў напрамку Мінска. Па дарозе ў сталіцу пабывалі ў шэрагу сёлаў Капыльскага, Слуцкага і Уздзенскага раёнаў, дзе ў нядаўнім мінулым дзейнічалі цэрквы.

У Мінску архімандрыт Серафім і а. Рыгор непрацяглы час служылі пры Спаса-Праабражэнскай царкве былога жаночага манастыра. Атрымаўшы дазвол на далейшы праезд, місіянеры накіраваліся ва ўсходнюю частку Беларусі, у напрамку Віцебска. Далейшы шлях місіянераў ляжаў на Оршу. Пазней яны спыніліся ў Гомелі. Служылі ў Свята-Пятра-Паўлаўскім кафедральным саборы, наведваючы таксама і прыходскія храмы.

У верасні 1943 года місіянеры выехалі ў Бабруйск і праз некаторы час вярнуліся ў Мінск, скончыўшы сваю вандроўку.

Пабываўшы ў гады ваеннага ліхалецця ва Усходняй Беларусі, архімандрыт Серафім з'явіўся першым летапісцам тых нягод ад якіх пакутавалі служкі Царквы ў два перадваенныя дзесяцігоддзі. У чэрвені 1944 года прапаведнікі паехалі з Мінска ў Гродна, дзе 6 верасня іх арыштавалі. Пяць дзён цягнуўся допыт на месцы, а потым іх перавезлі ў мінскую турму. На допытах асуджаныя трымаліся з мужнасцю сапраўдных святароў. Не хавалі ад следства сваіх поглядаў, а. Серафім на пытанне аб тым, што ён казаў у час казані, калі ездзіў па Беларусі, прама адказаў, што амаль заўсёды звяртаўся да народа з заклікамі не пакідаць Святой веры Хрыстовай, бараніць яе і вяртацца ва ўлонне Праваслаўнай Царквы.

Згодна з медыцынскай даведкай у судовай справе, падпісанай лекарам унутранай турмы 31 снежня 1944 года, архімандрыт Серафім у свае няпоўныя 43 гады хварэў неўрозам сэрца, а а. Рыгор катарам страўніка і іншымі хваробамі. Іх пратрымалі пад следствам роўна 10 месяцаў, так нічога і не дамогшыся.

Спецыяльнай радай пры Народным Камісарыяце Унутраных спраў СССР 7 ліпеня 1945 года абодвум вязням вынеслі прысуд аб пазбаўленні свабоды на 5 гадоў у канцлагеры.

Іх накіравалі ў лагер Горкаўскай вобласці. Там памясцілі ў розных месцах у 12 км. адзін ад аднаго. Але ім усё ж удавалася падтрымліваць паміж сабой сувязь. А. Рыгор ведаў пра смерць а. Серафіма і пра яе абставіны: прыблізна праз год пасля вынясення прысуду архімандрыт Серафім памёр пакутніцкай смерцю ў лагеры — па афіцыйнай версіі ад сардэчнай недастатковасці.

Святар Рыгор Кударэнка, адбыўшы тэрмін у лагеры, вярнуўся ў Жыровіцкі Свята-Успенскі манастыр, прыняў манаскі пострыг з імем Ігнацій. Памёр у 1984 годзе.

Арцём КАВАЛЕЎСКІ

МЕРКАВАННЕ

Вяртаемся да літвы

Хто цяпер не чытаў кніг Міколы Ермаловіча? Хто не чуў пра Вялікае Княства Літоўскае?! Але таямніцай застаецца паходжанне слова літва, вядомае амаль 1000 гадоў: <u>Litvae, Lituae</u> з нямецкіх хронік ды, стагодддзем пазней, <u>литва</u> рускіх летапісаў.

Гэтае слова даўно прывабіла ўвагу навукоўцаў. Высветліць яго паходжанне спрабавалі гісторыкі і мовазнаўцы. Але даследнікі зыходзілі з канцэпцыі: літва — этнонім, славянская пераробка слова-тэрміна <u>Lietuva</u>. Яго ж выводзілі ад словаў: <u>litus</u> лац. "бераг (мора)", <u>lietus</u> жамойцкае, "дождж", <u>Lietava</u> Летаўка, прыток Віліі. Гэтым этымалогіям даў негатыўную ацэнку вядомы мовазнаўца М. Фасмер.

Як вынікае з першакрыніц, літва — гэта не племя. Ні з нямецкіх хронік, ні з рускіх летапісаў нельга выявіць абшар першага пасялення літвы. Не вызначылі яго і археолагі. Нават у спецыяльных навуковых выданнях за этнатэрыторыю літвы падаюцца розныя мясціны. Міжрэчча Віліі ды Дзвіны, дзе знаходзяць помнікі матэрыяльнай культуры, якія прыпісваюць літве, насялялі іншыя плямёны. А той рэгіён Панямоння, які прызнаецца за "гістарычную Літву", не мае адпаведных археалагічных помнікаў.

З аналізу вядомых радкоў нямецкай хронікі — Кведлінбургскіх аналаў — *"in confinio Ruscial et Lituae"* (паміж Руссю і Літвой) вынікае (падрабязней пра гэта — далей), што слова *Lituae* азначае назву паселішча. У рускіх летапісах выразна выяўлена літва як соцыум, не звязаны ні з пэўным этнасам, ні з пэўнай тэрыторыяй. Гэтая супольнасць магла развіцца толькі з пэўнай грамадскай фармацыі ў адпаведна высокаразвітым феадальным грамадстве. Сацыяльнай базай яе ўзнікнення стаў саслоўны падзел грамадства (нобілі, вольныя, напалову вольныя, рабы).

Паводле Варварскіх Праўдаў — ранніх сярэдневяковых (V—VIII стст.) зборнікаў законаў заходнееўрапейскіх княстваў — словам *вольны* называлі непасрэдных вытворцаў — асноўную частку супляменнікаў. Над імі ўзвышалася рода-племянная ці дружынная знаць, а ніжэй іх стаяць напалову вольныя (літы, альдыі, вольнаадпушчаныя) і рабы.

Як падаецца ў адной з Праўд — Саліцкай — літы былі залежнымі ад свайго ўладара, не мелі ўласнага зямельнага надзелу, не мелі права ўдзельнічаць у народным сходзе і не маглі бараніць свае інтарэсы ў судзе. Паводле нямецкага гісторыка А. Мейцэна, адны літы служылі на сядзібе свайго гаспадара, іншыя жылі ў асобных паселішчах.

Літы феадальнага двара мелі перавагу, бо лягчэй маглі атрымаць нейкія матэрыяльныя выгоды. Царква заахвочвала ўладароў-хрысціянаў даваць волю сваім падначаленым і надзяляць іх зямлёй, за якую тыя павінны былі плаціць аброк. З гэтых аброчных людзей (censuales — чыншавікоў) землеўласнікі выбіралі асобаў, якім даручалі выкананне гаспадарчых абавязкаў, звязаных з пэўнай адказнасцю, — ляснічых, лоўчых, наглядчыкаў, цівуноў.

Цягам часу феадал пачаў браць з сабою ў ваенны паход літа як збраяносца. З літаў франкская знаць набірала сабе нават узброеную ахову, што лёгка магло павесці да пераходу рабоў у болей высокі стан. І хоць звычайна толькі саслоўе паўнапраўных, што валодала маёмасцю і публічным правам, магло ўдзельнічаць у судзе і служыла ў войску, аднак у саксаў нават ваенная служба распаўсюджвалася на літаў. А, прыкладам, гісторык П. Гек трактаваў саксонскіх літаў як "частку племені, абавязаную несці ваенную службу".

Паступова расло не толькі дзяржаўнае запатрабаванне літаў ды сацыяльная значнасць гэтай грамадскай фармацыі, А. Неусыхін падае, што і літаў, якія напачатку не з'яўляліся нават асобным сацыяльным класам, закранула дыферэнцыяцыя, у аснове якой ляжаў агульны працэс сацыяльнага расслаення грамадства. Ён вызначыў тры гіпатэтычныя катэгорыі саксонска-фрызскіх літаў з рознымі маёмаснымі правамі: 1) літы, што не мелі рабоў; 2) літы, якія мелі рабоў; 3) літы, у залежнасць да якіх маглі трапіць вольныя.

Рабамі станавіліся палонныя, захопленыя літам падчас бітвы ці набегу. Але перамагчы і вярнуцца са здабычай маглі толькі ўмелыя ваяры, статус якіх адпаведна ўзрастаў. А. Мейцэн згадвае пра "прыняцце літаў у саслоўе служылага дваранства".

Сучасны нямецкі гісторык І. Герман мяркуе, што грамадскі лад славянскіх палабскіх плямёнаў нязначна розніўся ад ладу германцаў. Ваенна-палітычная мяжа па рэках Заале і ЛАбе існавала з VII стагоддзя, аднак нельга было правесці выразную геаграфічную граніцу паміж славянскімі і германскімі паселішчамі. "Князі абадрытаў ды іншых плямёнаў... удзельнічалі ў фарміраванні феадальных дачыненняў паводле франка-саксонскага ўзору" — сцвярджае І. Герман. А, прыкладам, на тэрыторыі цюрынгаў, баварцаў з'яўляюцца ў VI—VII стст. "гурты славянскіх пасяленцаў". Яны часам асядаюць "у самастойных гаспадарках цюрынгскіх і франкскіх паселішчаў", а таксама жывуць (і выконваюць пэўныя абавязкі) "у параўнаўча самастойных вёсак пад уладай сваіх жупанаў ці вясковых старэйшынаў". А. Мейцэн падае, прыкладам, Ляўтэрбергскі дакумент 1161 года, у якім маркграфамі, пералічаныя некаторыя катэгорыі насельніцтва іх маркі: "вясковыя старэйшыны, што на іх мове называюцца *жупанамі*, і пешыя слугі — гэта *віцязі*... Рэшта *літы*, гэта смерды..."

Можна меркаваць, што і раней у палабскіх славянаў меліся літы. У гэтую сацыяльную групу трапілі збяднелыя супляменнікі ды палонныя з іншых славянскіх плямёнаў: вядомая працяглая ваенная канфрантацыя вялетаў і абадрытаў. І ў славянскіх літаў адбывалася маёмаснае расслаенне, і яны пераходзілі ў ваярскае саслоўе, аднак утваралі асобныя дружыны ці атрады. Так, А. Неусыхін прыгадвае паведамленне храніста Нітарда пра паўстанне Сталінга 841—843 гадоў у Саксоніі, калі фрылінгі (вольныя) ды сервілес (напалову вольныя — вольнаадпушчаныя, літы) прагналі з краіны сваіх паноў і сталі жыць паводле старых законаў.

Такі выразна пазначаны сацыяльны падзел паўстанцаў дае падставу гаварыць, што літы, хоць і прыроўніваліся да вольных паводле свайго майстэрства валодання зброяй, усё ж не злучаліся з імі А. Неусыхін зазначае: "Праўда, *літства* кожны раз скрупулёзна адмяжоўваецца ад свабоды (libertas) менавіта як *servitium*", г. зн. слугі залежныя.

Літскія дружыны павінны былі мець і адметную назву. Славянскія супляменнікі маглі называць такіх ваяроў, скажам, словам *літва*. Гэтая назва хаўрусу, людзей, што займаліся адной важнай для грамадства справай, утварылася з дапамогай праславянскага суфікса са зборным значэннем -tv-a>-т-в-а (параўн. беларускія *дзятва*, польскія *dziatva, towarzystwo*; расійскія *братва, паства*). Як падае М. Фасмер, пра распаўсюджанае ўжыванне новаверхненямецкага, сярэдненіжненямецкага *Lettoven* "літва" згадваў фінскі мовазнаўца В. Кіпарскі. Відаць, менавіта германцам першым давялося сутыкнуцца з літвой — прафесійнымі ваярамі. Верагодна, ад гэтага Lettoven пайшла і назва леталітоўскія плямёны.

Шматлікія войны і паўстанні аслабілі моц абадрытаў і люцічаў. Пад націскам саксонцаў найбольш вольналюбівыя, пераважна ваяры, рушылі ў выгнанне. На такое рашэнне паўплывала і пагроза хрысціянізацыі. З гуртамі славянскіх палабскіх плямёнаў пайшлі і *літва*. Яны дайшлі да Балканаў, дзе і сёння на Спрэчы, прытоку ракі Босны (водазбор Дуная) ёсць паселішча Litva. Аселі выгнанцы і па-над нёманскімі прытокамі. І да гэтага часу ў Слонімскім, Ляхавіцкім, Уздзенскім, Стаўбцоўскім, Маладзечанскім раёнах стаяць вёскі *Літва*. Яны аддаленыя адна ад адной, верагодна, таму, што крывіцкія ўладары гэтых земляў ужо ведалі пра літву-ваяроў ды пабойваліся іх еднасці, маючы за дрэнны прыклад захоп вікінгамі ўлады ў Кіеве. Полацкія князі, якім належала Панямонне, дазволілі літве асесці ў нейкіх важных для іх дзяржавы месцах. Абавязкі новых жыхароў крывіцкіх земляў засведчылі: "Аповесць мінулых часоў", што падае літву ў пераліку плямёнаў-даннікаў: Летапісец Пераяслаўля Суздальскага, які да слова літва дадаў "испръва исконнии данници и конокръмци"; Валынскі летапіс: "и послаша сторожу литва на озеро Зьяте...".

Але, верагодна, сама перш літва знайшла сабе прыстанішча на Падляшшы: на сучаснай карце ў польскім ваяводстве Ломжа пазначаны паселішча *Stara Litwa* ды *Stara Rus*. Можна меркаваць, што менавіта з гэтай мясцовасцю звязана першая вядомая нам згадка пра Літву ў хроніцы Кведлінбургскага бенедыктынскага абацтва. Як падаюць Кведлінбургскія аналы пад 1009 годам, *"in confinio Rusciae et Lituae"*, г. зн. паміж Руссю і Літвой, быў забіты вядомы хрысціянскі місіянер Бруна-Баніфацы з Кверфурта.

Папа Ян VIII пасылаў яго ў Польшчу, Венгрыю, у Кіеў, да печанегаў і, урэшце, да яцвягаў. У 1004 годзе Бруна быў пры двары польскага караля Баляслава Харобрага, і ў свой апошні місіянерскі шлях выбраўся, відаць, адтуль жа. Верагодна, гэтае падарожжа і фінансаваў польскі кароль.

Паводле падання, Бруна ахрысціў "над Бугам самога князя Націмера", праз што абодва і загінулі, бо яцвяжскія жрацы рашуча выступілі супраць спробы хрысціянізацыі. Цела місіянера выкупіў Баляслаў Харобры. Безумоўна, ён добра ведаў, куды накіраваўся Бруна, ведаў, да каго звяртацца, каб выкупіць цела місіянера. (Святы Бруна цяпер абвешчаны апекуном Ломжыцкай дыяцэзіі).

На прыбужскім Падляшшы лакалізаваў (без згадкі канкрэтных паселішчаў) месца гібелі Бруна і вядомы польскі даследнік Г. Лаўмяньскі. Каментуючы ў сваёй кнізе "Русь и норманы" звесткі Кведлінбургскіх аналаў, ён зрабіў выснову: "З гэтых запісаў відаць, што Русь даходзіла да тэрыторыі прусаў". Здзіўляе, што ў выразе *"in confinio Rusciae et Lituae"* Г. Лаўмяньскі нібы не заўважыў слова *Lituae*. Нельга ж сказаць, што гэты дасведчаны навуковец, аўтар шматлікіх прац па гісторыі Літвы (Вялікага Княства Літоўскага) атаясамляе прусаў з літвою. Відаць, такім чынам Г. Лаўмяньскі абышоў верагоднае пытанне: а як жа атрымалася, што па-над Бугам на яцвяжскай (ці дрыгавіцкай) зямлі, якая з 981 года належала кіеўскаму князю Уладзіміру Святаслававічу", была яшчэ і літва? Месца ж з пасялення гэтага нібыта балцкага племені заходней Нёмана нікім, у тым ліку і самым Лаўмяньскім, не лакалізуецца.

Шкада, але і Е. Ахманьскі, таксама знакаміты польскі даследнік гісторыі ВКЛ, не зацікавіўся, што азначалі словы *Rusciae et Lituae* Кведлінбургскіх аналаў, не даведаўся, калі і чаму на Мазоўшы з'явіліся тапонімы *Літва і Русь*. Е. Ахманьскі засяродзіў увагу на даследаванні гісторыі паселішча *Абольцы* (цяпер Талачынскі р-н), частка якога называлася "літоўскі канец". На падставе гэтага факту і прозвішчаў некаторых абольскіх жыхароў ён зрабіў выснову пра ўсходнюю мяжу рассялення балтаў-літоўцаў на Беларусі.

На карце бачым яшчэ некалькі паселішчаў, якія пацвярджаюць меркаванне пра пасяленне тут літвы і русі. *Bogusze-Litewka* (недалёка ад вядомага мястэчка Grodzisk); *Kostry-Litwa* і крыху паўднёвей — *Wyliny-Rus*. Мабыць, на Мазавеччыне былі яшчэ іншыя паселішчы з падобнымі назвамі. Прыкладам, у *"Slowniku geograficznym ziem polskich i innych krajow stowianskich"* чытаем, што недалёка ад Ломжы, на правым беразе ракі Нараў знаходзіцца мястэчка Візна, якое згадваецца ў дакументах XII стагоддзя. Там калісьці стаяў старажытны горад, ад якога застаўся толькі доўгі курган. Як вядома, доўгія курганы — археалагічныя помнікі крывічоў. Дарэчы, паўднёвей Візны, але на поўнач ад *Старой Літвы*, знаходзіцца Старое Крэва. А яшчэ ў гэтым жа артыкуле "Слоўніка" паведамляецца, што горад Візна належаў калісьці князю Віценю (ён слушна падаецца за князя літоўскага — чытай: князя літвы). І там жа напісана, што "візскае староства... паводле люстрацыі 1660 года ўключала ў ліку іншых вёсак паселішчы Wierciszew al. Russ (Вярцішаў альбо Рус), Litva al. Ksieza (Літва альбо Ксенжа).

Відаць, не будзе памылкай сказаць, што мазавецкія (ці падляшскія) вёскі *Русь (Русс) і Літва*, якія трапілі ў Кведлінбургскія аналы, не маглі пазначаць ні плямёнаў, ні, тым болей, княстваў ці дзяржаваў.

Перасяленне часткі славянскіх палабскіх плямёнаў прызнаецца некаторымі гісторыкамі. У навуковы ўжытак уключаныя, прыкладам, этнонімы люцічы, вялеты як вёскі Капыльскага раёна. Беларускі эмігранцкі гісторык Паўла Урбан падае сведчанне сагі пра Тыдрэка Бэрнскага: калісь частка вільцаў-люцічаў перасялілася на ўсход, на нашыя землі. Гэтая звестка пацвярджаецца шматлікімі айконімамі ды этнонімамі нашай краіны і Мекленбургіі (ніжняе міжрэчча Лабы і Одры).

Возьмем, прыкладам, Ляхавіцкі раён. Там знаходзім пяць "балцкіх" (вёскі Дайнякі, Куршынавічы, Літва, Лотва, Яцвезь), два польскія (Ляхавічы, Мазуркі), тры ўсходнеславянскія (Крывое Сяло, Русінавічы, Сакуны — ад прозвішча дрыгавічоў) этнонімы. Такі "кангламерат народаў" з'явіўся тут праз дзяржавабудаўнічую дзейнасць вялікага князя літвы, каранаванага Наваградскага вялікага князя Мендоўга, які з шматлікіх сваіх набегаў і ваенных паходаў прыводзіў палонных і сяліў іх у паўднёва-заходнім кутку Наваградскай зямлі.

Па-над Свідроўкай, прытокам Шчары, стаяць вёскі *Рачканы і Смаленікі*. Іх назвы ніколі не падаваліся за этнонімы.

У пераліку славянскіх плямёнаў Мекленбургіі, якія ўваходзілі ў племянныя хаўрусы вялетаў і абадрытаў, знаходзім *рачанаў* і вядомых з франкскіх аналаў пачатку IX стагоддзя *смалінцаў*. Паводле А. Мейцэна смалінцы жылі паміж гарадамі Бойцэнбург і Дзёміц. Пазней яны, верагодна, перасяліліся ў Мазовію, дзе, як вынікае з дакументаў XVI ст., мелася не менш за 20 адпаведных тапонімаў-этнонімаў, прыкладам, *Smolechi, Smalechowo, Smolniki.*

Вялецкае племя *рачане* згадваецца ў дакументах Бранненскага (цяпер Г. Брандэнбург) біскупства другой паловы X ст. Месца іх пасялення дакладна не лакалізавана, але яны пакінулі сваё імя ў тапонімах з коранем *Рач-*. У шматтомным зборы дакументаў X-XIII стст. "Meklenburgische Urkundebuch" польская даследніца Мар'я Ежова выявіла назвы *Retze, Rethze ды Ritzani, Riyzani*, якія ўзыходзяць да стараславянскага *recьje* і назвы племя *recanie*. Існаванне рачанскіх паселішчаў пацвярджаецца сучаснымі нямецкімі тапонімамі: *Dorf* (далей — *D.*) Retrow, *D. Retschow, D. Ratzeburg*.

Перасяленне рачанаў з Мекленбургіі адбывалася тым жа шляхам, якім ішлі смалінцы, — праз Мазоўша, дзе ёсць адпаведныя тапонімы. Некалькі родаў асела і па-над Свідроўкай, што пацвярджаецца прозвішчамі рачканскіх жыхароў: Брэчка, Страмавус. Адпаведнікам першага могуць быць назвы: *Britzke, Britzekowe, D. Britzig* з былых акругаў Прэнцлаў, Пархім, Ростак, Шонберг. М. Ежова падае форму *Britzekowe* (з дакумента 1241 г.) як арэндную назву з суфіксам -ov-.

Другое рачканскае прозвішча (дарэчы, Страмавусаў сустракаем і ў іншых вёсках раёна) мае амаль ідэнтычны, зафіксаваны ў дакуменце 1306 г., адпаведнік — назву асобы — *Stromoyse* з-пад Вісмара. У гэтай акрузе знаходзіцца паселішча *D. Strameus*. Тапонімы, якія ўтрымліваюць другую частку прозвішча *Страмавус* можна напаткаць у дакументах з іншых мясцовасцяў, прыкладам, *Чарнавус* з-пад Ростака.

Верагоднасць перасялення палабскіх славянаў на нашыя землі пацвярджаецца прозвішчамі суседняй з Рачканамі вёскі Пашкоўцы: *Лініч, Жабік, Трыбух*. Што да першага, то ўяляецца верагодным ягонае паходжанне ад назвы племені *ліняне (гліняне)*, якое ўваходзіла ў абадрыцкі хаўрус (у дакуменце 1273 г. згадваецца *Liniz*). Прозвішча *Жабік* мае шмат адпаведнікаў: *Sabic, Sabenize, Sabene*, як зрэшты і Трыбух: *Tribuses, Tribuzes, Tribowe*, якое, мабыць, утварылася ад назвы даніны — трыбута.

У Ляхавіцкім раёне ёсць больш за 20 назваў паселішчаў, якія маюць адпаведнікі ў спісе тапомнімаў даўняй Мекленбургіі, чым ускосна пацвярджаецца, што крывічы прыйшлі на нашыя землі з Заходняй Еўропы.

Верагоднасць перасялення літвы з Мекленбургіі ў наш край пацвярджаецца, прыкладам, прозвішчам *Трысцень*. Яго маюць жыхары вёскі *Літва* ды некаторых суседніх паселішчаў Ляхавіцкага раёна. Слова Трысцень спатыкаем у згаданым зборніку дакументаў старажытнай Мекленбургіі — *Trizcen*, 1264 г., каля Шверына. А вось у дакуменце з 1232 г. слова Трысцень азначала імя, мянушку ці прозвішча селяніна з-пад Варнава, які меў луг: *Trezstini lug* "Трысценеў луг".

Нельга не згадаць, што паўвека таму ў Зарэцкім сельсавеце Лагойскага раёна была вёска *Трысцень*, спаленая падчас вайны фашыстамі. У той жа мясцовасці знаходзіцца і мястэчка Гайна, дзе каралём Ягайлам былі заснаваныя касцёл і парафія (з сямі першых у ВКЛ). Верагодна, ва ўсіх гэтых мясцовасцях, у тым ліку і ў згаданых Абольцах, жыла літва, якую Ягайла сама перш абавязаўся ахрысціць.

Звесткамі з Мекленбургскіх дакументаў пацвярджаецца і меркаванне Міколы Ермаловіча пра заходнеславянскае паходжанне вядомага з летапісаў "літоўскага" роду Булевічаў: тапонімы *Балевічы* знаходзіліся ў Стаўбцоўскім раёне, а таксама і ў Памераніі: *Bulitz, Bullen.*

Верагодна, і назва самога раённага цэнтра Стоўбцы, што па-над Нёманам, перанесена сюды з Мекленбургіі, бо і там у акругах Варэн, Гюстраў, Пархім, Шверын, Шонберг знаходзіліся паселішчы *Stolp, Stulp, Stholpe, D.Stolpe, D. Stolp-See.*

Новыя доказы на карысць прапанаванай гіпотэзы дае далейшы аналіз арыгіналаў дакументаў, надрукаваных у выданні "Meklenburgisches Urkundenbuch".

Здзіслаў СІЦЬКА

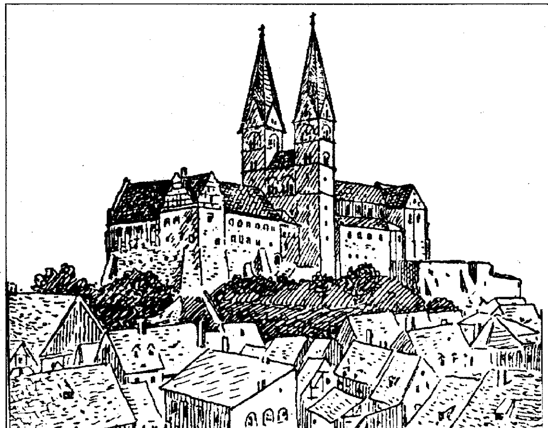

На здымку: Кведлінбург. Замак і абацтва, дзе захоўваліся Кведлінбургскія аналы. З ілюстраванай "Энцыклапедыі Тшаскі, Эвэрта і Міхальскага". 1927 г.

ЛіМ ЧАСАПІС

"Беларуская энцыклапедыя": дзесяты том

Пераадолеўшы свайго роду перавал у падрыхтоўцы і выданні 18-томнай "Беларускай энцыклапедыі", калектыў, які працуе над ёю, не збіраецца адпачываць, а ўпэўнена шчыруе над чарговымі тамамі. Адзін з іх — дзесяты па ліку — нядаўна з'явіўся ў кнігарнях. Як і папярэднія, аб'ёмны: змешчана не адна тысяча артыкулаў. Як і папярэднія, багата ілюстраваны: агульная колькасць такога матэрыялу ўключае 787 назваў, з іх 211 партрэтаў, 48 карт.

А ахоплівае дзесяты том словы ў прамежку "Малайзія — Мугаджары". Пра Малайзію, бадай, чулі многія і ведаюць, што гэта дзяржава (поўная назва Федэрацыя Малайзія) у Паўднёва-Усходняй Азіі. А Мугаджары — горы ў Акцюбінскай вобласці Казахстана.

Ды энцыклапедыя — на тое і энцыклапедыя, каб лёгка можна было знайсці патрэбныя звесткі, а паколькі "Беларуская энцыклапедыя" адносіцца да тых, якія называюцца універсальнымі, матэрыялы, прадстаўленыя ў ёй, не абмяжоўваюцца беларускай тэматыкай. Можна прачытаць пра розныя краіны, атрымаць звесткі па розных галінах ведаў. Аднак, вядома, на першым плане ўсё ж беларускі матэрыял. Але і пры яго разнастайнасці, у кожным томе абавязкова ёсць тое, што вылучае яго сярод іншых.

У дзесятым, бадай, гэта матэрыялы, якія ў той ці іншай ступені звязаны са сталіцай нашай дзяржавы горадам-героем Мінскам. У першую чаргу трэба назваць артыкул "Мінск", які нагадвае міні-даследаванне, дзе прасочваецца жыццё горада ад яго ўзнікнення па сённяшні дзень. Падраздзелы "Гісторыя", "Гаспадарка", "Архітэктура і горадабудаўніцтва", "Помнікі", "Асвета" і іншыя дазваляюць убачыць Мінск, як кажуць, зблізку. Багатыя на інфармацыю і такія, як "Друк, радыё, тэлебачанне", "Літаратурнае жыццё", "Мастацкае жыццё", "Музычнае жыццё", "Тэатральнае жыццё", "Фізічная культура і спорт"...

Узяць, для прыкладу, падраздзел "Друк, радыё, тэлебачанне". Першыя друкаваныя кнігі ў Мінску з'явіліся ў канцы XVI стагоддзя. Мяркуецца, што ў 1595 годзе на беларускай мове ў Мінску выйшаў палемічны трактат М. Сматрыцкага, накіраваны супраць твора "Унія..." епіскапа І. Пацея. І дакладна вядома, што з 1616 года пры Святадухаўскім мужчынскім манастыры працавала друкарня. А першая прыватная друкарня належала І. Дворжацу і была заснавана ў 1826 годзе. У ёй выдаваліся кнігі на беларускай, рускай і польскай мовах.

І артыкулы, вытворныя ад слова Мінск: "Мінскае...", "Мінская...", "Мінскі..." і іншыя (а іх не адзін дзесятак) утрымліваюць багатую інфармацыю. Так у артыкуле "Мінская духоўная акадэмія імя свяціцеля Кірылы, епіскапа Тураўскага" расказваецца пра вышэйшую навучальную ўстанову Беларускага экзархата, заснаваную ў 1996 годзе ў вёсцы Жыровічы Слонімскага раёна. Цікава, што ў духоўнай акадэміі вывучаюцца не толькі багаслоўныя дысцыпліны, а і гісторыя Беларусі, беларуская культура, філасофія...

А ўвогуле, энцыклапедыя — кніга не для чытання, а для розных даведак. Тым, хто не паспеў набыць дзесяты том, раім паспяшацца зрабіць гэта.

А. М.

"Маладосць", N 8

У нумары змешчаны вершы Г. Касач, І. Лосіка, Г. Каржанеўскай, В.Сахарчука, В. Гарановіча, М. Мятліцкага. У празаічным "сшытку" — кароткія апавяданні Г. Панамарэнкі "Госць" і "Амялушкі", апавяданні В. Вольскага "У вайну..." і "Споведзь", апавесць У. Саламахі "Там, дзе самота і радасці...", пачатак сямейнай хронікі У. Глушакова "Чарнобыльскі шлях, або Развітанне на пачатку вясны". "Пад крэп-дзеразою, пад ядзерам..." — падарожжа В. Ракава на сваю радзіму. На жаль, апошняе... В. Тумель выступае з дакументальнымі гісторыямі "Як ледзь не закрылі слуцкі піўзавод", "Самаабслугоўванне", "Мішка з вуліцы Васняцова", "Куды прапала серабро?". В. Жушма ("Чытанне са слязой на вейках") разважае над кнігай прозы У. Сітухі "Сваты". "Беларуска-рускі слоўнік для школьнікаў" А. Булыкі — у полі зроку А. Вароніна ("У рэчышчы часу"). А. Мельнікава рэцэнзуе аповесць К. Тарасава "Апошняе каханне князя Міндоўга" ("Вяртанне Міндоўга").

ВАРУНКІ

Апошнія з магікан?

Пачнём з анекдота? Каб жа то быў анекдот. У Навалукомлі пытаюся ў мужчыны сярэдніх гадоў:

— Дзе ў вас тут бібліятэка?

Напэўна, дарэмна запытаўся. Мужчына не інтэлігентнага выгляду, такія ў бібліятэку не ходзяць. Але беларуская зычлівасць бярэ верх над няпэўнасцю, і ён ківае мне пальцам:

— Вунь, бачыце, круглыя вокны. Там яшчэ шыльда напісана: "Кнігарня".

— Кнігарня, — цярпліва тлумачу, — гэта кніжны магазін, а не бібліятэка.

Пазірае на мяне, як на хворага. Ці то не можа даўмецца, якая розніца паміж кніжным магазінам і бібліятэкай, ці то яму ўсё роўна, што такое кнігарня. Галоўнае, што не гастраном.

Падыходжу да кнігарні, і, пакуль яна зачынена, спыняюся на ганку. Падыходзяць дзве яшчэ даволі маладыя жанчыны. Адна на выгляд гарадская, а другая, ні ў кога не пытайся, з нашай беларускай вёскі. Нашых сялян не зблытаеш ні ў Парыжы, ні ў Чашніках. Не са здзекам кажу, а з гаркотай і болем. Каб сам быў з якога вялікага горада, а то ж кожны дзень бачу гэтых самых вяскоўцаў з парэпанымі рукамі, з дачасна ўчарнелымі тварамі, як сама зямелька. Сэрца крывёю абліваецца.

Здзіўлена пытаюся:

— Вы ў кнігарню? Няўжо ёсць людзі, якія яшчэ купляюць кніжкі?

Гарадская абачліва маўчыць, а вясковая кабета нават рада, што зачапіў, ёсць з кім падзяліцца набалелым:

— Ды не, якія ж у вёсцы кніжкі, чалавеча? Сына во прыехала ўладкоўваць у вучылішча. А вы, часам, не ведаеце, ці ёсць тут такая спецыяльнасць, каб на трактарыста і на шафёра?

— Не ведаю, але, па-мойму, тут даюць правы на розныя віды транспарту.

— Дык то пасля дзевяці класаў, я ўжо даведвалася, а наш пасля адзінаццаці.

— Ну, хто ж гэта заканчвае адзінаццаць класаў для таго, каб пайсці на трактарыста? — дзіўлюся я.

— А куды ж я яго адпушчу далёка, у свет як у капейку, — апраўдваецца жанчына, — малы ж яшчэ зусім...

Для матак дзеці застаюцца малымі да сівога воласа... А далёка зараз і праўда не адпусціш, не выкарміш студэнта за блізкім светам, асабліва па цяперашнім заробку ў калгасе. Дый свет стаў няціхі, боязна далёка адпускаць. А ў вёсцы кніжак няма калі чытаць, і тым болей, няма за што іх купляць. Дый навошта? На хлеб не намажаш...

Хутка дзесяць гадзін, і да дзвярэй прастуе маладзенькая, інтэлігентная на выгляд асоба. Знаёмімся. Святлана Піваварава, прадавец.

— А загадчыца наша ў адпачынку, — апраўдваецца яна, даведаўшыся, што я з рэдакцыі, — можа, трэба было б лепей з ёю сустрэцца?

— Значыць, будзем размаўляць з вамі, — заяўляю безапеляцыйна і ўжо бачу, што сапраўды размова ў нас атрымаецца.

У кнігарні, аднак, працуюць не звычайныя прадаўцы, а народ высокаінтэлектуальны. Цікава, іх сюды спецыяльна падбіраюць, альбо гэта прosты збег абставін?

Запытаўся ў Святланы.

— Вядома, ёсць адбор, — адказала яна, — па-першае, наша загадчыца сама вельмі неардынарны чалавек. Тамара Кузьмінічна, не ведаю, ці гэта ёй удаецца, але паспявае прачытваць хаця б збольшага літаратуру, якая паступае да нас. Умее прыахвоціць да размовы любога, хто заходзіць сюды. А ходзяць, паверце, не толькі каб купіць кнігу. Некаторыя прыходзяць сюды выгаварыцца. Вядома ж, і ад нас, прадаўцоў, патрабуецца, каб мы валодалі інфармацыяй пра тавар, які прадаём. Працаваць у кнігарні і быць звязнелым інтэлектуальна? Што вы?

— Не на рынку семкі прадаваць?

— А я, між іншым, працавала і на рынку...

Святлана па прафесіі педагог. Рабіла настаўніцай у сельскай школцы, у пачатковых класах. А потым пайшла да загадчыка аддзела адукацыі, паклала яму на стол заяву і сказала:

— Пайду працаваць на рынак.

Той не паверыў. Час быў не такі. Тады яшчэ настаўнікі дужа на рынак не хадзілі гандляваць. А яна ўзяла і пайшла...

— Напэўна, — кажу, — прадпрымальнікі — гэта асаблівыя людзі. Уявіце, трэба ведаць, куды паехаць, дзе закупіць тавар, як яго закупіць. Для майго ўяўлення, напрыклад, паездка ў тую ж Маскву — тое самае, што палёт у космас...

— Для мяне, бадай, таксама ж, але я была не прадпрымальнікам, а проста прадаўцом. І ўсё ж зразумела, што гэта не маё. Тут я таксама проста прадавец. Але мне падабаецца. І потым, вялікае значэнне мае калектыў. Света Папова — гэта наш другі прадавец — цікавіцца рознай нетрадыцыйнай медыцынай і лекамі, я спецыялізуюся па дзіцячай, па метадычнай літаратуры, Тамара Кузьмінічна, як я і казала, прыроджаны інтэлект, цікавы суразмоўца. Ну, у яе і часу крыху болей пачытаць, бо не на касе...

І чытач свой у нас ёсць. Я напачатку, калі прыйшла, бачу, ляжаць кніжкі, ніхто не купляе. А мне Тамара Кузьмінічна кажа: "Света, павер, у кожнай кніжкі знойдзецца свой пакупнік". Ёй лепей ведаць, бо яна тут ужо столькі гадоў працуе.

— І знаходзяцца?

— Вядома. Вы, напэўна, думалі, што зайшлі ў паміраючы магазін, але гэта не так, план нам, вядома, выканаць цяжка, каб быць рэнтабельнымі, але...

— Я не думаў, я проста ўпэўнены, што вы — "апошнія з магікан". Якія ўвогуле планы можна даводзіць у сферы культуры і асветніцтва? Гэтак мы ўвогуле дойдзем да таго, што і сапраўды інтэлект пачнём кілаграмамі ўзважваць. Ну, хто, скажыце, вашы пакупнікі?

— О, мы сваіх пакупнікоў ведаем у твар!

— Прабачце, у вас не крадуць?

— На жаль, крадуць. Разумееце, у асобных людзей ёсць такая хвароба. Ну, а дзе вы бачылі яшчэ краму, дзе б тавар ляжаў вось так адкрыта? Патрэбна вока ды вока.

— А якія кнігі купляюць, акрамя класікі?

— Не іранізуйце. Класіку таксама купляюць, хаця і вельмі мала. Ахвотней бяруць дэтэктывы.

— Скажыце, хто іх бярэ? І навошта? З якой мэтай? Няўжо можна збіраць бібліятэкі вось гэтых шэдэўраў маскультуры?

— Ёсць і такое. Асабліва купляюць людзі, якія прывучаны здаўна збіраць бібліятэкі. Прыходзіць, возьме адну кніжку, спадабаецца, і потым збірае ўсю серыю гэтага аўтара. Наступная катэгорыя пакупнікоў — людзі забяспечаныя, прыходзяць

Пералетаваўшы лета

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 5)

❑

Пісьмы Мікалая Забалоцкага з ленінградскіх "Крестов" (турма) і Камсамольска-на-Амуры, з лагера НКВД.

Ведаў, але ўсё забываюся, што яго сябры — Д. Хармс і А. Ведзенскі былі таксама арыштаваны і з турмы не вярнуліся.

А колькі ж згінула нашых, беларускіх літаратараў, разам з неадасланымі пісьмамі і нерасказанымі ўспамінамі. А каму пашанціла выжыць, застаўся да скону дзён сваіх глухім і нямым. Як, для прыкладу, Ян Скрыган, — ні радка пра мінскую "амерыканку" і глухую, панурую тайгу.

Прыгадваецца адзін толькі яго горкі, балючы, што вярэдзіў сэрца, успамін, калі ён з высылкі вярнуўся ў Мінск і пеша выправіўся ў Каралішчавічы да Броўкі, былога сябра, па справе якога, дарэчы, і сядзеў, каб пазычыць які рубель. "Няма якраз грошай пры сабе, — змахляваў, вядома, хітраватыя і асцярожны Броўка. — Спытай у Хадкевіча, ён толькі што выдаў раман". Але і ў Хадкевіча, як аказалася, па кішэнях гуляў вецер. Вярнуўшыся з нічым у Мінск, знявераны лагернік завітаў нарэшце да скульптара Азгура, таксама колішняга сябра, і той не схітрыў — пазычыў тысячу. Яна яшчэ была нязначна-благенькай, дарэформеннай. Але чалавек пазычыў, каб застацца чалавекам.

❑

Не сплю з трох — ледзь толькі задрамалася. Перагортваю старую "Иностранку", зазіраю то ў апавяданне Джона Апдайка, то ў аўтабіяграфію Акіра Курасава. Яны, амерыканцы і японцы, нават пра трагічнае пішуць з лёгкасцю, мы ж пра лёгкае гаворым з доляй трагізму.

Не магу вызначыць, якая ж мяжа разлучае нас. Яна, нібы прамень лазера, — нябачная. Але даволі пусціць тытунёвы дым — і прамень засвеціцца прыгожым фіялетавым ці, можа, праўдзівей, ружовым колерам.

❑

Інакш не падумаеш: усё робіцца сумысле, каб адбіць цікавасць да беларускага хрысціянскага слова. Школьныя падручнікі запаўняюцца адкрытай, паточанай моллю, састарэлай графаманіяй, карэспандэнты радыё падбіраюцца з гугнява-гаркавымі галасамі, а дыктары тэлебачання — з непрывет-на-панурымі тварамі.

Тут, як сказаў бы Гогаль, бацька быў Акакі, так няхай і сын будзе Акакі.

❑

Набеглі на памяць нечыя вершы, прымітыўна-спрошчаныя, пяцідзесятых гадоў, пары майго маладога, безразважнага захаплення паэзіяй. Помніцца, колькі ўсяго непатрэбнага было прачытана з юнацкім неабдуманагарачым запалам. Тымчасовае ў прозе зухавата-ганарыстых Б., з яго ўзнёсла-жаваранкавымі, слязліва-лірычнымі апавяданнямі. Яны, праўда, былі вышэй прыніжанай калгаснамеліярацыйнай ці каксагызавай навелістыкі. Проза з бульдозерамі, грэйдэрамі, з кельмамі, сякерамі, з неадлучнымі персанажамі — тынкоўшчыкамі, мулярамі. І ўсё падагнана пад аднолькава шаблонную назву — мірныя нябёсы. Божа, ці ж варта ўсё гэта прыгадваць і ўспамінаць.

❑

Дастаеўскі ў сваіх запісных сшытках: "У нас всё вдруг, выдумали чехов — холодных, безучастных, враждебных к юношеству, не знающих русского языка и свысока смотрящих на русский язык".

Не дзіва, што ў жніўні 1968-га рускія танкі ўвайшлі ў Прагу, каб раздушыць сталёвымі гусеніцамі свабоду і незалежнасць "выдуманых" чэхаў.

Але — што ж такое рускі па Дастаеўскаму?

"Рускі народ увесь у праваслаўі і ў ідэі яго. Больш у ім і ў яго нічога няма — ды і не трэба, таму што праваслаўе ўсё... Хто не разумее праваслаўя — той і нічога не зразумее ў народзе.

А наша інтэлігенцыя з чухонскіх балотаў прайшла міма. Крыўдуе, калі ёй кажуць, што не ведае народа".

Заступаючыся за праваслаўе і пакорны гэтаму праваслаўю народ, велешаноўны спадар Дастаеўскі не менш упарта і адчайна заступаецца і змагаецца за сябе:

"Пры поўным рэалізме знайсці ў чалавеку чалавека. Гэта руская рыса пераважна, і ў гэтым сэнсе я канешне "народен" (бо накірунак мой выцякае з глыбіні хрысціянскага духу народнага), — хоць і невядомы рускаму народу цяперашняму (гэта пісалася ўжо напярэдадні смерці, — **В. А.**), але буду вядомы прышламу".

❑

"Стыль — гэта сам чалавек", — сказаў французскі натураліст Жорж-Ліф Бюффон. Два з палавінаю вякі таму, калі яго выбіралі ў акадэмію. І колькі ўжо гадоў мы паўтараем вядомыя словы.

❑

"Жыццё не ёсць ні мэта, ні сродак — жыццё ёсць права" — сцвярджаў Генрых Гайнэ, паўтараючы некага з французскіх філасофаў.

Гэтага дамагаюцца ўсе разумныя людзі, але вар'яты, якія прашыліся да неабмежаванай улады, заўсёды насаляюць смерць.

На палігоне ўзрываюцца стрэлы — чалавек вучыцца забіваць чалавека.

❑

Прыгорблены адзінокі сталініст на дачнай дзялянцы, не зварачаючы ўвагі на касы сонечны дождж, што нечакана праліўся на зямлю, упарта душыць сябе ў працы — акучвае бульбу. Яго беражэ, пускаючы цягучую сліну, крывалапы бульдог. Уяўляю, як кроплі прэснага дажджу, сцякаючы з чала, мяшаюцца з кроплямі салёнага поту. І як пад мільганне сталёвай драпкі варочаюцца і душаць яго аднастайныя думкі: развалілі імперыю, раскралі яе багацтва, а цяпер во — заводзяць гэшэфт з Амерыкаю.

❑

На стале — жоўты томік з уклееным карычневым партрэтам Кузьмы Чорнага. Такі самы, які некалі браў у мястэчковай бібліятэцы і па цэлым тыдню трымаў дома.

З тае ўзнёсла-юнацкае пары так і помніцца, нібы вершаваныя радкі, сказы з чорнаўскіх імпрэсій: "У ціхіх скаргах непрыбранага жыта чуў я вялікія буры". Хацелася, вядома, пераймаць таемныя алегорыі, усё нязвыклае харастэо чорнаўскай мовы, блізкай да нашай варакомскай гутаркі: "Вечарамі на зямлю лажыцца шэрая ціш. Поле пахне аўсяным ржышчам і вялаю атавою, а цесныя двары пры маўклівых хатах — конямі і дзёгцем".

Вось ізноў пазіраю на хваравіты, адутлаваты твар (Тады не ведалася, што гэта

проста ўзяць кніжку, каб пачытаць. Прыходзяць жанчыны, скажам прама, тыя, у якіх не ўсё склалася ў жыцці. Яны любяць меладрамы, гісторыі кахання... Прыходзяць і падлеткі. Дэтэктываў, вядома, для іх няма. (Ну, не пішуць зараз для падлеткаў дэтэктывы), а фантыстыкі хапае.

— Вы сама што-небудзь купляеце?

— Купляю класіку, тым больш, што яна становіцца прымальнай па цане. Купляю энцыклапедычную літаратуру для дзяцей. У мяне таксама падрастаюць два хлопчыкі-падлеткі.

— А я вось, сорамна прызнацца, не паспяваю чытаць бадай нічога, апрача перыёдыкі. І таму не хаджу не толькі ў кнігарню, але і ў бібліятэку. І да вас не заходзіў. Напэўна, ведаеце, чаму?

— Здагадваемся, — усміхаецца.

— Правільна, таму што ў вас беларуская літаратура займае маленечкі куточак, як падчарка ў благой мачахі.

— Сапраўды так. Але ж і попыту на яе ў нас практычна няма.

— Самі казалі, у кожнай кніжкі абавязкова рана ці позна знойдзецца свой пакупнік...

Кнігарня ў Новалукомлі пабудавана не так даўно, але ў кутах, пад столлю, завяліся ўжо чорныя падцёкі. Нешта з дахам. Адрамантаваць дах — патрэбна пяць мільёнаў рублёў. Хіба заробіш на кніжках? Дзякуй Богу ўжо й за тое, што жывуць. Жывуць за кошт таго ж самага будынка, частку якога здаюць у арэнду. Багатыя арандатары нават дапамаглі ім зрабіць сякі-такі рамонт у кніжнай зале. Жывуць яны яшчэ й таму, што фактычна раённаму гандлю не падпарадкоўваюцца, і таму няма спакусы зліквідаваць кнігарню, альбо злучыць яе з магазінам культтавары, як тое зрабілі ў суседніх Чашніках. А падпарадкоўваюцца яны Віцебску, які спецыяльна для іх пабудаваў гэты будынак.

Зноў жа, самастойнасць, альбо, як мы тут кажам, адносная ўнутраная свабода не абыходзіцца без фінансавых нязручнасцяў. Скажам, той жа самы дах перакрыць наўрад ці хто ў раёне згодзіцца б, каб нават і хацелі. Каму ахвота ратаваць кнігу, калі зараз усе думаюць толькі пра буракі ды пра сянаж! Таму загадчыцы магазіна Тамары Хомчанавай часта даводзіцца быць і сантэхнікам, і электрыкам, самой знаходзіць майстроў, арганізоўваць рамонтныя работы. Вось і ў Чашніках засталася ўсяго адна кнігарня. Цікава, колькі яна пратрымаецца, "апошняя з магікан"?..

Уладзімір МІХНО

ВЕЧАРЫНЫ

"О роднае маё, як доўга да цябе ішоў я..."

Напрыканцы верасня ў Літаратурным музеі Максіма Багдановіча адбылася вечарына памяці класіка нашай літаратуры, выдатнага паэта і крытыка, вядомага эсэіста, перакладчыка, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі Міхася Стральцова, ініцыятарам і арганізатарам якой была дачка пісьменніка Алеся Стральцова. На старонках нашай газеты яна дзеліцца сваімі ўражаннямі.

Быў надвячорак пятніцы. Цудоўная пара бабінага лета. Многія мінчане спяшаліся на лецішчы, у вёску, а ў тэатральнай зале музея Максіма Багдановіча быў аншлаг. На сустрэчу з творчасцю Міхася Стральцова прыйшлі студэнты, вучні, выкладчыкі, рэжысёры мінскіх тэатраў, навукоўцы, але ў асноўным была моладзь.

Маё эмацыянальнае ўражанне ад пачутага і ўбачанага было і трапяткім і моцным. Мне вельмі хочацца аб'ектыўна данесці да людзей, якая ж вечарына была ў гонар майго таты. Уся справа ў тым, што на працягу многіх гадоў я выношвала ў сэрцы і розуме думку, што не магу, не маю права, каб нешта забылася з ягонай дзейнасці, з нашага шчаслівага сямейнага жыцця. І таму я пачала шукаць людзей, якія разам са мною ажыццявілі б маю мару: правесці літаратурную сустрэчу і запрасіць на яе амаль усіх, хто шчыраваў у творчасці побач з татам. Пэўны час чамусьці мне не шанцавала. Мяне разумелі, але не вельмі ішлі насустрач, нават згадвалі, што 60-гадовы юбілей таты адбыўся ў Доме літаратара ў 1997 годзе. Потым здарылася так, што гэта магчыма, не толькі маё жаданне, але і воля Боская. Я пазнаёмілася з Людмілай Давідоўскай, якая адразу ж зразумела мяне і адгукнулася на маю просьбу. Я адчула яе шчырую падтрымку і жаданне дапамагчы. Разам з ёю мы патрапілі да дырэктара музея Максіма Багдановіча Мікалая Труса. Спадар Трус адразу ж прыняў прапанову, падхапіў нашу ідэю.

А зараз вернемся да вечарыны. Вялікая колькасць прысутных доўга затрымлівалася ля выставы "Вехі жыцця Міхася Стральцова", якую, як сказаў М. Трус, з любоўю і высокім прафесійным майстэрствам зрабіла Людміла Давідоўская. З ёй мы некалькі дзён ашчадна адбіралі матэрыялы з нашага сямейнага архіва: фотаздымкі розных гадоў, дзе мы ўсе разам — тата, мама і я, цікавыя адбіткі памяці ў розны час, дзе тата з сябрамі юнацтва — Сымонам Блатуном, Іванам Капыловічам, разам з Анатолем Грачанікавым, Яўгеніяй Янішчыц, Рыгорам Барадуліным у Гомелі, святкаванне 50-годдзя ў родным Слаўгарадзе і многія іншыя. Татавы лісты, яго малюнкі, кнігі з праўкамі ўжо друкаванага тэксту прыпынялі ля сябе людзей. А як плача маё сэрца, калі я трымаю ў руках фотаздымкі, дзе мы з татам і яго рукою пазначана: "Малюк, мая дачушка", "Алеся — мой свеце ясны", "Першая цукерка", "Як мары белыя бярозы"...

Распачаў вечарыну Мікола Трус. Звонкую цішыню залы ўскалыхнулі родныя сэрцу словы роднай мовы, татавай мовы. Выступоўца зазначыў, што ў беларускай літаратуры яшчэ ніхто да таты і пасля яго не напісаў так, як напісаў Міхась Стральцоў эсэ "Загадка Багдановіча ".

Крытычны агляд творчасці Міхася Стральцова зрабіў крытык і літаратуразнавец, сябра майго таты, Міхась Тычына. Закрануўшы шмат твораў, адзначыў "Адзін лапаць, адзін чунь" і "Смаленне вепрука", падкрэсліў, што творчасць Міхася Стральцова стаіць побач з творчасцю такіх пісьменнікаў, як А. Чэхаў, М. Багдановіч, Я. Колас. Крытык зазначыў, што шмат каму ў жыцці Міхась Стральцоў даў дарогу ў літаратуру, дапамагаў зрусёды без усялякай пыхі, проста, шчыра. Людміла Давідоўская нагадала прысутным, што ў прадмове да кнігі "Выбранае", якая выйшла да 50-годдзя Міхася Стральцова, Алесь Адамовіч напісаў: "Міхась Стральцоў — гэта наша ўчора і заўтра..."

Завочна я ведала пра паэта, барда Эдуарда Акуліна, але дагэтуль ніколі не даводзілася чуць яго. Яго манера выканання песень гучала як музычнае суправаджэнне да вершаў майго таты. Кон скрыпкі мне горла.

Галоўны рэдактар часопіса "Роднае слова" Міхась Шавыркін, паказаўшы вялікі стос кніг, зазначыў, што на творчасці Міхася Стральцова вучацца настаўнікі, яго спадчыну вывучаюць вучні. Я не магу зараз узгадаць радкі, якія чытаў паэт Леанід Дранько-Майсюк, але яны былі прысвечаны майму тату, яны былі вельмі шчымлівыя і лірычныя. Сёлета скончыла БДУ, філалагічны факультэт Наталля Серадзінская. Яе дыпломная праца "Урбаністычныя матывы ў творчасці Міхася Стральцова" паставіла ў адзін шэраг творчасць Максіма Багдановіча, Уладзіміра Жылкі, Алеся Дудара.

Вершы, прысвечаныя маёй маці Алене Стральцовай, роднай зямлі чытаў студэнт трэцяга курса тэатральна-мастацкай акадэміі Раман Падаляка. Ягоная кампазіцыя, прысвечаная Міхасю Стральцову, настолькі таленавіта была сыграна, што зала адрэагавала гучнымі апладысментамі. Выкладчыкі Рамана Валерый Раеўскі і Фама Варанецкі, прыйшлі не толькі, каб паглядзець на працу свайго таленавітага выхаванца, але і аддаць даніну пашаны свайму сябру, майму тату.

Многія выступоўцы гаварылі шмат добрых, цёплых слоў. Можа, я каго-небудзь і не ўспомніла ў сваім эмацыянальным расказе, але я ўсім хачу сказаць словы падзякі, бо светлыя словы пра майго роднага чалавека саграваюць маю душу, ягоная зорачка свеціць мне і падтрымлівае ў жыцці. Я адчула, што майго тату помняць і шануюць яго паплечнікі і яго наступнікі, але ўсё ж такі гарчынка засталася ад таго, што тыя, каго я запрашала на вечарыну, тыя, каго тата лічыў сваімі сябрамі, каму ён бескарысліва дапамагаў на іх творчым і жыццёвым шляху, — не прыйшлі.

Вечарына ў гонар Міхася Стральцова ў музеі Максіма Багдановіча нарадзіла ў маёй душы пачуццё, што ўсё гэта далёка невыпадкова. Я зразумела, што гэтыя імёны непарыўна звязаны паміж сабой. І наш абавязак удумліва спасцігаць кожны радок гэтых таленавітых зорак нашай нацыянальнай культуры, бо менавіта яны ўзор нашай свядомасці, нашай існасці.

Алеся СТРАЛЬЦОВА

памятка турмы, калі Чорнага білі калом па галаве. — **В. А.**) колісь нашмат старэйшага, а цяпер нашмат маладзейшага за сябе мужчыны, і прыгадваю сваё першае, напісанае пад Чорнага апавяданне і дасланае ў баранавіцкую абласную газету, дзе яно, ненадрукаванае, бясследна згубілася. Але і дзякуй Богу, бо ці не брыдка сёння было б за яго.

❑

Беларуская незалежнасць ніколі не магла злосна агрызнуцца, а ўсё віляла хвастом, а цяпер наогул падтуліла і падцяла яго.

Мы не хітрыя і не разваротлівыя, як немцы, каб непрыкметным ашуканствам дамагчыся свайго. А ўпартасці і нязломнай рашучасці, якімі надораны непакорныя каўказцы, у нас няма. Таму і седзімо, утуліўшы галаў у плечы, і чакаем, што нехта нешта зробіць за нас.

Але ж гэта задоўга да мяне заўважыў Янка Купала.

❑

Сіваваты, у куртачцы з маланкаю, з-пад якое выпірае адгадаваны жывоцік, ганаровы акадэмік. Іх ажно трое, ганаровых, што гнуцца з драпачкамі ў руках над карчамі забуялай бульбы.

Убачылася тая, некалі прачытаная анкета, якую дасылаў у мінскае выдавецтва на пераклад свайго рамана адзін з народных. З Ашхабада ці Ташкента — не помню. "Адукацыя: незаконч. сярэдн. Навуковае званне: акадэмік акадэміі навук."

❑

"Незалежнасць — для нямногіх: гэта перавага моцных", — навучае Ніцшэ. Але ці навучыш нас, прыгнечаных вякамі і згодных пакорна жыць пад чужым прымусам.

❑

Гётэ заўважыў, што кожны міг вока мае вялікую няскончаную вартасць, будучы часткаю вечнасці. О, як сёння пазірала на мяне вока вусатага тлуставатага мужчыны ў плямістай уніформе, калі я прабіраўся на пляц Якуба Коласа, дзе мелася быць маніфестацыя.

Папраўдзе, у воку паліцыянта адбіта вечнасць стражніка.

❑

У старых людзей шмат зломаў. У іх усё — ад агіднасці да бессаромнасці. Таму я паважаю цнатлівую маладосць.

❑

Разганяючы гарадскі транспарт і запыняючы на паласатай зебры пешаходаў, праспектам Скарыны праімчаўся чорны прадаўгаваты катафалк, абкружаны з усіх чатырох бакоў блакітнымі фордамі. Дарэчы, можа, і таемі — я не распазнаў — хуткасць была неймаверна вялікаю. Я толькі паспеў падумаць: хто ж гэта ўцякае ад смерці, ужо ляжачы ў чорнае труне?

❑

Воблакі дзяцінства. Як яны далёка сплылі. 38-мы альбо, верагодней, 39-ты год. Сэрбны самалёт высока над вёскаю. Яшчэ польскі. Маленькі, нібы варонка. Напэўна жнівень 1939-га. Колькі тыдняў да пачатку другое сусветнае вайны. А неба сінявата-глыбокае, тужліва-прыцішэлае і нейкае, як помніцца, да бясконцасці наіўнае. Ніякага знаку на буру ці смяртэльную вайну.

❑

Не такі, здаецца, далёкі час — студзень 1989 года. Але ўжо і не блізкі. Нават трохі забыты.

Разгортваю заваляны на дачным гарышчы "Kurer Polski", які некалі штогод выпісваў. І жахаюся ад загалоўкаў, вынесеных на першую паласу: "Свабода акупленая крывёю", "Загінула каля 100 тысяч асоб", "Новы прэзідэнт, урад, праграма", "Румынскі антыхрыст расстраляны". Фотаздымак, на якім Алена і Нікалас перад выкананнем прыгавору, ніжэй — мёртвае цела тырана.

Вусцішна прыгінаешся і думаеш, як можа перавярнуцца дагары нагамі муравяны здавалася б на веку вечныя палітычны свет! Папраўдзе моц трухлее, як спяваецца ў касцельным гімне.

❑

На покуці заміж абраза ў простай рамцы партрэт вусатага Лявона Шайбака ў баршакавым каўпаку, намаляваны алоўкам. Гэта памятка нямецкага афіцэра, напэўна мастака, з 1916 года. На плоце — жалезны, ужо заіржавелы певень. Даўнейшы флюгер. Таксама нямецкі. У сенях дзедавай хаты драўляныя, з вострымі насамі, грукатлівыя клэмбы, а пры іх — шкляныя цёмна-зялёныя біклагі, якія я, пяцігадовы, іншы раз біру, каб пазабаўляцца ў сыпкім пяску...

Дэталі майго маленства і яшчэ не спаленай роднай Варакомшчыны.

❑

"Пішыце прозу, спадары, — заклікаў Валеры Брусаў, — Дайце адпачыць вершам, як даюць адпачыць зямлі".

Але ж і нашай традыцыйнай прозе не шкодзіла б даць чытачу з палёгкаю ўздыхнуць, асабліва ад гістарычных раманаў пра каханне князёў пад кажухамі. Бо належнага, напісанага дакладным, высокакультурным словам рамана альбо аповесці пра Льва Сапегу, Канстанціна Астрожскага ці Кміту-Чарнабыльскага ў нас няма. А гэта ж наша, яшчэ па-належнаму не ацэненая гісторыя.

❑

Перамагаючы боль, перад сном перачытваў "Афрыканскі дзённік" Андрэя Белага. Арыгінальная, вынаходлівая, але часам да немагчымага забаламучаная проза — цяжка дайсці ў асобных фразах да сэнсу. І ўсё ж — якая эрудыцыя, якое тонкае, ледзьве ўлоўнае адчуванне слова! Як умее стварыць такі выразны малюнак там, дзе яго, здаецца, няма. Слова ў яго жывое, нібы срэбная рыбка на далоні.

❑

Я — адзінокі і бездапаможны, як пачарнелы корчык, што страмча выткнуўся з імклівага нурту рачное вады. Плыве насустрач цягучай плыні і ніяк не зрушыць з месца.

❑

Пісьмы Флабэра.. Сарказм, лёгкі гумар і — ціхі, прыхаваны сум. Ратуюся не раз, здымаючы з паліцы бурачковы томік.

❑

Зноў эцюды Андрэя Белага з афрыканскага падарожжа. Жоўта-бурая імгла пылу, якая вісела над Каірам і ад якое Белы закрываўся сіняю вуалькаю, нагадала мне Каракалпакію, невялікі, поўны галыцьбы, бядоты горад Нукус, дзе я ўпершыню ўбачыў гэтакую самую жоўта-бурую завесу, упартых вушатых ішакоў, якія пускалі лужыны пад горы кавуноў, што тут яна прадавалася, і петушыныя баі, што збіралі цэлыя натоўпы цікаўных.

Там, у Нукусе, не было фелахаў у белых хітонах, арабаў у сініх і карычневых бурнусах, але там жыў загнаны ў салёныя стэпы старажытны вандроўны народ — каракалпакі, адзеты ўжо па-савецку — у танныя лаўсанавыя касцюмы. Агідна-зялёная пена пузырылася на губах у падлеткаў і маладых хлопцаў — яны жавалі каноплі з дамешкам маку. І ў адзін голас сцвярджалі, што гэта куды прыемней, чым курыць смярдзючы тытунь. А, зрэшты, можа, й так.

❑

Я, нібы Леў Талстой, вяртаючыся дадому полем, назбіраў букет палявых кветак: сонечнага сваяцяну, снежна-белага мыльніку, сінявокай валошкі, ліловага перапялічніку і спадачкаў, у дробным цвеце, крываўніку.

Час летняга цяпла, грыбное парнасці. Слановыя вушы развесілі гарбузы. Гурочнік у агоньчыках прыхаванага цвету. На паўзмежках засвяціўся аранжавы кракос. І нябожчыкам пахнуць грамафонныя трубкі белых лілеяў.

Баўлю час у гультайстве. Адзіны занятак — дзённікі.

❑

Вайна вынішчае народ, але даволі адной цёмнай ночы, каб абязвечыць яго: арыштаваць усю інтэлігенцыю, кінуўшы яе за краты.

Страх бярэ, якім трагічным выдаўся ліпень 1931 года. Тыя зорныя кароткія ночы, што пахнуць зубровіцай і сенам.

Колькі бязвінных, пакорных беларусаў, хто дбаў яшчэ пра лёс бацькаўшчыны, не вярнуліся з летніх бяссонных начаў да роднага парогу. А каму доля судзіла выжыць турму, лагер, высылку, быў дабіты ў 37-ым.

Колькі ахвяраў, і гэта не лічачы таго, што чынілася ў вайну, калі зноў і найперш забівалі інтэлігенцыю. З трох бакоў — гестапа, смерш, акаўцы.

Якою пакутнаю была сённяшняя мая ліпнёвая ноч — я перачытваў судовыя справы Дубоўкі, Лёсіка, Езавітава, Нёманскага (Пятровіча), Дудара...

❑

Нарыс Івана Буніна пра Горкага палохае блізкім да садызму, балюча-салодкім здзекам: "Ён, худы, быў даволі шырокі ў плячах, трымаў іх заўсёды падняўшы і вузкагруда сутулячыся, ступаў сваімі доўгімі нагамі з носіка, з нейкаю... зладзейскаю зухаватасцю, мяккасцю, лёгкасцю... Скулы ў яго выпіраліся зусім па-татарску. Невялікі лоб, нізка зарослы валасамі, закінутымі назад і даволі доўгімі, быў зморшчаны, як у малпы — скура на лобе і бровы ўсё лезлі ўгору, да валасоў, складкамі".

І бадай тое ж самае пра Маякоўскага.

Не, літасці да ворагаў сваіх, як ён называў прафесійных забойцаў, катаў, самых страшных вырадкаў, псіхапатаў, садыстаў, што праславіліся шмат якімі зменлівымі мянушкамі — чэка, ГПУ, НКВД — і іхні жывёлападобных прыслугачоў, у яго, Івана Аляксеевіча, не было. Тут ён быў блізкі да Дастаеўскага з яго "Дзённікамі пісьменніка", якога, дарэчы, не прымаў і не любіў.

Папраўдзе, розумам Расію не спасцігнуць.

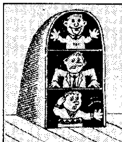

Суфлёр

ПАДКАЗКІ—АНОНСЫ—ПАРАДЫ АД "ЛіМа"

РАМПА

Тэатр імя Горкага

18 і 26 кастрычніка — "Вольны шлюб".

27 кастрычніка — "Хто твой каханак, Жазефа?".

28 кастрычніка (увечары) — "Ад'ютант-Ша Ягамосці".

28 кастрычніка (зранку) — для дзяцей "Выкрадальнікі вясёлкі".

29 і 31 кастрычніка — "Трагічная аповесць пра Гамлета, прынца Дацкага".

21 і 22 кастрычніка — "Блазан".

14 і 15 кастрычніка — "Апошняя пастараль".

18 і 19 кастрычніка — "Узлёт Артура Уі, які можна было спыніць".

25 і 26 кастрычніка — "Барбара Радзівіл".

28 і 29 кастрычніка — "Стомлены д'ябал".

Маладзёжны тэатр

14 кастрычніка — "Узнагарода жанчыне".

15 кастрычніка — "Хітрыкі Скапэна".

18 і 19 кастрычніка — "Жаніцьба".

21 кастрычніка — "Прыйшоў мужчына да жанчыны".

25 і 26 кастрычніка — "Прымакі".

29 кастрычніка — "Тойбелі і ейны дэман".

30 і 31 кастрычніка — "І зноў Рамэа і Джульета".

Музычны тэатр

15 і 22 кастрычніка — "Залатое кураня".

17 кастрычніка — "Ноч у Венецыі".

19 кастрычніка — "Цыганскі барон".

20 кастрычніка — "Севастопальскі вальс".

21 кастрычніка — "Дарагая Памэла".

28 кастрычніка — "Даратэя".

Купалаўскі тэатр

13 і 14 кастрычніка — "Ромул Вялікі".

15 і 16 кастрычніка — "Інтымны тэатр Еўсцігнея Міровіча".

18 і 19 кастрычніка — "Страсці па Аўдзею".

20 і 21 кастрычніка — "Лес".

22 і 23 кастрычніка — "Смак яблыка".

25 і 26 кастрычніка — "Ідылія".

27 і 28 кастрычніка — "Піраміда Хеопса".

29 кастрычніка — "Паўлінка".

30 кастрычніка — "Тутэйшыя".

Малая сцэна Купалаўскага

15 кастрычніка — "Дагарэла свечачка".

20 кастрычніка — "Крывавая Мэры".

22 кастрычніка — "Тут жывуць людзі".

25 і 26 кастрычніка — "Восеньская саната".

28 кастрычніка — "Разбітае сэрца".

ВЫСТАВЫ

З 29 верасня па 23 кастрычніка — Інстытут Гётэ ў Мінску, Пасольства Францыі і Нацыянальны мастацкі музей ладзяць міжнародную выставу "Ілюзія адлегласцяў". Удзел бяруць немцы Цім Ульрыхс і Штэфан Халекамп, шведка Марыя Седэрберг, Багдан Канопка з Францыі і беларусы Міхал Баразна і Дзяніс Сінюгін.

З 15 верасня па 19 лістапада — у Музеі сучаснага выяўленчага мастацтва персанальная выстава Яўгена Харытоненкі (1920 — 1998).

КАНЦЭРТЫ

5 лістапада — у Палацы спорту выступіць легенда сусветнага року гурт Deer Purple.

СУСТРЭЧЫ

17 кастрычніка ў Цэнтральнай бібліятэцы імя Янкі Купалы (вул. В. Харужай, 16) адбудзецца творчая сустрэча з Віктарам Шніпам "Сабачыя і іншыя гісторыі". Пачатак у 18.30.

Раман ТАРМОЛА-МІРСКІ

Напярэдадні

У царкву зайшоў... Сядзіба
Для набожнае душы.
Колькі ж рожак сярод німбаў!
І ўсе моляцца ў цішы?
Моўчкі свечачкі стаўляюць
З пахвалой святому дню,
Хто — гарue, хто — гуляе
У гаротную гульню.
Бабкі скручаныя пальцы.
А на пальцах таўсмача
Залаціста скачуць зайцы
І агацікі ў вачах...
О Ісус, з тваёй хламідай
Тут няма чаго рабіць,
За табою, як за гідам
Не пацягнуцца рабы.
Толькі лічаныя... Большасць
На бліскучых каблуках
Прымуць воблік твой за пошасць,
На сцэнічных што мастках.
І наогул — з жыватамі
Да якіх брысці пустынь?
Пахудзець як знаюць самі,
А табе прашэпчуць: "Згінь..."
Лепш вяртайся да малітвы
І адтуль не вытыркай,
Тут свае сягоння бітвы.
Жабракоў найперш аркань.
Вунь абселі ўсю дарогу,
Іх не зрушыць нават стрэл;
Просяць Бахуса і Бога,
І ў людзей на выгляд строгіх
На жыццё, на апахмел...
Як не даць... і я развяжу,
Пры сягоннішняй дзяльбе,
Можа, лёс аднойчы скажа:
Ёсць тут месца і табе.
Лёгка ўпасці на калені.
Як з каленяў нам устаць,
Павучаў не толькі Ленін,
Вучыць божых служак раць.
І ўсё пішацца на плёнку —
Годнасць, ганьба, дух і прах.
І бліщчаць, бліщчаць пярсцёнкі
У набожных кулаках...
Гэтай роскашы пячаткай,
Калі вельмі закарціць,
Можна стукнуць як свінчаткай,
А затым перахрысціць.

Пацягнуў бы да вяроўкі
Новага ён Кастуся,
Пасмяяўся б нават зноўку:
Сам дамурауёвіўся...
У царкве святлом багатай
На каго ні набрыдзеш —
На студэнцікаў памлатых,
На ў парламент кандыдатаў:
Голас Бога мець найлепш.
Кажуць, Бог дзівак спрадвечны,
Свету маючы ключы,
За адну слязу і свечку
Можа вельмі памагчы.
За руку шчаслівца возьме
І да славы павядзе,
А сапернікі ўсе вобзем,
Каратаць чарговы дзень.
Яго ласкай благаславёны
Колькі ўжо было і ў нас —
Аніякіх і шалёных,
Ваяўнічых, як абцас.
За такую дапамогу
Велікан, не толькі гном,
У каменную падлогу
Будзе стукацца ілбом.
Хто не хоча ў дэпутаты?
Як ні як, а дзяржсінкліт,
Ты за многіх болей варты,
Памажнеў твой дабрабыт.
А яшчэ недатыкальны,
Непрыкметны, а відзён.
Словам, лёс жыцця займальны
Будзе ўжо да скону дзён.
Стома. Болей не да працы.
Адмяняецца фуршэт.
Сёння дзень без агітацый,
Толькі з жонкай ціхі шэпт.
Пуста ў сэрцы, як на пожні.
Заўтра першы умалот
Галасоў... Дыхнуць няможна.
У царкву паход апошні.
Новы ўжо праз колькі год...
Не, не будзе ў людзях роўнасць
Аніколі, анідзе:
Вось раздаўся звон царкоўны,
Хто спыніўся, хто ідзе.
Пазірадь аж збоку смешна,
Ну прычым тут гэты звон?
Ды баіцца і не грэшны:
Грэх заўсёды ўбачыць ЁН.
І адразу не да жартаў,
На мільён адзін герой:
"Можа, рэжся лепш у карты
З Афрадзітаю сваёй!"

Заўтра шчасце, боль і страта,
Заўтра з выбарчых куткоў
Сыпануцца кандыдаты,
Як гарох з сухіх струкоў.
Заўтра, заўтра, усё заўтра!
Не, не ўсё... Адстань, амур.
Заўтра будзе ўзнята кварта
Недзе за чарговы тур...
Хай сумленным Бог памажа
Мудрасць высвяціць сваю!
. . . .
У царкве так многа рожак,
Што пад німбамі снуюць...

Беларускі універсітэт культуры

аб'яўляе конкурс на замяшчэнне пасад:

загадчыкаў кафедр: менеджменту сацыякультурнай сферы, беларускай і сусветнай мастацкай культуры;

дацэнтаў кафедр: беларускай мовы і літаратуры, псіхалогіі і педагогікі, педагогікі сацыякультурнай дзейнасці, арганізацыі тэатральнай творчасці, беларускай народнапесеннай творчасці, інфармацыйных тэхналогій у культуры, духавой музыкі, харавога мастацтва;

старшых выкладчыкаў кафедр: сусветнай літаратуры, гісторыі і музеязнаўства, менеджменту сацыякультурнай сферы, арганізацыі тэатральнай творчасці, народных рамёстваў, народнапесеннай творчасці, харавога мастацтва, народнаінструментальнай творчасці, духавой музыкі;

выкладчыкаў кафедр: замежных моў, менеджменту сацыякультурнай сферы, рэжысуры свят, беларускай і сусветнай мастацкай культуры, беларускай народнапесеннай творчасці, харавога мастацтва, народнаінструментальнай творчасці, мастацтва эстрады.

Беларуская дзяржаўная акадэмія музыкі

аб'яўляе конкурс на замяшчэнне пасад прафесарска-выкладчыцкага складу (для тых, хто мае мінскую прапіску):

кафедра спецыяльнага фартэпіяна
дацэнт — 2,5
кафедра канцэртмайстарскага майстэрства
дацэнт — 1
кафедра гісторыі музыкі
загадчык кафедры — 1
кафедра тэорыі музыкі
дацэнт — 1
кафедра фартэпіяна
дацэнт — 1
кафедра камернага ансамбля
старшы выкладчык — 1
кафедра скрыпкі
загадчык кафедры — 1
кафедра струнных народных інструментаў
загадчык кафедры — 1
кафедра аркестравага дырыжыравання
дацэнт — 0,5
кафедра харавога дырыжыравання
загадчык кафедры — 1
кафедра музычнай педагогікі, гісторыі і тэорыі выканальніцкага мастацтва
дацэнт — 1
старшы выкладчык — 2
Педагагічны факультэт Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі (г. Магілёў)
дацэнт — 3
старшы выкладчык — 8
выкладчык — 1.

Тэрмін падачы заяў — адзін месяц з дня апублікавання.
Заявы і дакументы накіроўваць на імя рэктара па адрасе: 220030, г. Мінск, вул. Інтэрнацыянальная, 30. Даведкі па тэлефонах: 227-49-42, 226-06-70.

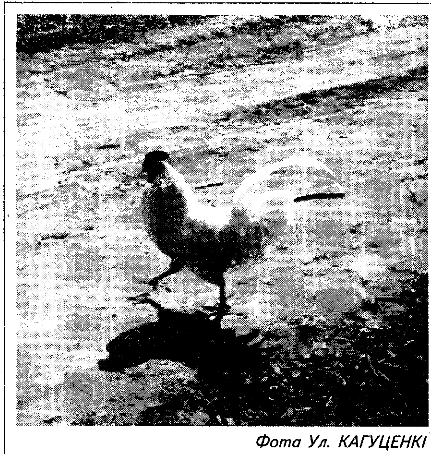

Фота Ул. КАГУЦЕНКІ

ПАРОДЫІ

Уладзімір ЕРМАЛАЕЎ

Казка пра казла і электрычку

Імчыцца праз
луг і палетак...
Вязе і дарослых і дзетак
У госці...
Да рыбак
і жабак-квакушак,
Да мух, матылькоў,
павукоў...
. . . .
Пакланіцца станцы
кожнай
І кожнай
сустрэчнай казе.
. . . .
Я награшыў на шмат
гадоў наперад.
. . . .
Няхай сабе чакаюць
дома жонкі —
Спазніцца мае права
чалавек.

Іван КАРЭНДА

Імчала праз луг і палетак,
Жытамі з абодвух бакоў.
Вязла яна ў госці паэта
Да мух,
матылькоў, павукоў.
Да рыбак і жабак-квакушак
Дакладна і хутка вязла.
Лядела па лету, як птушка,
Пакуль не сустрэла казла.

Стальныя напружыўшы
жылы,
Саскочыла з рэек яна.
Плявадь ёй на тых
пасажыраў —
Гуляе з казлом дацямна.

Паэт пачынае злавацца.
Бягуць па спіне мурашы.
Спазніўся! А як апраўдацца?
Падумаюць: зноўку грашыў.

Спытаюцца дома:
— Дзе шэндаў?
Адкуль прывалокся ўначы?..
Прыдумвае казкі Карэнда
Для жонкі,
для вас, чытачы.

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх пісьменнікаў; рэдакцыя газеты "Літаратура і мастацтва"

ВЫХОДЗІЦЬ З 1932 ГОДА

Галоўны рэдактар Алесь ПІСЬМЯНКОЎ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:
Вольга БАРАБАНШЧЫКАВА
Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
Павел ВЕРАБ'ЁЎ — *намеснік галоўнага рэдактара,*
Алесь ГАЎРОН — *адказны сакратар,*
Мікола ГІЛЬ,
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,
Алесь МАРЦІНОВІЧ,
Яўген РАГІН,
Людміла РУБЛЕЎСКАЯ,
Віктар ШНІП — *першы намеснік галоўнага рэдактара*

АДРАС РЭДАКЦЫІ:
220005, Мінск, вул. Захарава, 19

ТЭЛЕФОНЫ:
прыёмная рэдакцыі — 284-8461
намеснікі галоўнага рэдактара — 284-8525, 284-7985
АДДЗЕЛЫ:
публіцыстыкі — 284-8204
пісьмаў і грамадскай думкі — 284-7985
літаратурнага жыцця — 284-8462
крытыкі і бібліяграфіі — 284-7985
паэзіі і прозы — 284-8204
музыкі — 284-8153
тэатра, кіно і тэлебачання — 284-8153
выяўленчага мастацтва, аховы помнікаў — 284-8462
навін — 284-8462
мастацкага афармлення — 284-8204
фотакарэспандэнт — 284-8462
бухгалтэрыя — 284-8462

Пры перадруку просьба спасылацца на "ЛіМ".
Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе.
Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі і думкамі аўтараў публікацый.

Набор і вёрстка камп'ютэрнага цэнтра тыднёвіка "ЛіМ"

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах

Друкарня "Беларускі Дом друку" (г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)

Індэкс 63856.
Наклад 2812
Нумар падпісаны ў друк 12.10.2000 г. у 17.30.
Рэгістрацыйнае пасведчанне № 715
Заказ 5439.

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12